

GÖRKƏMLİ ŞUŞALILAR

1. *Aliyə Rüstəmbəyova*
2. *Barat Şəkinskaya*
3. *Bəhram bəy Axundov*
4. *Bülbül*
5. *Bülbülcan*
6. *Cabbar Qaryağdıoğlu*
7. *Ceyhun Hacıbəyli*
8. *Cəfərqulu xan Cavanşir*
9. *Cəlal Allahverdiyev*
10. *Cəlal Qaryağdı*
11. *Əbdürrəhim Haqverdiyev*
12. *Əfrasiyab Bədəlbəyli*
13. *Əhməd bəy Ağaoğlu*
14. *Əmir Kazım Mirzə Qacar*
15. *Əşrəf Abbasov*
16. *Fatma xanım Kəminə*
17. *Firidun bəy Köçərli*
18. *Hacı Hüsü*
19. *Haşım bəy Vəzirov*
20. *Həsənəliyə Qaradağı*
21. *Hüseyn Baykara*
22. *Xan Şuşinski*
23. *Xəlil İbrahim*
24. *Xəlil Məmmədov*
25. *Xurşidbanu Natəvan*
26. *İbrahimxəlil xan*
27. *İslam Abdullayev*
28. *Kərbəlayi Səfixan Qarabağı*
29. *Kərim bəy Mehmandarov*
30. *Qasım bəy Zakir*
31. *Qəmər bəyim Şeyda*
32. *Lətif Kərimov*
33. *Lətif Səfərov*

34. *Mehdi Məmmədov*
35. *Məcid Behbudov*
36. *Məhəmməd Keçəçioğlu*
37. *Məhəmməd Mirzə Qacar*
38. *Məşədi Cəmil Əmirov*
39. *Məşədi Məmməd Fərzəliyev*
40. *Mir Möhsüm Nəvvab*
41. *Mirzə Məmmədqulu Təbib*
42. *Mirzə Rəhim Fəna*
43. *Münəvvər Rzayeva*
44. *Nəcəf bəy Vəzirov*
45. *Nəriman bəy Nərimanbəyli*
46. *Pənahəli xan*
47. *Ramiz Qəmbərov*
48. *Sadiqcan*
49. *Seyid Şuşinski*
50. *Səfərəli bəy Vəlibəyov*
51. *Səməd bəy Mehmandarov*
52. *Soltan Hacıbəyov*
53. *Süleyman Ələsgərov*
54. *Süleyman Sani Axundov*
55. *Sürəyya Qacar*
56. *Şəmsi Bədəlbəyli*
57. *Teymur Elçin*
58. *Üzeyir Hacıbəyov*
59. *Yaqub Quliyev*
60. *Yusif Vəzir Çəmənzəminli*
61. *Zabul Qasım*
62. *Zakir Bağırov*
63. *Zakir Bağırov*
64. *Zülfü Adıgözəlov*
65. *Zülfüqar Hacıbəyov*

Aliyə Rüstəmbəyova

(1907-1942)

İkinci Dünya müharibəsi qəhrəmanı, partizan hərəkəti iştirakçısı və həkim Aliyə Rüstəmbəyova Fətulla qızı 1907-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Hələ kiçik ikən ailəsi ilə birlikdə Bakıya köçmüşdür. Atası Fətulla Rüstəmbəyov ilk azərbaycanlı mühəndis-texnoloq, Azərbaycanda neft sənayesinin bərpası və texniki cəhətdən yenidən qurulmasının təşkilatçılarından biri olmuşdur. O, Azərneftin Dəniz Komitəsinə başçılıq edərək, sualtı neft sahələrinin işlənilməsində, dəniz neft mədənlərinin inkişafında böyük əmək sərf etmişdir.



Aliyə Bakıdakı 3 sayılı orta məktəbi bitirdikdən sonra Azərbaycan Tibb İnstitutuna daxil olur və az sonra təhsilini 1-ci Leningrad Tibb İnstitutunda davam etdirir. Həmin institutu fərqlənmə diplomu ilə bitirən A. Rüstəmbəyovanı rektorluq Moskvaya göndərməyi nəzərdə tutmuşdu. Lakin institutun giriş qapısına vurulmuş elan Aliyənin diqqətini cəlb edir. Elan gəncləri işləmək üçün Özbəkistana - zərbəçi Çirçik tikintisinə çağırırdı. A. Rüstəmbəyova üç il Çirçik tikinti idarəsinin xəstəxanasında həkim işləyir. 1938-ci ildə onu təcrübəli həkim-terapevt kimi Moskvaya göndərirlər.

1939-cu il noyabrın 30-da SSRİ-nin Finlandiyaya qarşı başladığı müharibə zamanı Aliyə də bir həkim kimi cəbhəyə yollanır. Ən şiddətli döyüşlərin getdiyi Kareliya bərzəxində öz həyatını ağır təhlükələrə atmaqdan çəkinməyərək, yaralı döyüşçüləri ölümün pəncəsindən xilas edir. Müharibə 1940-cı il martın 12-də Sovet İttifaqının qələbəsi ilə başa çatdıqdan sonra Aliyə Moskvaya qayıdıb, öz işini S. P. Botkin adına Daxili Xəstəliklər Klinikasında davam etdirir. Lakin bu da uzun çəkmir. 1941-ci il iyunun 22-də alman faşistlərinin Sovet İttifaqı üzərinə xaincəsinə hücumu Aliyənin elmi işinə, dinc həkimlik fəaliyyətinə son qoyur.

Minlərlə moskvalı əldə silahla paytaxtı müdafiə etmək, düşməni ona yaxınlaşmağa qoymadan darmadağın etmək üçün Qırmızı Ordu sıralarına axışıb gəlirdi. Tibb işçiləri də cəbhəyə yola düşürdülər. Onların arasında elə müharibənin ikinci günü, iyunun 23-də səfərbərliyə alınmış, Vətən, azadlıq və istiqlaliyyət uğrunda vuruşan igid döyüşçülərimizə tibbi yardım etmək üçün hərbi həkim kimi müharibə meydanına atılmış Aliyə Rüstəmbəyova da vardı.

1941-ci ilin noyabrında faşist diviziyaları Moskvaya ikinci əsas hücumu başladılar. Aliyənin işi çətin idi. Bəzən bir gecədə 20-30 kilometr yolu piyada getmək lazım gəlirdi. Belə bir şəraitdə yaralıları qulluq etmək də mürəkkəbləşirdi. Buna baxmayaraq, Azərbaycan xalqının bu şanlı qızı gecə-gündüz çalışır, ən ağır dəqiqələrdə də yaralı komandir və döyüşçülərə hər cür yardım edir, Vətənə və xalqa məhəbbətin nümunəsini göstərirdi. A. Rüstəmbəyova əvvəlcə Moskva altında, sonra Smolensk-Bryansk meşələrində altı ay ərzində belə yaşayır və tibb-sanitar batalyonunda xidmət edərək mübarizə aparır.

1941-ci ilin dekabrında düşmən atəşi altında döyüşçülərə tibbi kömək göstərən Aliyə yaralı halda əsir düşür. Alman komandanlığı Aliyənin həkim olduğunu bilib, ondan istifadə etməyi qərara alır. Aliyə fürsət düşən kimi qaçıb partizanlara qoşulmaq niyyətilə bir müddət işləyir, 1942-ci il fevralın əvvəllərində bir qrup əsir döyüşçü ilə birlikdə “Deduşka” partizan dəstəsinin köməyi ilə əsirlikdən qaçır. A. Rüstəmbəyova partizanların həyatını xilas edərək, öz həyatını qurban verir. O, 1942-ci il iyunun axırlarında qanlı döyüşlərdən birində Vətən, onun namusu və azadlığı uğrunda qəhrəmanlıqla həlak olur.

1962-ci ildə heykəltəraş Aslan Rüstəmov Aliyənin büst-portretini hazırlamış, şairə Mirvarid Dilbazi 1972-ci ildə “Partizan Aliyə” poemasını yazmışdır.

Barat Şəkinskaya

(1914-1999)

Azərbaycanın teatr və kino aktrisası, Azərbaycanın xalq artisti Barat Həbib qızı Şəkinskaya 28 iyun 1914-cü ildə Şuşada bəyzadə ailəsində anadan olmuşdur.

Anası Gövhər xanım Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin əmisi qızı olub. Atası Həbib xan, 1920-ci il aprelin 28-də bolşeviklər Bakını zəbt edərkən qaçaq düşüb. B. Şəkinskaya, hələ uşaq ikən 1920-ci ildə Şuşada göstərilən “Şəbih” tamaşasında Səkinə rolunda iştirak edib. O, ilk təhsilini Şuşada alıb. 1920-ci il avqustun 21-də anası uşaqları Barat, Səriyyə və Süleymanla birlikdə Şuşanı tərk edərək Ağdamın Göytəpə kəndinə, 1923-cü ildə isə Gəncəyə köçüblər. Həmin il sentyabrın 1-də



Gəncədəki 2 sayılı, birinci dərəcəli qız məktəbində dərsə başlayıb. 1927-ci ildə Gəncədə pedaqoji məktəbə qəbul olunub. Həm məktəbin, həm də şəhərin müxtəlif dram dərnəklərində həvəskar aktrisa kimi çıxış etməyə başlayıb. 1929-cu il sentyabrın 18-də Gəncə Həmkarlar ittifaqının “Fəhlə klubu”nda aktrisa ştatına götürülmüşdür. 1930-cu il iyunun 25-də Pedaqoji məktəbi bitirərək, Sərkər kənd məktəbinə müəllim göndərilir. 1933-cü il yanvarın 7-də Gəncə Türk İşçi Teatrosunun truppasına aktrisa götürülür. 1935-ci il fevralın 23-də Gəncə Dövlət Dram Teatrından işdən çıxıb tibb təhsili almaq məqsədi ilə Bakıya gəlir. 1935-ci il sentyabrın 1-də Akademik Milli Dram Teatrının aktyor truppasına aktrisa qəbul olunur.

Yaradıcılığının əsas dövrü 1935-ci ildən etibarən Akademik Milli Dram Teatrı ilə bağlı olub. Barat Şəkinskaya həm də Azərbaycanın ilk travisti — oğlan rolları oynayan aktrisası olub. 1937-ci il yanvarın 14-də milli teatr tariximizə “Azərbaycan səhnəsinin Cülyettası” kimi şərəfli əbədiyyət səhifəsi yazıb.

1956-cı ildən etibarən dörd il “Azərbaycanfilm” kinostudiyasında aktrisa, Filarmoniyada aparıcı, yenidən açılan televiziya diktör işləyir.

B. Şəkinskaya 23 yaşında - 4 may 1940-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti, 21 iyul 1949-cu ildə Xalq Artisti fəxri adlarına layiq görülüb.

Barat Şəkinskaya 14 yanvar 1999-cu ildə 84 yaşında dünyasını dəyişib. Bakıdakı İkinci Fəxri xiyabanda dəfn olunub.

Bəhram bəy Axundov

(1861-1932)

Fransanın Lill Akademiyasının məzunu, ADR-in Milli məclisinin üzvü, həkim Bəhram bəy Mirzə Cəfər bəy oğlu 1861-ci ildə Şuşa şəhərində doğulmuşdu. Şəhər real məktəbini, sonra gimnaziyanı bitirmişdi. 1893-cü ildə o, Fransanın Lill şəhəri Akademiyasının fənn fakültəsinə daxil olaraq fizika, kimya və təbiət elmlərini öyrənib və 13 noyabr 1896-cı ildə bu haqda şəhadətnamə alıb. 1896-cı ildə Lill Akademiyasının tibb və farmasiya fakültəsinə girib və 2 oktyabr 1901-ci ildə ona “təbabət həkimi” ixtisası üzrə 729 saylı diplom verilib. 1896-cı ildə aspiranturanı başa vuran B. Axundov həmin akademiyanın tibb fakültəsində təhsilini davam etdirir və tibb doktoru diplomuna sahib olmuşdu. 1904-cü ildə Xarkov universitetinin tibb fakültəsində yoxlama imtahanından uğurla çıxan Bəhram bəyə “Lekar” təxəllüsü verilir.



1902-ci ildə Bakıya gəlmiş Müzəffərəddin şah həkim B. Axundovu 3-cü dərəcəli “Şirü Xurşid” ordeni ilə təltif edib. Böyük ehtimalla bu orden B. Axundova Təbrizdə vəliəhd Məhəmmədəli Mirzənin sarayındakı xidmətinə görə verilib.

B. Axundov Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Milli məclisinin üzvü idi. O inqilabdan qabaq Bakı tibb müəssisələrində həkim işləmiş, Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Respublika Sovnarkomluğunda həkim, 1920-1925-ci illərdə Qosstraxın (Dövlət Sığorta İdarəsinin) həkimi olmuşdur.

Bəhram bəy tibb sahəsində xalq arasında maarifləndirmə işinə böyük önəm verir və bu sahədə əlindən gələni edirdi. “Kaspi” qəzetində onun Bakının müsəlman əhalisinə ana dilimizdə müraciəti dərc edilmişdi.

Bəhram bəy, sonradan müsəlmanlığı qəbul edib Səltənət adını götürmüş fransız qadın Selestina ilə 1905-ci ildə ailə həyatı qurmuşdu. Onların bu nikahdan Əli (Alber) və Törə (Tamara) adlı övladları olmuşdu.

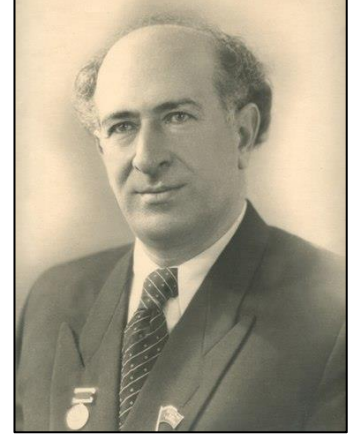
Oğlu özünün tərcümeyi-halında atası Bəhram bəyin ölümündən az öncə “Əmək Qəhrəmanı” fəxri adı ilə təltif edildiyini yazıb.

Bəhram bəy Axundov 1932-ci ildə mədə xərçəngindən dünyasını dəyişib.

Bülbül

(1897-1961)

Müğənni, musiqi folkloru tədqiqatçısı, professor, SSRİ xalq artisti, Azərbaycan professional vokal məktəbinin banisi Murtuza Məşədi Rza oğlu Məmmədov 22 iyun 1897-ci ildə Şuşa yaxınlığında Xanbağında doğulmuşdur. Bülbül hələ çox gənc ikən gözəl səsə malik olduğundan Şuşada xalq tərəfindən ona bu ad verilir. 1927-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında N. İ. Speranskinin sinfini bitirmişdir. İki dəfə 1924 və 1931-ci illərdə Milanda ixtisasartırma kurslarında olmuşdur.



Bülbül yaradıcılığa xanəndə kimi başlamış, Azərbaycan xalq mahnılarını və muğamlarını ifa etmişdir. 1916-cı ildə ilk dəfə Gəncədə Fikrət Əmirovun atası, tanınmış musiqiçi Məşədi Cəmilin yazdığı “Sərkərdənin qılıncı” əsərində səhnəyə çıxmışdır. 1920-ci ildən Birləşmiş Azərbaycan opera teatrı truppasının (1924-cü ildən Opera və Balet Teatrı) solisti olmuşdur. Bülbülün səsi öz dinamik çalarları ilə fərqlənmişdir. İncə yaradıcılıq duyğularına malik olmaqla, milli ifaçılıq tərzini ilə italyan vokal məktəbinin ənənələrini özündə birləşdirirdi. Ü. Hacıbəyovun “Koroğlu” operasında Koroğlu, Qliyerin “Şahsənəm”ində Qərib, M. Maqomayevin “Nərgiz”ində Əlyar, Ə. Bədəlbəylinin “Nizami”sində Nizami, Niyazinin “Xosrov və Şirin”ində Fərhad, Raxmaninovun eyniadlı əsərində Aleko, Verdinin “Riqoletto”sunda Hersoq və digər partiyaların təkrarsız ifası onun yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Bülbül tez-tez konsert proqramları ilə xarici ölkələrdə qastrollarda olurdu. “Sənsiz”, “Sevgili canan”, “Qara gözlər”, “Ölkəm” daimi repertuarında olan mahnılar idi. 1932-1944-cü illərdə Respublika Elmi-Tədqiqat Musiqi Mərkəzinin təşkilatçısı və rəhbəri olmuşdur.

Bir sıra elmi ekspedisiyalar təşkil edərək 200-dən artıq musiqi folkloru nümunəsinin ifa tərzini lentə almışdı. Azərbaycan mahnılarının üç toplusunu nəşr etdirmişdi. 1932-ci ildən ömrünün sonunadək Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında dərs demişdir.

Bülbül dəfələrlə Azərbaycan SSR Ali Sovetinə deputat seçilmiş, orden və medallarla, habelə İtaliyanın “Harribaldi” ordeni ilə təltif olunmuşdur. Bülbül 26 sentyabr 1961-ci ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Bülbülün oğlu - Polad Bülbüloğlu (Polad Murtuza oğlu Məmmədov - 1945) tanınmış müğənni və bəstəkardır.

Şuşanın işğalı zamanı Bülbülün erməni vəhşiləri tərəfindən güllələnmiş heykəli işğaldan sonra Bakıdakı Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin həyətində yerləşdirilmişdi. 2020-ci il noyabrın 8-də Şuşa şəhərinin işğaldan azad edilməsindən sonra gülləbaran edilən heykəl Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Şuşaya səfəri zamanı şəhərə qaytarılaraq öz yerinə bərpa edilmişdir.

Bülbülcan

(1841-1927)

Azərbaycan xanəndəlik məktəbinin görkəmli nümayəndəsi Bülbülcan - Əbdülbaqi Kərbəlayi Əli oğlu Zülalov 1841-ci ildə Şuşada anadan olmuşdur. Elə ilk musiqi təhsilini də Xarrat Qulunun məktəbində alan Əbdülbaqi sonralar tarzən Mirzə Sadıqla birlikdə Qarabağ, Şəki, Şirvan və Gəncənin el məclislərində, şənliklərdə iştirak etməyə başladı. Həm gözəl boy-buxuna, həm də qeyri-adi səsə malik olan Əbdülbaqi Xurşudbanunun təşkil etdiyi şənliklərdə də yaxından iştirak edərdi. Səsi-sorağı Təbrizdən, İrəvandan, Şamaxıdan gəlirdi.



1875-1905-ci illərdə o, Tiflisdə yaşamışdır; burada teatr tamaşaları fasilələrində və konsertlərdə, müxtəlif məclislərdə oxumuşdur. O illərdə Tiflisdə elə bir yüksək səviyyəli məclis yox idi ki, Bülbülcan və onun dəstəsi ora dəvət edilməsin. Ə. Zülalova Bülbülcan ləqəbini də gözəl zəngülələrinə görə ilk dəfə Tiflisdə vermişdilər. Bülbülcan xeyriyyəçi kimi də fəaliyyət göstərmiş, Tiflisdə təşkil olunan xeyriyyə konsertlərində mütəmadi çıxış etmişdir. O gürcü, ləzgi, kumık dillərini də bilirdi və bu dillərdə də mahnılar oxuyurdu. Bülbülcan azərbaycanlı və gürcü musiqiçilər arasında dostluq və qardaşlıq ənənələrinin bünövrəsini qoyan ilk insanlarımızdan biridir.

III Aleksandrın Qafqaz səfəri zamanı (1888-ci il) Tiflisin Müctəhid bağında şərəfinə düzəldilən məclisdə Bülbülcan da iştirak edirdi. Böyük xanəndənin bülbül kimi cəhcəh vurduğundan vəcdə gələn III Aleksandr onun at üstündə Kovalenski prospekti ilə (indiki Rustaveli prospekti) keçib getməsinə icazə verilməsini çar canişininə tapşırırmışdır. Knyaz Mixayil Romanov (I Nikolayın qardaşı) 1904-cü ildə Tiflisə səfər edərkən “Edem” bağında təşkil olunmuş ziyafətdə Bülbülcan o qədər gözəl oxumuşdu ki, knyaz öz barmağındakı 4 karatlıq brilyant üzüyü çıxararaq onun barmağına taxmışdı. Müzəffərəddin şah 1900-cü ildə Avropaya səfər edərkən bir neçə gün Tiflisdə qonaq qalmış, şərəfinə təşkil olunmuş məclislərin birində Bülbülcanın ifasını o qədər bəyənmişdir ki, onu “Şiri-Xurşid” ordeni ilə təltif etmişdir.

Sonralar Bakıya köçən Bülbülcan məşhur tarzən Qurban Pirimovla birlikdə çalışmağa başladı. Onlar Azərbaycan artistlərinin təşviqat briqadalarının tərkibində respublikanın rayonlarına gedər, xalq qarşısında konsertlər verərdilər. Bülbülcanın səsi Üzeyir bəyi də məftun etmişdi. Bu səbəbdən də dahi bəstəkar 1923-cü ildə onu Azərbaycan Dövlət Türk Musiqi Məktəbinə dəvət edib. Bir müddət də o, bu məktəbdə muğamatdan dərs deyir, gələcək xanəndələrin yetişməsində əməyini əsirgəmir.

Bülbülcandan dərs alan və onun sənətini sevən istedadlı gənclər sonralar Azərbaycan mədəniyyətinin məşhur simaları oldular: Cabbar Qaryağdıoğlu, Musa Şuşinski, Məşədi Məmməd Fərzəliyev, Şəkili Ələsgər, Vahab bəy, Molla Abbas, Seyid Şuşinski və onlarca başqaları.

Ə. Zülalov 1927-ci ilin avqustunda Bakıda vəfat etmişdir.

Bülbülcanın qardaşının ölümündən sonra himayəsinə götürdüyü qardaşı oğlanları - Əli Zülalov (1893-1963) - Azərbaycanın opera müğənnisi, Azərbaycan SSR əməkdar artisti (1940) və Qəmbər Zülalov (1895-1976) - Azərbaycan xanəndəsi və aktyoru, Azərbaycan SSR əməkdar artisti (1958) olmuşlar.

Cabbar Qaryağdıoğlu

(1861-1944)

Xanəndə, şair, musiqi xadimi, Azərbaycanın xalq artisti Cabbar İsmayıl oğlu Qaryağdıoğlu Məşədi 31 mart 1861-ci ildə Şuşada doğulmuşdur. Orta musiqi təhsilini Şuşada almışdır.

1887-ci ildə Ə. Haqverdiyevin “Məcnun Leylinin qəbiri üstündə” səhnəsində C. Qaryağdıoğlu Məcnun rolunu ifa etmişdir. XIX əsrin 90-cı illərində Bakı, Gəncə, Ağdaş və Şamaxıda qastrollarda olmuşdur. 1905-ci ildə tarda Qurban Pirimov, kamançada S. Oqanezaşvili olmaqla üçlük yaradır. Üçlüyün repertuarına Azərbaycanın xalq mahnıları, “Kürd-Şahnaz”, “Mahur”, “Bayatı-Qacar”, “Heyratı” və başqa musiqi və təsniflər daxil idi. Onlar Zaqafqaziya, Orta Asiya, İran və İraqa qastrollara gedirdilər.



C. Qaryağdıoğlu təkcə Azərbaycan dilində deyil fars, özbək, türkmən, gürcü və ərəb dillərində də gözəl oxumuşdur. Üçlüyün ifaları Varşavada, Kiyevdə və Moskvada qrammofon vallarına yazılmışdır. Moskvada C. Qaryağdıoğlu ilə tanış olan F. Şalyapın və S. Yesenin onun ifa ustalığını yüksək qiymətləndirirlər. S. Yesenin C. Qaryağdıoğlunu “Şərqi musiqisinin peyğəmbəri” adlandırmışdı. Cabbarın geniş diapazonlu gözəl tembri, güclü səsi var idi. Musiqi ictimaiyyəti onun səsinə italyan müğənnisi E. Karuzo ilə müqayisə edirdilər. C. Qaryağdıoğlu Azərbaycan Konservatoriyasının yaradıcılarından biri olmuşdur. O, burada klassik xalq musiqisindən dərs demişdir. Konservatoriyanın nəzdində Azərbaycan xalq musiqisini öyrənən Bülbülün rəhbərlik etdiyi elmi-tədqiqat kabinetində onun ifasında 300-ə qədər xalq mahnısı lentə alınmışdır ki, bunların da 50-ni bəstəkar S. Rüstəmov nota almışdı. C. Qaryağdıoğlu Azərbaycan Filarmoniyasının və Azərbaycan radiosunun solisti idi. Şair kimi otuzdan artıq qəzəl və dübeyti yazmışdır. “Şahsənəm” operasının yazılmasında R. Qliyerə kömək etmişdir. Üzeyir Hacıbəyov, Fikrət Əmirov, Niyazi öz musiqi əsərlərini yaradarkən C. Qaryağdıoğlu ilə məsləhətləşirdilər. C. Qaryağdıoğlu bir sıra orden və medallarla təltif olunmuşdur.

Cabbar Qaryağdıoğlu 20 aprel 1944-cü ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Şuşadan Bakıya gətirərək himayəsinə götürdüyü qardaşı oğlu Cəlal Qaryağdı məşhur heykəltəraş, Azərbaycanın xalq rəssamı olmuşdur.

Ceyhun Hacıbəyli

(1891-1962)

Publisist, ədəbiyyatşünas, ictimai xadim Ceyhun Əbdülhüseyn oğlu Hacıbəyli 3 fevral 1891-ci ildə Şuşada doğulmuşdur. Üzeyir Hacıbəyovun kiçik qardaşıdır. İlk təhsilini Şuşada, orta təhsilini Bakıda almışdır. Daha sonralar Peterburq və Sarbonna universitetlərində təhsil almışdır.



Gəncliyində musiqi və teatrla maraqlanmış, sonra əsaslı şəkildə ədəbiyyat və publisistika ilə məşğul olmuşdur. Parisdə yaşayaraq “Revyu de Monde musulman” jurnalında Azərbaycan türklərinin mədəniyyəti ilə bağlı mütəmadi olaraq məqalələrlə çıxış etmişdir. 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bərqərar olduqda C. Hacıbəyli Bakıya qayıdaraq rusdilli “Azərbaycan” qəzetinin redaktoru olmuşdur. 1919-cu ildə Azərbaycan nümayəndə heyətinin tərkibində Versal sülh konfransında iştirak etmək üçün parisə getmişdir. Parisdə “Azərbaycan ilk müsəlman Respublikası” kitabını nəşr etdirmiş, “Revyu de Monde musulman” jurnalında Andranikin başçılıq etdiyi erməni millətçi-şovinst bandasının Azərbaycanda törətdiyi soyqırımında 30 min insanı vəhşicəsinə qətlə yetirməsindən bəhs edən böyük məqalə ilə çıxış etmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan və Bakıda kommunist rejimi qurulduqdan sonra C. Hacıbəyli Parisdə qalmışdır. Fransız oxucularını Azərbaycan musiqisi, incəsənəti və ədəbiyyatı ilə tanış etmiş, Üzeyir Hacıbəyovun “Arşın mal alan” musiqili komediyasını fransız dilinə tərcümə edərək, səhnəyə qoyuluşunda iştirak etmişdir. Azərbaycan teatrı, ədəbiyyatı, Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı haqqında məqalələr yazmışdır. 1928-ci ildə “Aziatik” jurnalında böyük azərbaycanlı ensiklopedist alim-filosof Abbasqulu ağa Bakıxanov haqqında bir sıra məqalələr dərc etdirmişdir. 1933-cü ildə “Aziatik-revyu” jurnalında bu gün də əhəmiyyətini itirməyən “Qarabağ azərbaycanlılarının dialekti” adlı elmi məqalə dərc etdirmişdir. C. Hacıbəyli fransız şərqşünasları A. Beniçsen və T. Kelkejeninlə 1964-cü ildə nəşr olunmuş “Rusiyada 1920-ci ilədək müsəlman nəşriyyat işinin tarixi” adlı monoqrafiyanın hazırlanmasında iştirak etmişdir.

Ceyhun Hacıbəyli Zöhrə Hacıqasımova-Hacıbəyli ilə ailə həyatı qurub. Bu evlilikdən onların Ceyhun və Timuçin adlı oğulları dünyaya gəlib. Oğlu Ceyhun 1937-ci ildə Paris Hərbi Akademiyasını müvəffəqiyyətlə bitirəndən sonra II Dünya müharibəsində Fransa uğrunda Puatye yaxınlığındakı döyüşlərdə 23 yaşında həlak olmuşdur. Timuçin Hacıbəyli isə Parisdə təhsil alıb, Fransa Alüminium Konserninin baş mühəndisi vəzifəsində çalışıb. 1993-cü ildə dünyasını dəyişib.

Ceyhun Hacıbəyli 22 oktyabr 1962-ci ildə Parisdə vəfat etmiş, Sen-Klu qəbiristanlığında dəfn olunmuşdur. Bakı küçələrindən biri onun adını daşıyır.

Ceyhun Hacıbəylinin irsinin böyük bir qismi ictimai xadim Ramiz Abutalıbov tərəfindən Azərbaycana gətirilmiş və hazırda Salman Mümtaz adına Azərbaycan Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivində, 649 sayılı fond da mühafizə olunur.

Cəfərqulu xan Cavanşir

(1785-1867)

Dövrünün tanınmış Azərbaycan şair və ictimai xadimi, İbrahimxəlil xanın nəvəsi, general-mayoru Cəfərqulu xan Məhəmməd həsən ağa oğlu Sarıcalı-Cavanşir 1785-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. O, saray təlim-tərbiyəsi almışdı.

Əmisi Mehdiqulu xanla arasında hakimiyyət uğrunda gedən çekişmələr nəticəsində Cəfərqulu xan Cavanşir Sibirə sürgün olunur. Sürgündən dönəndən sonra Qarabağ atlı alayının komandanı olur. Cəfərqulu xan cömərd, alicənab bir şəxsiyyət idi. Sözcüləri, sənəçiləri özünə dost tutardı, süfrə açanda ətrafına alimlər, aydınlar əyləşərdi.

Cəfərqulu xan həm də şair idi. “Nəva” təxəllüsü ilə şeirlər yazırdı.

Cəfərqulu xan Əcaibnisə xanım Tuni bəy qızı və Yetər xanım Hüseyinqulu bəy qızı ilə ailəli olmuşdu. Abdullapaşa ağa, Kərim ağa, Hidayət ağa adlı oğulları vardı.

Cəfərqulu xan 1867-ci ildə vəfat edib. Ağdam rayonu ərazisindəki ailə gorgahları İmarətdə dəfn edilib.

Yazıçı Ənvər Çingizoğlu “Cəfərqulu xan Sarıcalı-Cavanşir” adlı kitabında məşhur Azərbaycan sərkərdəsi Cəfərqulu xan Nəvanın yaşam salnaməsini əks etdirib. Əsərdə onun tarix səhnəsinə çıxmasının zəmini və əsas məqamları izlənmiş, şəxsiyyəti barədə ətraflı məlumat verilmiş və Qarabağ xanlığı uğrunda göstərdiyi çaba-çalışmalar təfərrüatı ilə təsvir edilmişdir.



Cəlal Allahverdiyev

(1929-2017)

Azərbaycan riyaziyyatçısı, əməkdar elm xadimi, Azərbaycan SSR Dövlət mükafatı laureatı, AMEA-nın həqiqi üzvü, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor Cəlal Eyvaz oğlu Allahverdiyev 17 sentyabr 1929-cu ildə Şuşada anadan olmuşdur.

C. Allahverdiyev 1946-cı ildə Şuşa şəhərində məktəbi “əla” qiymətlərlə bitirmişdir.

C. Allahverdiyev 1951-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirmiş və Mstislav Keldişin rəhbərliyi ilə Moskva Dövlət Universitetinin aspirantı olmuş, 1957-ci ildə namizədlik dissertasiyasını müdafiə etmişdir. 1968-ci ildə SSRİ EA Tətbiqi Riyaziyyat İnstitutunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmişdir. SSRİ AAK tərəfindən ona 1969-cu ildə professor elmi adı verilmişdir.

Onun ən məşhur elmi nəticəsi “Allahverdiyev teoremi” adı altında bir çox kitablara, o cümlədən funksional analiz dərsliklərinə salınmışdır.

C. Allahverdiyev 1957-1960-cı illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Fizika-riyaziyyat fakültəsində əvvəlcə müəllim, sonra isə baş müəllim işləmişdir. 1960-cı ildə Azərbaycan SSR EA-da yeni yaradılmış Hesablama Mərkəzində şöbə müdiri, sonra isə elmi işlər üzrə direktor müavini vəzifələrində çalışmışdır. 1969-1970-ci illərdə Azərbaycan SSR EA Kibernetika İnstitutunda elmi işlər üzrə direktor müavini, 1970-1988-ci illərdə həmin institutda direktor vəzifəsində çalışmışdır. 1988-1994-cü illərdə Bakı Dövlət Universitetində elmi işlər üzrə prorektor və kafedra müdiri işləmişdir. 1975-ci ildə ABŞ, 1976-cı ildə isə Böyük Britaniyanın bir sıra universitetlərində mühazirələr oxumuşdur. 1996-cı ildə Hindistan, 1997-ci ildə isə Argentinada keçirilmiş məktəblilərin Beynəlxalq riyaziyyat olimpiadasında Azərbaycan komandasının rəhbəri olmuşdur. 1998-2000-ci illərdə İstanbul Universitetində çalışmışdır.

Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının elmi redaksiya şurasının üzvü olmuşdur.

Cəlal Allahverdiyev 19 yanvar 2017-ci ildə 87 yaşında Bakı şəhərində dünyasını dəyişmişdir.



Cəlal Qaryağdı

(1914-2001)

Azərbaycan heykəltəraşı, Azərbaycan SSR xalq rəssamı Cəlal Məhərrəm oğlu Qaryağdı 15 iyul 1915-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur.

Şuşanın məşhur Qaryağdılar nəslinin nümayəndəsi, böyük xanəndə Cabbar Qaryağdıoğlunun qardaşı oğludur. Erkən yaşlarında ata-anasını itirib, onu xalası ilə nənəsi böyüdü. 1927-ci ildə Cəlal Bakıda Rəssamlıq Məktəbinə qəbul olunur. Sonra təhsilini Tbilisi Rəssamlıq Akademiyasında (1932–1935) davam etdirir, lakin maddi imkansızlıq ucbatından təhsilini yarımçıq qoyaraq Bakıya qaydır. 1930-cu illərdə qəzetlərdə rəssam, həm də Rəssamlıq Məktəbində müəllim olaraq



çalışır. 40-cı illərdə heykəltəraşlıq əsərlərini yaratmağa başlayır. Milli təsviri sənətimizin inkişafına verdiyi töhfələrə görə ona 1960-cı ildə “Azərbaycan SSR Xalq rəssamı” fəxri adı verilmişdir.

İkinci Dünya müharibəsi illərində cəbhə qəzetlərində siyasi karikaturalarla çıxış etmiş, müharibədən sonra insanların bədii obrazları üzərində işləmişdir. Heykəltəraşlığın müxtəlif janrlarında əsərləri var. Monumental-dekorativ heykəltəraşlıq onun yaradıcılığında əsas yer tutur. Əsərləri üçün obrazların yığcamlığı və milli kolorit səciyyəvidir. İçərişəhərin qala divarlarının yaxınlığında görkəmli satirik şair M. Ə. Sabirin heykəli (memar Ə. İsmayılov və Q. Əlizadə, 1958-ci il) Cəlal Qaryağdının ilk böyük işlərindən biridir. C. Qaryağdının monumental-dekorativ heykəltəraşlıq əsərləri bədii ifadəliyi və dinamikliyi ilə diqqəti cəlb edir. Nəriman Nərimanovun heykəli (1972), Sovet İttifaqı Qəhrəmanı general Həzi Aslanovun abidəsi (1983, Lənkəran) Azərbaycan heykəltəraşlığının qiymətli nümunələri sırasına daxildir. Sənətkar həmçinin Qara Qarayevin, Fikrət Əmirovun, Bülbülün, Niyazinin, Cahangir Cahangirovun və başqalarının büstlərini yaradıb. Şair Səməd Vurğunun Qazaxda, kimyaçı alim Yusif Məmmədliyəvin Ordubadda ucaldılmış abidələri bu qəbildəndir. Səməd Vurğunun Fəxri xiyabandakı məzarüstü abidəsinin müəllifi də Cəlal Qaryağdıdır.

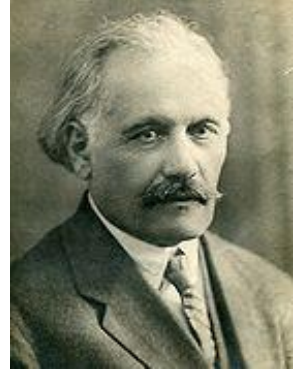
Onun ilk azərbaycanlı Sovet İttifaqı Qəhrəmanı İsrəfil Məmmədova həsr etdiyi “Zəmanəmizin Koroğlusunu”, “Fərhad dağı çapır” və “Köhnə neft mədənlərində” barelyefləri və “İgid təyyarəçi Adil Quliyevin büstü” əsəri dərin ifadəliliyi və dinamikliyi ilə seçilən təsirli plastika nümunələrindəndir.

Cəlal Qaryağdı 1 yanvar 2001-ci ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Əbdürrəhim Haqverdiyev

(1870-1933)

Yazıçı, dramaturq, ədəbiyyatşünas, ictimai xadim, əməkdar incəsənət xadimi Əbdürrəhim Əsəd bəy oğlu Haqverdiyev 17 may 1870-ci ildə Şuşada doğulmuşdur. İlk təhsilini Şuşada, orta təhsilini Tiflis realni məktəbində almışdır. 1899-cu ildə Peterburq Yol Mühəndisləri İnstitutunu bitirmişdir. İnstitutda oxuyarkən azad dinləyici kimi, Peterburq Universitetinin şərq fakültəsində ədəbiyyat dərslərində mühazirələri dinləmişdir.



Ə. Haqverdiyev 1892-ci ildə “Yeyərsən qaz ətini, görərsən ləzzətini” adlı ilk əsərini yazır. “Dağılan tifaq” əsərində o, dövrün haqsızlıqları, rəzaləti, sələmçilərin orta təbəqənin var-dövlətinin ələ keçirməsi öz əksini tapmışdır. “Bəxtsiz cavan” əsərində kəndlilərin ağır əməyi, təhsil alıb kəndə gələn bəyin öz təbəqələrini müdafiə etməsi öz əksini tapır. “Pəri cadu” əsərində əyalət həyatı bütün çılpaqlığı ilə canlanır, qadınların hüquqsuzluğu, hakim sinfin haqsızlıqları tənqid olunur. Əsər uzun müddət səhnədən düşməmişdir. “Marallarım”, “Xortdanın cəhənnəm məktubları”, “Şeyx Şaban”, “Diş ağrısı”, “Mirzə Səfər” kimi əsərlərində avamlığı, cəhələri, ikiüzlülüüyü, yaltaqlığı kəskin satira atəsinə tutmuşdur.

1905-ci il inqilabından sonra Rusiya Dövlət Dumasına Gəncə quberniyasından nümayəndə seçilmiş, Peterburqa getmişdir. Burada dövlət kitabxanasında yeni əsərinə (Ağa Məhəmməd şah Qacar) materiallar toplamış, İranın Mazandaran vilayətinə səyahət etmişdir. Milliyyətçə azərbaycanlı olan, İranda şahlıqları yüz otuz il davam edən qacarlar sülaləsinin banisi Məhəmməd Qacar obrazını ədəbiyyatımıza ilk dəfə Əbdürrəhim bəy gətirib. “Leyli və Məcnun” operası 1908-ci il yanvarın 12-də tamaşaya qoyulduğu zaman ilk Azərbaycan dirijoru kimi xor və orkestri, tamaşanı idarə etmişdir. “Nicat” cəmiyyətində və Kür-Xəzər gəmiçiliyi idarəsində işlədiyi dövrdə Zaqafqaziyanı, Dağıstanı, Orta Asiyanı və Volqaboyunu səyahət etmiş, “Ceyranəli”, “Xortdan”, “Həkim-i-nuni-səqir”, “Lağlağ”, “Mozalan”, “Süpürgəsəqqal” və digər imzalarla “Molla Nəsrəddin” jurnalında hekayə və felyetonlar çap etdirmişdir.

Tiflisdə “Şəhərlər ittifaqının Qafqaz şöbəsi xəbərləri” adlı aylıq məcmuənin müdiri olmuş (1916-1917), 1917-ci il fevral inqilabından sonra Tiflis İcraiyyə Komitəsinə və onun Mərkəzi Şurasına üzv seçilmişdir. Həmin ilin martında Borçalı qəzasına müvəkkil təyin olunmuşdur. Gürcüstan dövlət müstəqilliyini elan etdikdən sonra Borçalıdan parlamentin üzvü seçilmişdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə əvvəlcə Dağlı Respublikasında, sonra isə Ermənistanda Azərbaycan hökumətinin diplomatik nümayəndəsi olmuşdur.

Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra dövlət teatrlarına müfəttiş təyin olunmuşdur. Azərbaycan milli teatrının yaranmasının 50 illiyi münasibəti ilə keçirilən yubileyə başçılıq etmişdir. Azərbaycan Dövlət Universitetində ədəbiyyatdan mühazirələr oxumuş, elmi kadrların hazırlanmasında

iştirak etmişdir. Burada yerli komitənin sədri (1922), Azərbaycanı Tədqiq və Təbliğ Cəmiyyətinin sədr müavini və sonra sədri (1923-1925) olmuşdur.

Ə. Haqverdiyev “Azərbaycanda teatr”, “M. F. Axundovun həyat və yaradıcılığı”, “M. Qorkinin həyat və yaradıcılığı”, “Bizim ədəbi dilimiz” kimi ədəbi publisistik yazıların müəllifidir. Ə. Haqverdiyev V. Şekspirin, F. Şillerin, E. Zolyanın, M. Qorkinin, A. Çexovun, V. Korolenko və başqalarının əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir.

Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev 12 dekabr 1933-cü ildə Bakıda vəfat etmiş, Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur. Ağdam Dram Teatrı onun adını daşıyır. Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında küçələr onun adı ilə adlandırılmışdır.

Ə. Haqverdiyev iki hekayəsi əsasında 1983-cü ildə isə “Evlənmək istəyirəm” və 1993-cü ildə isə onun digər bir əsəri əsasında “Ac həriflər” tammetrajlı film-tamaşası ekranlaşdırılıb. Anarın “Uzun ömrün akkordları” filmində Ə. Haqverdiyevin obrazı yaradılmışdır.

Əfrasiyab Bədəlbəyli

(1907-1976)

Bəstəkar, dirijor, librettoçu, Azərbaycanın xalq artisti Əfrasiyab Bədəlbəy oğlu Bədəlbəyli 19 aprel 1907-ci ildə Bakı şəhərində, xalq maarifçisi şuşalı Bədəlbəy Bədəlbəyovun və qacarlar nəslinin nümmayəndəsi Rəhimə xanımın ailəsində anadan olmuşdur..

Ə. Bədəlbəyli Ali Pedaqoji İnstitutun nəzdindəki məktəbdə, Bakı Teatr Texnikumunda, Azərbaycan Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fakültəsində, Leninqrad Konservatoriyasının nəzdindəki musiqi məktəbində təhsil alıb.

Mükəmməl bilik əldə etmək arzusu ilə, Ə. Bədəlbəyli 1924-cü ildə Azərbaycan Dövlət Türk (Azərbaycan) Musiqi Texnikumuna və eyni zamanda, Azərbaycan Dövlət Universiteti şərq fakültəsinin lisanıyyət (dilçilik) şöbəsinə daxil olmuşdur. 1938-ci ildən ömrünün sonunadək Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrında dirijor işləyib.

1929-cu ildə xalqımızın qədim musiqi aləti olan tarı köhnəlik əlaməti sayaraq muzeyə göndərmək, konservatoriyanın tədris proqramından çıxarmaq kimi cəfəng fikirlərə etiraz edən Ə. Bədəlbəyli “Tar üzərinə mühakimə münasibətilə” başlığı altında məqalə ilə çıxış edir.

1930-cu il may ayının 15-də Ə. Bədəlbəyli türk operalarına dirijorluq etmək üçün M. F. Axundov adına Dövlət Böyük teatrına iş qəbul olunur. Ə. Bədəlbəyli peşəkar musiqi təhsili almaq məqsədi ilə 1932-ci ildə Moskva Konservatoriyasının dirijorluq fakültəsində təhsil alır.

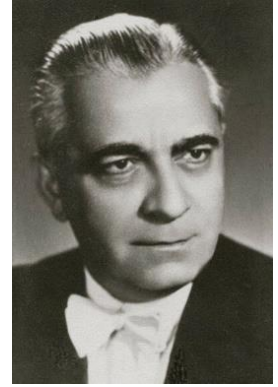
8 aprel 1940-cı ildə Ə. Bədəlbəyli “Qız qalası” baletini ərsəyə gətirərək Azərbaycanda ilk milli baletin əsasını qoymuşdur. 1940-cı il 23 aprel tarixində Ə. Bədəlbəyliyə incəsənət sahəsində görkəmli fəaliyyətinə görə Respublikanın “Əməkdar incəsənət xadimi” fəxri adına layiq görülür.

Ə. Bədəlbəyli 1956-cı ildə “Musiqi terminləri lüğəti” kitabçasını çap etdirməklə azərbaycandilli əhalinin musiqi terminlərini daha aydın anlamağa şərait yaradır. 1960-cı il may ayının 24-də Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fərmanı ilə Ə. Bədəlbəyli Azərbaycanın “Xalq artisti” fəxri adına layiq görülür.

1969-cu ildə bəstəkar Fransanın paytaxtı Paris şəhərində Azərbaycan musiqisi haqqında mühazirələrlə çıxış etmişdir. Ə. Bədəlbəyli “Xalq qəzəbi”, “Nizami”, “Söyüdlər ağlamır” operalarının, uşaqlar üçün “Tərən” baletinin, orkestr üçün bəstələrin və tamaşalar üçün musiqilərin müəllifidir.

Azərbaycanın ilk balerinası Qəmər Almaszadə ilə ailə həyatı qurmuşdur.

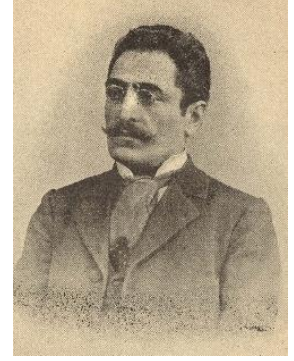
Əfrasiyab Bədəlbəyli 1976-cı il yanvarın 6-da dünyasını dəyişib.



Əhməd bəy Ağaoğlu

(1869-1939)

Türkçülük hərəkatı ideoloqlarından biri, görkəmli ictimai-siyasi xadim, publisist, yazıçı, hüquqşünas, şərqşünas-islamşünas alim, jurnalist və pedaqoq Əhməd bəy Mirzə Həsən oğlu Ağayev (Ağaoğlu) 1869-cu ilin dekabrında Şuşada anadan olmuşdur. Qarabağ xanı Pənahəli xanın nəslindəndir.



İlk təhsilini Şuşadakı rus məktəbində və Tiflis gimnaziyasında almış, Peterburq Mühəndis-Texniki İnstitutuna daxil olub, lakin təhsilini yarımçıq qoyaraq 1888-ci ildə Parisə getmiş və orada hüquq məktəbini, sonra isə Sarbonna Universitetini bitirmişdir.

Əhməd bəy o zaman həm yerli, həm də əcnəbi mətbuatda elmi məqalələrlə çıxış etmişdir. 1894-cü ildə Qafqaza qayıdan ədib 1896-cı ildə Şuşaya gedərək realni məktəbdə fransız dilindən dərs demişdir. 1897-ci ildə H. Z. Tağıyevin dəvəti ilə Bakıya köçərək realni məktəbdə fransız dili müəllimi, “Kaspi” qəzetində əməkdaş, daha sonra 1898-1907-ci illərdə ədəbi şöbənin müdiri olmuşdur. 1906-cı ildə “Difai” partiyasını yaratmışdır.

2 dəfə çar II Nikolayın qəbulunda olaraq azərbaycanlıların Bakı ətrafındakı neftli torpaqlardan köçürülməsinin qarşısını almışdır. 1905-1909-cu illərdə “Həyat”, “İrşad”, “Proqress”, “Tərəqqi” qəzetlərində redaktor, nəşir işləmişdir. Təqiblər üzündən Türkiyəyə mühacirət edən Ə. Ağaoğlu burada “Gənc türklər”lə yaxınlaşıb, “İttihad və tərəqqi” partiyasına daxil olmuşdur. Rusiyada yaşayan azsaylı xalqların 1915-ci ildə Lozannada keçirilən konfransında Azərbaycanı təmsil etmişdir.

1918-ci ildə Qafqaz İslam Ordusunun komandanı Nuru paşanın siyasi müşaviri kimi Azərbaycana dönərək, ADR parlamentinə üzv seçilən Ə. Ağaoğlu Paris Sülh Konfransında iştirak edəcək Azərbaycan nümayəndə heyətinin tərkibində 1919-cu ildə İstanbula getmişdir. Lakin İstanbulda “türk jurnalisti və Türkiyə parlamentinin deputatı” kimi ittiham edilərək ingilislər tərəfindən tutulub Malta adasına sürgün olunmuşdur. 1921-ci ildə sürgündən azad edilib və İstanbula qayıdaraq Türkiyə Qurtuluş Savaşında fəal iştirak etmişdir. Mustafa Kamal Atatürkün yaxın məsləhətçisi olmuş, 1920-ci illərdə Türkiyənin dövlət mətbuat bürosuna müdir təyin edilmişdir. Qars bölgəsindən iki dəfə Türkiyə Böyük Millət Məclisinə deputat seçilən Ə. Ağaoğlu Ankara Universitetinin professoru və “Hakimiyyəti-milliyə” qəzetinin redaktoru işləmişdir.

Ə. Ağaoğlu 19 may 1939-cu ildə İstanbulda vəfat etmişdir.

Türkiyədəki bir sıra ictimai təşkilatların yaradıcısı Əhməd bəy Ağaoğlunun qızı Sürəyya Ağaoğlu 1903-cü ildə Şuşada anadan olmuşdur. Türkiyənin ilk qadın vəkili, Beynəlxalq Qadın Hüquqşünaslar Cəmiyyətinin ilk prezidenti olan S. Ağaoğlu İstanbul Hüquq Fakültəsini bitirdikdən sonra ömrünün sonuna qədər vəkilliklə məşğul olmuşdur.



1921-ci il iyulun 18-də erməni qatil Torlakyan İstanbulun “Pera-Palas” hotelinin önündə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin daxili işlər naziri Behbud xan Cavanşiri üç güllə ilə qətlə yetirir və həbs olunur. Həmin vaxt İstanbul ingilis işğalı altında olduğundan cani cinayət hadisəsindən 20 gün sonra ingilis hərbi tribunalında mühakimə edilir. S. Ağaoğlu hüquqşünas tələbə kimi iştirak etdiyi bu tarixi məhkəmənin yekunu barədə “Bir ömür də belə keçdi” adlı memuarında yazır: “Nəhayət, məhkəmə bitdi. Prokuror qatil üçün ölüm cəzası istədi. Bu tələb hətta bizi çaşdırdı. Lakin prokuror 24 saat içərisində Türkiyədən uzaqlaşdırıldı. Yerinə gələn prokuror isə müttəhimə bəraət istədi və qatil Torlakyan gecə ikən qaçırıldı”. Məhkəmədən illər sonra S. Ağaoğlu Londonda olarkən prokuror Rickatson Hatt ilə görüşür. Görüş zamanı həmin prokuror məlum məhkəmənin sədri ilə Çində görüşdüyünü və sədrin ona türklərin bu davada haqlı olduğunu söyləyir.

S. Ağaoğlu Azad Fikirləri Yayma Dərnəyi və Türk-Amerikan Universitet Tələbələri Dərnəyinin təməlqoyucusudur. Bir sıra hüquqi məqalələrin, “Londonda gördüklərim” və “Bir ömür də belə keçdi” kitablarının müəllifidir.

Sürəyya Ağaoğlu 29 dekabr 1989-cu ildə İstanbulda beyninə qan sızması nəticəsində vəfat etmişdir.

Qardaşı Səməd Ağaoğlu 1909-cu ildə Bakıda dünyaya gəlmişdir. Ankarada hüquq fakultəsini bitirdikdən sonra bir müddət Strasburqda işləməli olur. S. Ağaoğlu elə bu illərdə yaradıcılığa başlamışdır. Fransada keçən illərini “Strasburq xatirələri” adlı kitabında əks etdirmişdir. Türkiyəyə döndükdən sonra bir sıra mühüm dövlət işlərində çalışan S. Ağaoğlu üç dəfə Böyük Millət Məclisinə deputat seçilmiş, baş nazirin müavini, dövlət naziri olmuşdur. 1960-cı ildə Calal Bayar-Menderes işinə görə ömürlük həbs cəzasına məhkum olunmuş, 1964-cü ildə amnistiyaya buraxılmışdır. “Rus sovet imperiyası”, “Mərmərə dənizində ada”, “Qafur müəllim”, “Babamın arkadaşları” və s. iyirmidən artıq kitabın müəllifidir. S. Ağaoğlunun nəsr yaradıcılığı və qələmə aldığı memuarlar mühacirət ədəbiyyatımızın ən maraqlı səhifələrindən birini təşkil edir. Türkiyənin ədəbi-siyasi mühitində bir zamanlar böyük nüfuz sahibi olmuş bu şəxsiyyət haqqında ən mötəbər mətbuat orqanlarında yazılar dərc edilmiş, əsərləri təhlil və tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. O, 1967-ci ildə ulularının vətəni Azərbaycanı ziyarət etmişdir.



Səməd Ağaoğlu 1982-ci il avqustun 6-da dünyasını dəyişmişdir.

Əmir Kazım Mirzə Qacar

(1855-1920)

Əmir Kazım Mirzə Bəhmən Mirzə oğlu 1855-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. İlk təhsilini Tiflis gimnaziyasında almış, 20 yaşında isə Peterburqdakı Nikolayev süvari məktəbini bitirmişdir. 1873-ildə kornet-zabit rütbəsində Qafqaz Əlahiddə ordusunun ordusunun 44-cü Nijeqorod alayına göndərilmişdir. Ən yaxşı süvari zabitləri sırasında mayor Əmir Kazım mirzə 1881-ci ildə imperator III Aleksandrın tacqoyma mərasimində iştirak etmişdi. Süvari podpolkovniki Əmir Kazım mirzə 1895-ci ildə eskadronun komandiri təyin olunur. XX yüzilin ikinci ilində alay komandirinin birinci müavini kimi yüksək vəzifəyə təyin edilən polkovnik Əmir Kazım mirzə 1910-cu ildə general mayor rütbəsinə ucaldılmışdı. Əmir Kazım Mirzə Gövhər xanımla ailə qurmuşdu. Darab Mirzə, Davud Mirzə adlı oğulları, Mənicə xanım, Zibə xanım, Leyla xanım və Aliyə xanım adlı qızları vardı.



25 il 44-cü Nijeqorod alayında qüsursuz xidmət edən Əmir Kazım imperiyanın yüksək orden və medalları ilə təltif olunmuşdu. 1877-1878-ci illər rus-türk müharibəsində onun dördüncü dərəcəli "Müqəddəs Stanislav" ordenləri ilə mükafatlandırılmışdı. 1895-ci ildə o, Buxara əmirliyinin üçüncü dərəcəli "Parlayan ulduz" ordeni ilə mükafatlandırılır. XIX yüzilin 70-ci illərindən hərbi xidmətə sürətlə irəliləyən igid zabit Əmir Kazım Mirzəni hökumət səxavətlə təltif etmişdir. O, 1879-cu ildə üçüncü dərəcəli "Müqəddəs Anna", ikinci dərəcəli "Müqəddəs Stanislav" (qilincla birgə), 1881-ci ildə ikinci dərəcəli "Müqəddəs Anna", altı il sonra üçüncü və dördüncü dərəcəli "Müqəddəs Vladimir" 1890-cı ildə isə İranın dördüncü dərəcəli məşhur "Şiri-Xorşid" ordenləri ilə mükafatlandırılmışdır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra – 1918-ci il dekabrın 1-də Əmir Kazım Mirzə hərbi nazir Səməd bəy Mehmandarovun əmri ilə Əmir Kazım Mirzə Gəncənin komendantı təyin olunur.

Əmir Kazım Mirzə xalqın maariflənməsində də yaxından iştirak etmiş, Tiflisdə və ayrı-ayrı qəzalarda ibtidai məktəblərin açılmasına maddi cəhətdən kömək göstərmiş və kasıb balalarını öz xərcinə oxutmuşdur. 1910-cu ildən Qafqaz Müsəlmanları Xeyriyyə Cəmiyyətinin fəxri üzvü olmuşdur. Onun həyat yoldaşı Gövhər xanım Ağa Ələkbər qızı İsmayılova-Qacar (1862-1927) 1905-ci ildə yaradılmış xeyriyyə cəmiyyətinin sədri idi. Onun ən böyük xidmətlərindən biri 1912-ci ildə Tiflisdə Azərbaycan dram cəmiyyətinin təsis və tamaşa binasının açılmasında yaxından iştirak olmuşdur. 1911-ci ildə dramaturq M.F. Axundovun yüzillik yubileyi də general-mayor Əmir Kazım mirzə Qovanlı-Qacarin sədrliyi ilə keçmişdi.

1920-cil aprel çevrilişindən sonra Əmir Kazım Mirzə Qacar Gəncə üsyanında fəal iştirak edir və fəvqəladə komissar Tixarelinin əmri ilə bolşeviklər tərəfindən Gəncə şəhərində qətlə yetirilir.

Əsrəf Abbasov

(1920-1992)

Görkəmli bəstəkar, musiqişünas, pedaqoq, professor, Xalq artisti Əsrəf Cəlal oğlu Abbasov 23 mart 1920-ci ildə Şuşada anadan olmuş, ilk, orta və tar ixtisası üzrə musiqi təhsilini bu şəhərdə almışdır. Tez-tez Şuşaya gələn Üzeyir Hacıbəyov bu gəncin istedadını hiss etmiş və Bakıya təhsil almağa dəvət etmişdi. O, 1948-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını (indiki Üzeyir Hacıbəyov adına Bakı Musiqi Akademiyasını), 1952-ci ildə isə Moskva Dövlət Konservatoriyasının aspiranturasını bitirmişdir.



Ə. Abbasovun yaradıcılığında xüsusi yeri simfonik musiqi tutur. Onun simfonik orkestr üçün ilk əsəri tələbə ikən yazdığı “Rəqs süitası” olmuşdur.

Ə. Abbasovun fortepiano ilə orkestr üçün “Konsert”, simfonik orkestr üçün “Konsertino”, “Şuşa”, “Gələcək gün”, “Dramatik poema”sı bəstəkarın ən kamil simfonik əsərlərindən sayılır. O, simfonik orkestr üçün süitalar da yazmışdır.

Bəstəkarın yaradıcılıq zirvəsində duran “Qaraca qız” baleti həm də uşaqlar üçün yazılmış ilk böyük səhnə əsəridir. 1968-ci ildə Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulmuş bu əsər S. S. Axundovun eyniadlı hekayəsi əsasında hazırlanmışdı. Librettonun müəllifi isə Xalq Artisti Əfrasiyab Bədəlbəyli idi. “Heyran olmuşam”, “Oxu, bülbül”, “Qurban olduğum”, “Ceyranım, gəl”, “Gözəl yar”, “Qarabağın qızları” və digər romansları, mahnıları uzun illərdə ki, məhəbbətlə ifa edilir. Bəstəkarın “Səndən mənə yar olmaz”, “Dağlar qoynunda”, “Həyatım mənim, həyatım mənim” komediyalarına yazdığı musiqi ifadəliyi, coşqunluğu, lirizmi ilə seçilmişdir. Ə. Abbasov instrumental musiqiyə də müraciət etmiş, skripka, violonçel, fortepiano, nəfəsli alətlər, kamera ansamblı, xalq çalğı alətləri orkestri, habelə xor üçün də əsərlər yazmışdır.

Bəstəkarlıqla yanaşı, elmi tədqiqatlarını və pedaqoji fəaliyyətini də ardıcıl davam etdirən Ə. Abbasov 1952-ci ildə Moskvada “Üzeyir Hacıbəyov və onun “Koroğlu” operası” mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək sənətşünaslıq namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülmüşdür. O, Azərbaycan bəstəkarları arasında həm də ilk sənətşünaslıq namizədi olmuş, musiqişünaslarımızın bir çox elmi əsərlərini redaktə etmişdir.

Ə. Abbasov müxtəlif illərdə Asəf Zeynallı adına Musiqi Texnikumunun direktoru, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının rektoru, kafedra müdiri vəzifələrində çalışmışdır.

Əsrəf Abbasov 8 fevral 1992-ci ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Fatma xanım Kəminə

(1841-1898)

Azərbaycanlı şairə, XIX əsr qadın aşığılarından olan Fatma xanım Kəminə 1841-ci ildə Şuşada dünyaya gəlib. Fatma xanım kiçik yaşlarından etibarən şeirə maraq göstərmişdir. Şairənin atası Mirzə Bəybaba Fəna da şair olub və “Fəna” təxəllüsü ilə şeir yazıb. Fatma xanım fars dilini də mükəmməl bilib və bu dildə də şeirlər yazıb. Təhsilini Şuşada alıb. Savadına görə ona “Mirzə Fatma xanım” deyərtilər.



XIX əsr təzkirəçiləri və XX əsr ədəbiyyat tədqiqatçıları tərəfindən adı xüsusi hörmət və ehtiramla çəkilən Fatma xanım Kəminə Qarabağın üçüncü qadın şairi olub. Həyat və yaradıcılıqları qismən öyrənilmiş bu üç şairə klassik irsimizin ən görkəmli nümayəndələridir: Aşiq Pəri, Xurşidbanu Natəvan və Fatma xanım Kəminə.

Şairə onunla bir dövrdə yaşayan bir çox aşığın şeirlərinə nəzirələr yazmışdır. Amma dövrümüze onun əsasən klassik şəkildə yazılmış şeirləri gəlib çatmışdır. 1971-ci ildə məhz Əzizə xanım Cəfərzadənin təşəbbüsü ilə “Fatma xanım Kəminə” adlı kiçik bir kitabça işıq üzü görmüş, orada da şairənin qəzəl, qitə, qoşma və ona həsr olunmuş şeirlərdən nümunələr daxil edilmişdir.

Fatma xanım Kəminənin qəzəllərinin əsas mövzusu məhəbbət, onun saflığı, təmizliyi və gözəlliyi idi. Əsasən aşiqanə qəzəllər yazan, hicrandan, vüsaldan bəhs edən Fatma xanım Kəminənin şeirlərində həmişə bir ümid, inam qanadlanırdı. Firudin bəy Köçərli Fatma xanım Kəminəni “nadireyi zəmanə” saymış, onun ölümünü ağır itki kimi dəyərləndirmişdir.

Fatma xanımın həyat və yaradıcılığı haqqında XIX əsr təzkirələrində az da olsa məlumat vardır. Məsələn, Mir Möhsün Nəvvab “Təzkireyi-Nəvvab” əsərində Kəminə xanım haqqında məlumat verərkən bildirmişdir ki, o, dörd yüzə yaxın şeir yazmışdır. Fatma xanım Şuşada Mir Mövsün Nəvvabın başçılıq etdiyi “Məclisi-fəramuşan”da yaxından iştirak etmişdir. O, şairə Natəvanın başçılıq etdiyi “Məclisi-üns” ədəbi məclisin üzvləri ilə yaxın olmuş, onlarla şeirləşmişdir.

Həyat yoldaşı Sadıq bəy Mirzeynal oğlu isə indiki Füzuli rayonunun Saracıq kəndindən idi. Onların Əşrəf bəy və Rəşid bəy adlı iki oğlu, Tutu, Humay və Qumru adlı üç qızı olub.

Fatma xanım Kəminə iflic xəstəliyindən 1898-ci ilin sentyabrında Şuşada vəfat etmişdir.

Firidun bəy Köçərli

(1863-1920)

Maarif xadimi, publisist-yazıçı, ədəbiyyatşünas alim, tənqidçi, tərcüməçi Firidun bəy Əhməd ağa oğlu Köçərli 26 yanvar 1863-cü ildə Şuşada bəy ailəsində doğulmuşdur.

Şuşada mollaxanada (1870-1872), Mirzə Kərim Münşizadənin məhəllə məktəbində (1872-1875), 2-ci dərəcəli şəhər məktəbində (1876-1879) oxumuş, Qori Müəllimlər Seminariyasını (QMS) bitirmişdir (1885). İrəvan gimnaziyasında (1885-1896), Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan şöbəsində (1896-1917) müəllim işləmişdir. 1917-ci ilin fevral inqilabından sonra seminariya tələbələrinin tələbinə əsasən, Xüsusi Zaqafqaziya Komitəsi sədrinin həmin il 17 avqust tarixli əmri ilə Azərbaycan şöbəsinin inspektoru təyin olunmuşdur. 1918-ci ildə Cənubi Qafqazda baş verən siyasi hadisələr zamanı Köçərli, azərbaycanlıların arzusunu həyata keçirərək, Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan şöbəsini Qazax şəhərinə köçürmüş, onu müstəqil milli seminariyaya çevirmiş və ilk direktoru olmuşdur.



F. Köçərli 1917-ci ildə siyasi proseslərə qoşulmuş, “Müsavat” partiyasına daxil olmuşdur. 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Milli Şurasının üzvü seçilmişdir. 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Milli Şurasının Tiflisdə keçirilən iclasında Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi haqqında Akt - İstiqlal bəyannaməsi qəbul edilərkən F. Köçərli müstəqilliyin lehinə səs verən 24 Milli Şura üzvündən biri olmuşdur. O, seminariyadakı fəaliyyətinə üstünlük verərək, parlamentdə iştirak etməmişdir.

1920-ci ilin mayında kommunistlər F. Köçərliyə “xalqa xəyanətdə”, “milli nifaq törətməkdə”, “torpaq və mülk zəbt etməkdə” ittiham edirlər. Qazax İnqilab Komitəsinin Gəncə Fövqəladə Komitəsinə təqdimatına əsasən, ədib həbs olunmuşdur.

F. Köçərli zəngin yaradıcılıq yolu keçmişdir. O, publisistika, ədəbiyyat tarixi, folklor nümunələrinin toplanması, dərsliklərin tərtibi və nəşri, bədii tərcümə sahəsində çalışmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini sistemli bir halda öyrənmək, yaratmaq ideyası məhz F. Köçərli tərəfindən həyata keçirilmişdir. XVIII-XIX əsrlərdə və XX əsrin əvvəlində Azərbaycan ədəbiyyatının inkişaf yolunu araşdıran F. Köçərli onun 130 nümayəndəsinin həyatı və yaradıcılığı haqqında məlumat toplamışdır.

Köçərlinin publisistik məqalələri mövzu aktuallığı və siyasi kəskinliyi ilə seçilir. Çarizmin Azərbaycanda yeritdiyi müstəmləkəçilik siyasətinin tənqidi, milli oyanışa və siyasi fəallığa çağırış, kəndli hüququnun müdafiəsi, qadın azadlığı uğrunda mübarizə, maarifin əhəlinin maddi və mənəvi tələblərinə uyğunlaşdırılması məsələləri F. Köçərli publisistikasının ana xəttini təşkil edir.

F. Köçərli “Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı antologiyası”nın banisidir.

F. Köçərlinin həyat yoldaşı Badisəba xanım Qazağın məşhur Vəkilovlar nəslinə mənsub idi.

F.Köçərli 1920-ci ilin mayında Gəncədə baş verən antisovet üsyanı zamanı həbs edilmişdir. Erməni Sarkis Danilyanın diktəsi ilə haqqında verilən saxta hökmə əsasən Firidun bəy Köçərli iyunun 4-də 58 yaşında Gəncədə güllələnmişdir.

Hacı Hüsü

(1839-1898)

Xanəndə, Şərq və Azərbaycan muğamlarını əla bilən musiqişünas, müəllim, bəzi muğamların yaradıcısı Hacı Hüsü Kərbəlayı Lütfuli oğlu Kazımlı 1839-cu ildə Şuşanın Çölqala məhəlləsində anadan olmuşdur. Atasını Niftalı kişi Şuşanın məşhur papaqçılarından idi.

İbtidai təhsilini molla yanında almış, sonra, təhsilini mədrəsədə davam etdirmişdi. Gözəl səsi olduğundan müğənniliyə başlamışdı. Şuşa vokal sənətinin ən görkəmli nümayəndələrindən biri Xarrat Qulunun yetişdirməsi Hacı Hüsü şuşalılar qarşısında ilk dəfə “Xandəmirovun teatri” binasında “Xeyriyyə gecəsi”ndə tarzən Sadıqcanın müşayətilə çıxış edərək “Çahargah”ı elə oxumuşdu ki, onun şöhrəti hər yerə yayılmışdı.



Hacı Hüsü tək Azərbaycanın toylarına deyil, Yaxın və Orta Şərqlin bir sıra şəhərlərinin məclislərinə dəvət olunurdu. 1880-ci ildə İran şahı Nəsrəddin Hacı Hüsünü öz oğlunun toyuna, Təbrizə dəvət etmişdir. Hacı Hüsünü həmin məclisdə müşayiət edən tarzən Sadıqcan və kamançaçı Bağdagül Ata idi. Bu toyda Hacı Hüsü digər məşhur İran musiqiçiləriylə bərabər çıxış etmişdi. Lakin toyun sonunda şah tərəfindən verilən birinci mükafata məhz Hacı Hüsü layiq görülmüşdü.

Hacı Hüsü XIX əsrin 80-ci illərində M. M. Nəvvab ilə birlikdə Şuşada “Musiqiçilər məclisi” təşkil etmişdi ki, bu məclisdə muğam sənəti müzakirə olunurdu.

Hacı Hüsü gözəl xanəndə olmaqla bərabər, həm də Şərq və Azərbaycan muğamlarını əla bilən musiqişünas və müəllim kimi də məşhur idi. O, bir sıra muğamları təkmilləşdirmiş, onların yeni variantlarını yaratmışdır. Məsələn, o, “Kürdi” muğamına “Şahnaz”ı əlavə etmiş və yeni “Kürdi-Şahnaz” muğamını yaradıb oxumuşdur. Cabbar Qaryağdıoğlunun yazdığına görə, Hacı Hüsü Sadıqcanın tarda müşayətilə “Qatar” muğamının da yaradıcısıdır.

Hacı Hüsü xan qızı Xurşidbanu Natəvanın sevimli xanəndəsi olmuş, onun məclislərində iştirak etmişdi. O, şamaxılı Mahmud ağanın və bakılı Məşədi Məlik Mənsurovun məclislərinə tez-tez dəvət olunardı.

Təəssüf ki, bu görkəmli sənətkarın həyatının son illəri o qədər də xoş keçməyib. O, Ərəbistandan, Həcc ziyarətindən qayıtdıqdan sonra cahil mollaların təzyiqinə tuş gəlib. Yalançı zahidlər onun Hacı olduğu üçün oxumasını günah sayıblar. Onun üçün oxumamaq ölümə bərabər idi. Çıxış yolu kimi Aşqabada köçür. Vaxtilə yaxşı dolanışığı olan Hacı Hüsü həyatının sonunu ehtiyac içində keçirib.

Hacı Hüsü 1898-ci ildə Aşqabad şəhərində vəfat etmişdi.

Haşım bəy Vəzirov

(1867-1916)

Pedaqoq, publisist, tərcüməçi, jurnalist, yazıçı və nəşir Haşım bəy Mirabdulla oğlu Vəzirov 1867-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuş və ilk təhsilini də orada almışdır. Onun ulu babası Mir İmamverdi Qarabağ xanının vəziri olmuş, övladları xanlıqda bəyzadələr kimi məşhurlaşmış, “vəzir” ifadəsini özlərinə soyad seçərək Vəzirovlar adlanmışlar. H. Vəzirov öncə molla məktəbində oxumuş, sonra isə şəhər məktəbini bitirmişdi.

İrəvan Müəllimlər Seminariyasını bitirdikdən sonra İrəvan, Bərdə, Şəki və Şuşada müəllimlik etmişdir. Bir müddət isə məktəb müdiri işləmişdi.

Şuşada “müsəlman-rus” məktəbi yaradılan zaman Haşım bəyi bu məktəbə müdir vəzifəsinə dəvət edirlər. O, həmçinin Şuşa realni məktəbin hazırlıq sinifində ana dilindən dərs deyirdi.

H. Vəzirov 30 il ədəbi jurnalistika sahəsində fəaliyyət göstərmişdir və “Tazə həyat” (1907-1908), “İttifaq” (1908-1909), “Səda” (1909-1911), “Kavkazets” (1911, rus dilində), “Sədayi-vətən” (1911), “Sədayi-həqq” (1912), “Sədayi-Qafqaz” (1915-1916) qəzetlərini və “Məzəli” (1914-1915) jurnalını nəşr etdirmişdir.

H. Vəzirov 1905-1906-cı illərdə erməni quldurlarına qarşı mübarizə aparmışdı. 1906-cı ildə hökumət tərəfindən tutulub, sürgün edilməsinə qərar verilmiş və Şuşadan Stavropola sürgün edilmişdi. 1906-cı ilin ortalarında sürgündən azad olunan H. Vəzirov əvvəlcə Şuşaya, sonra Bakıya qayıdır və ömrünün axırınadək Bakıda yaşayır. Bakıda Əhməd Ağaoğlunun “İrşad” qəzetilə əməkdaşlıq edən H. Vəzirov sonra bir müddət qəzetin müvəqqəti redaktoru olmuşdu. “İrşad”ın on beş nömrəsi onun redaktorluğu ilə çıxmışdı. 1907-ci il aprelin 1-də o, müstəqil “Tazə həyat” qəzetini nəşr etdirir. Bu qəzet tərəqqipərəst mövqe tutduğundan uzun müddət yaşaya bilmir, 1908-ci ildə oktyabrın 7-də qapanır. Sonra H. Vəzirov “İttifaq” qəzetini nəşr etdirir. “İttifaq” da 1909-cu ildə bağlanmışdır. Həmin ildə o, “Səda” qəzetinin nəşrinə başlamışdır. Bu qəzet H. Vəzirovun nəşr etdiyi mətbuat içərisində ən çox yayılanlardandır.

1911-ci ildə Bakıdakı bir çox mühərrirlərlə bərabər H. Vəzirov da həbs olunur. Sonra həbsdən çıxmağa müvəffəq olur. “Səda” qəzeti qapandıqdan sonra “Qafqazist” adlı bir rus qəzetini, “Sədayi-vətən”, “Sədayi-həqq”, nəhayət, “Sədayi-Qafqaz” qəzetlərini nəşr edir. Bu axırıncı qəzet 180 nömrə çıxdıqdan sonra hökumət tərəfindən rəsmən qapanmışdır.

H. Vəzirov məşhur məzhəkə jurnalı olan “Məzəli”nin də mühərriri idi. Bu jurnal “Molla Nəsrəddin”dən sonra mətbuat tarixində ən sanballı məzhəkə jurnalı idi. Burada günün siyasi həyatı kəskin



bir qələm ilə əks olunurdu. “Məzəli”də Əli Nəzmi, Məmməd Səid Ordubadi, Əliağa Vahid, Cənnəti və digər qüvvətli qələm sahibləri iştirak edirdilər.

H. Vəzirov həm də bir yazıçı idi. O, “Döymə qapımı, döylərlə qapını”, “Evlənmək su içmək deyil”, “Xan-xan” adlı komediyalar yazmışdır. Bu komediyalarında köhnə adətlərə, ailə-məişət məsələlərində xəstə əhvali-ruhiyyələrə gülmüşdür. Onun “Döymə qapımı, döylərlə qapını” və “Evlənmək – su içmək deyil” komediyaları Bakıda (1899, 1906, 1907) səhnəyə qoyulmuşdur. “Döymə qapımı, döylərlə qapını” komediyası “Səda” mətbəəsində (1922) kitabça şəklində çap olunmuşdur. 1913-cü ildə H.Vəzirov şəhər bələdiyyə idarəsinin fəaliyyətindən bəhs edən “Uprava xalanın qızı Tramvay xanımın toyu” adlı birpərdəli məzhəkə də yazmışdır.

H. Vəzirov Şekspirin “Otello” əsərini rus dilindən Azərbaycan türkcəsinə tərcümə etmişdir. Əsər 1904-cü il avqustun 22-də Şuşada yerli həvəskarlar tərəfindən tamaşaya qoyulmuş, Otello rolunu H. Vəzirov özü oynamışdır.

H. Vəzirov Sayalı xanım Mirzə Həsən bəy qızı Ağayeva ilə ailə qurmuşdu. Bir neçə övladları olsa da, onlar yetkinlik yaşına çatmadan dünyasını dəyişmişlər.

Haşım bəy Vəzirov 4 fevral 1916-cı ildə Bakıda vəfat edib.

Həsənəliyə Qaradağı

(1848-1929)

Azərbaycan maarifpərvəri, şair, pedaqoq, ədəbiyyatşünas, tərcüməçi, filoloq Həsənəliyə Qaradağı 1848-ci il 28 yanvar tarixində Şuşada hərbi xidmətçi ailəsində anadan olmuşdur. El arasında Balacağa adı ilə çağırılıb.

Hələ anasının bətnində ikən atası Həsənəli xan vəfat etmişdir. Ona öz atasının adını qoymuşlar. Anası Xatın xanım ərə getdiyinə görə, Balacağa ilk əvvəl dayısının, sonradan Tiflisdə yaşayan əmisi Məhəmmədhüseynağa xan Qaradağskinin himayəsində böyümüşdür. 8-9 yaşa çatdıqda Şuşaya gəlmiş əmisi Məhəmmədhüseynağa xan Qaradağski Balacağanı Şuşada fəaliyyət göstərən rus qəza məktəbinə qoyub Tiflisə qayıdır.



Həsənəliyə 1866-cı ildə Qəza məktəbini bitirir. Əmisinin göndərdiyi maddi vəsait hesabına o, Şuşanın Tazə məhəllə adlanan yerində ev tutur və tək yaşamağa başlayır. Rus təhsilli Balacağa ərəb, fars dillərini, islamın əsaslarını öyrənmək üçün qonşuluğunda yaşayan Mirzə Ələkbər Yusifzadədən ərəb, fars dillərini öyrənir. Sədi, Firdovsi, Nizami, Xaqani, Füzuli və sair şairlərin əsərlərini orijinaldan mənimsəyir. Şeiriyata böyük həvəs göstərərək özü də qəzəl, müxəmməs yazmağa başlayır.

1891-ci ildə əmisinin yeganə qızı Balaxanımla evlənir. 1897-ci ildə övladları olmadığından Balaxanının razılığı ilə Həsənəliyə kasıb bir ailədən Teybə adlı qızla evlənir. Həsənəliyə ilə Teybə xanımın dörd övladı olur: Məhəmməd ağa, Çingiz ağa, Böyükxanım və Şəfqət ağa.

1922-ci ildə Həsənəliyə təqaüdə çıxır. 1924-ci ildə o, iflic olur, lakin 2-3 il ərzində müalicə olunub sağalır. H. Qaradağı yenə də ədəbiyyat və mədəniyyət sahəsində çalışır. Azərbaycan Xalq Maarif Komissarlığı Şuşa maarif şöbəsi tərəfindən ona maaş təyin edilir və Qarabağ şairləri haqqında materiallar toplayıb Bakıya göndərir.

Azərbaycan məktəbləri arasında ilk yazı lövhəsi və partalardan istifadə edən məhz H. Qaradağı olmuşdur. Onun şagirdləri içərisində Zülfüqar bəy Hacıbəyov, Cəlil bəy Bağdadbəyovun adlarını çəkmək olar. Həsənəliyənin təşkil etdiyi məşğələlərinin əsas qayəsi uşaqları Qori müəllimlər seminariyasına hazırlamaq idi.

1881-ci ilin yanvar ayının 26-da Qafqaz canişinin təsdiq etdiyi təlimata əsasən Cənubi Qafqazda yaşayan xalqların nümayəndələri ilk tədris ilində öz ana dillərində almalı idilər. 1881-ci ildə Qori seminariyasının Azərbaycan şöbəsinin müdiri A. O. Çernyayevski Tiflisə dəvət etdiyi azərbaycanlı ziyalıları qarşısında ana dilində dərslük tərtib etmək kimi bir məsələ qoyur. Dəvət olunanlar sırasında Həsənəliyə də var idi. 1882-ci ildə I hissəsi, 1888-ci ildə isə II hissəsi çapdan çıxan “Vətən dili” dərsliyinə H. Qaradağinin müəllifi olduğu 11, tərcümə etdiyi 23 nəzm əsəri daxil edilmişdi. O, həmçinin bir sıra görgəmli rus şair və yazıçıların hekayə, şeir və təmsillərinin Azərbaycan dilinə ilk tərcüməçisi

Hüseyn Baykara

(1904-1984)

Azərbaycanlı araşdırmaçı-tədqiqatçı publisist, şair Hüseyn Baykara — Qara Hüseynbəyli 1904-cü ildə Şuşada məşhur Şirinbəyovlar ailəsində anadan olmuşdur.. Anası Mina xanım Həsən bəy Şirinbəyovun qızı, atası Hüseyn bəy Şirinbəyovun oğlu olub.



Qara Hüseynbəyli bolşeviklər əleyhinə mübarizəyə gənclik illərindən başlamışdır. O, 1923-cü ilin sonlarında həbs edilmiş və həbsxanada şair Əhməd Cavadla məhbəs yoldaşı olmuşdur.

Onun tələbələr qarşısında tez-tez Azərbaycanın müstəqilliyi və azadlığı uğrunda çıxış etməsi bolşeviklərin xoşuna gəlməmiş və o, təqiblərə məruz qalmışdı. 1927-ci ildə dostlarından biri Qara Hüseynbəyliyə universitet tələbələrinin Novruz bayramı ilə keçiriləcək tədbirdə bolşevik casuslarının onu tutacaqlarını xəbər vermişdir. O da ələ keçməmək üçün 1927-ci ildə əvvəlcə İrana, sonra isə Türkiyəyə getmişdir. O, 1927-ci ildə mühacirətə getdiyi ildə Bakı Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsində oxuyurdu. İstabula gələn Qara Hüseynbəyli burada Hüseyn Baykara adı ilə yaşamış və İstanbul Universitetinin Hüquq fakültəsini bitirmişdir. Universiteti bitirdikdən sonra bir müddət Elazığda hakim işləmiş, İstabula döndükdən sonra isə burada prokuror vəzifəsində çalışmışdır.

Mühacirətdə olduğu illərdə H. Baykara hüquqşünaslıqla yanaşı, ədəbi fəaliyyətini də dayandırmamış, mətbuatda elmi, publisistik məqalələrlə çıxış etmişdir. Onun “Azərbaycanda erməni basqısı və Naxçıvan məsələsi”, “Azərbaycan istiqlalının 50 illiyi dolayısı ilə”, “Azərbaycan cümhuriyyətinin iki hərbi zəfəri”, “Azərbaycan renessansını yapanlardan Abbasqulu Ağa Bakıxanov”, “Azərbaycan istiqlal mücadiləsinin iqtisadi təməli”, “Dədə Qorqud kitabı üzərinə notlar” və s. kimi yazılarında ölkə və xalqın vəziyyəti əks olunmuşdur.

H. Baykara İstanbulda Rəsulzadənin çap etdiyi “Yeni Kafkasya” jurnalı ilə əməkdaşlıq etmişdir. Onun “Yeni Kafkasya”da “Ailə faciələri”, “Doktor Dadaş Həsənzadə” adlı yazıları çap olunmuşdur. O, həmçinin “Azəri-Türk”, “Odlu Yurd” və b. qəzet-jurnallarda Azərbaycan xalqının mədəniyyəti, ədəbiyyatı və onun ziyalıları ilə bağlı elmi-publisistik məqalələr dərc etdirmişdir.

H. Baykaranın mühacirətdə üç kitabı çap olunmuşdur. “Azərbaycanda yeniləşmə hərəkatı. XIX əsr” Ankarada 1966-cı ildə, “Azərbaycan istiqlal mübarizəsi tarixi” adlı kitabı İstanbulda 1975-ci ildə və üçünücü kitabı “İran inqilabı və azadlıq hərəkatları” adlı kitabı isə 1978-ci ildə İstanbulda nəşr edilmişdir. “İran inqilabı və azadlıq hərəkatları” kitabında Güney Azərbaycanda baş verən Səttarxan və Xiyabani inqilablarından bəhs olunur.

H. Baykaranın dörd övladı olub: Orxan, Surxay, Mina, Güllənd. Orxan jurnalist, Surxay inşaatçı-mühəndis, Mina uşaq həkimi, Güllənd isə mühəndis olmuşdur.

Hüseyn Baykara 1984-cü il iyulun 1-də Kayseridə vəfat etmiş, nəşi İstanbula gətirilərək iyulun 4-də Qaraca Əhməd məzarlığında dəfn edilmişdir.

Xan Şuşinski

(1901-1979)

Xan Şuşinski - İsfəndiyar Aslan oğlu Cavanşirov 20 avqust 1901-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur.

Şuşa məclislərinin birində onun məharətli ifası bütün qonaqları heyran etdiyindən ustadı İslam Abdullayev ona “Xan” adını vermişdir. Xan Şuşinskinin etirafına görə, onun kamil xanəndə kimi yetişməsində İslam Abdullayevdən sonra Cabbar Qaryağdıoğlunun və Seyid Şuşinskinin böyük rolu olmuşdur.



Simfonik orkestrin müşayiətilə ilk dəfə simfonik muğamlarda solo hissəni Xan ifa edib. Azərbaycan musiqi tarixində ilk duet Şövkət xanım Ələkbərova ilə Xan Şuşinskinin ifasında səslənib. Xan Şuşinski Üzeyir Hacıbəyovdan başqa heç bir bəstəkarın yaradıcılığına müraciət etməyib. Deyilənə görə, Üzeyir Hacıbəyov Xan Şuşinskinin ifasında mahnılarını dinləməkdən xüsusi zövq almışdır. Onun 1926-cı ildə bəstələndiyi “Qaragöz” mahnısının da ilk ifaçısı elə Xan Şuşinski olub.

Müstəsna istedadlı, geniş diapozonlu, gur və məlahətli səsi, yüksək ifaçılıq mədəniyyəti sayəsində Xan Şuşinski hələ gənclik illərində şöhrət qazanmışdır. Yaradıcılığında “Mirzə Hüseyn segahi”, “Şahnaz”, “Qarabağ şikəstəsi”, “Kürd-şahnaz”, “Rast”, “Bayatı-Şiraz”, “Çahargah”, “Mahur”, “Heyratı”, “Şur” və digər muğamlar əsas yer tuturdu. Xan gözəl qaval çaldığına görə ritmik muğamların da mahir ifaçısı idi. “O olmasın, bu olsun” (1956) filmində müğənni rolunda çıxış etmişdir.

Xanın özü bir sıra mahnıların müəllifi idi. Onlardan “Qəmərım”, “Ay gözəl”, “Məndən gen gəzmə”, “Al yanağından”, “Ölürəm a Ceyran bala” və nəhayət Şuşaya həsr etdiyi və dillər əzbəri olan “Şuşanın dağları başı dumanlı” mahnılarıdır. X. Şuşinski 1943-cü ildə Azərbaycanın Xalq artisti adına layiq görülmüşdür.

Azərbaycan musiqi tarixinin əvəzolunmaz korifeyi Xan Şuşinskinin səsinin yadigarı kimi cəmi 240 dəqiqəlik lent yazısı qalıb.

Xan Şuşinski 18 mart 1979-cu ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Xəlil İbrahim

(1892-1938)

Tanınmış jurnalist, tənqidçi və tərcüməçi Xəlil İbrahim oğlu İbrahimov 1892-ci ildə Şuşada doğulmuşdur. İbtidai təhsilini Şuşada rus-tatar məktəbində almışdır. 1907-ci ildə atası vəfat etdikdən sonra ailəsi ilə Bakıya köçmüş, təhsilini orada davam etdirmişdir.



O, 1914-cü ildən ədəbi-bədii fəaliyyətə başlamışdır. Birinci Dünya müharibəsi illərində, beynəlxalq məsələlərə, müharibənin dəhşətlərinə həsr olunmuş “Dəhşətli yanğın qarşısında”, “Avropa müharibəsi nə qədər baha ilə bitəcəkdir”, “Alban inqilabı”, “Kənd həyatından səhnələr” və bir sıra ictimai-siyasi publisistik məqalələrlə çıxış etmişdir. 1919-cu ildə X. İbrahim “Azərbaycan” qəzetinin yaradıcılarından biri və baş redaktoru olmuşdur. Bu illərdə o, Azərbaycan milli teatr və mədəniyyətinin inkişafı və problemlərlə bağlı onlarla məqalə və resenziyalarla çıxış etmiş, dil islahatı, terminoloji lüğətlərin hazırlanması, Azərbaycan əlifbası problemləri, Azərbaycan (türk) ədəbi lüğətinin hazırlanmasında fəal iştirak etmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan və respublikada kommunist rejimi qurulduqdan sonra X. İbrahim müxtəlif vəzifələrdə çalışmaqla Azərbaycan xalqının inkişafı ilə bağlı müxtəlif problemlər haqqında 1923-1930-cu illərdə məqalələrlə qəzetlərdə çıxış etmişdir. X. İbrahim AXC-nin və Müsavat partiyasının qabaqcıl xadimlərindən olduğu üçün 1923-cü ildə kommunist rejimi tərəfindən həbs olunmuş, bir qədər sonra günahı sübut olunmadığından azad olunmuşdur.

X. İbrahimin tərcüməçi kimi Azərbaycan ədəbiyyatı qarşısında xidmətləri böyükdür. O, Şekspirin, Şillerin, A. Tolstoyun və bir sıra başqa Qərbi Avropa və rus yazıçılarının əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir.

O, 1937-ci ilin noyabr ayında “xalq düşməni” kimi həbs olunmuş, 4 ay sonra, 1938-ci ildə güllələnmişdir. Stalinin ölümündən sonra bəraət verilmişdir.

Xəlil İbrahimin oğlu Elxan İbrahimov (1921-1981) jurnalist-tərcüməçi olmuşdur. 1925-ci ildə doğulmuş qızı Solmaz İbrahimova Moskva Dövlət Pedaqoji Universitetinin ingilis dili kafedrasının professoru olmuşdur. 1934-cü ildə doğulmuş ikinci qızı Güllər İbrahimova Azərbaycan İnşaat Mühəndisləri İnstitutunun hidrotexnik qurğular kafedrasının dosenti olmuşdur.

Xəlil Məmmədov

(1916-1989)

Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Xəlil Məmmədov 5 may 1916-cı ildə Şuşada anadan olmuşdur. Sənaye texnikumunu bitirdikdən sonra ordu sıralarına çağrılıb. İkinci Dünya Müharibəsi başlananda öncə Qafqaz cəbhəsinə göndərilib. Müharibə illərində X. Məmmədov sırayı tankçılıqdan mayor rütbəsinə, tank taboru komandiri vəzifəsinə qədər yüksəlib.



Qısa müddət ərzində döyüş şəraitində hərbi sənətinin incəliklərini mənimsəyən qorxmaz azərbaycanlı 1942-ci ilin dekabr ayında göstərdiyi qəhrəmanlığa görə “Qırmızı ulduz” ordeni ilə təltif edilib. Hərbi əməliyyatlardakı uğurlarına görə komandanlığın diqqət mərkəzində olan tabor komandiri bir il keçməmiş ikinci dəfə “Qırmızı ulduz” ordeni ilə təltif olunub.

Növbəti dəfə X. Məmmədovun taboru döyüşlərin daha şiddətli keçdiyi Cənub-Qərb cəbhəsinə göndərilib. Komandanlıq taborun qarşısında alman qoşunları tərəfindən mühasirəyə alınmış Zaporozje şəhərinin mühasirə həlqəsinin cənub tərəfdən dağıdılması tapşırığını qoyub. Bu tapşırığı uğurla yerinə yetirən Xəlil Məmmədov “Aleksandr Nevski” ordeni ilə təltif edilib.

Ukraynanın işğaldan azad edilməsində ən ağır döyüşlərdə iştirak edən X. Məmmədovun sonrakı döyüş yolları Macarıstan, Yuqoslaviya, Çexoslovakiya, Rumıniyadan keçib.

X. Məmmədov Rumıniyanın Tırqu Frumos şəhərinin işğalçılardan azad edilməsində xüsusi qəhrəmanlıq göstərib.

X. Məmmədovun taboru sonra Macarıstanda qərarlaşıb. Növbəti əməliyyatlara hazırlaşanda səhra poçtalyonu ona xüsusi zərf təqdim edib. Zərfin “məxfi” möhürlü olmamasını görə komandir məktubu müaviniyə yönləndirib. Zərfdə isə SSRİ Ali Sovetinin X. Məmmədova Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adı verilməsi ilə bağlı fərmanı olub. Döyüş yoldaşları onu “məğlubedilməz Məmmədov”, “amansız döyüşçü”, “gecə hücumlarının ustası” adlandırıblar.

İkinci Dünya Müharibəsindən sonra ehtiyatda olan mayor X. Məmmədov partiya orqanlarında çalışıb. O, 1946-cı ildə Bakının Əzizbəyov rayon Partiya Komitəsinin 1-ci katibi olub. 1955-ci ildə Sov.İKP MK yanında Ali Partiya Məktəbini bitirib.

X. Məmmədov 1957-ci ildə əvvəlcə daxili işlər nazirinin müavini, daha sonra 1-ci müavin, 1960-cı ildə isə daxili işlər naziri vəzifəsinə təyin edilib, ona general-mayor rütbəsi verilib.

1965-cı ildən X. Məmmədov Nazirlər Sovetinin sovet orqanları şöbəsinə rəhbərlik edib, 1971-1974-cü illərdə isə Azərbaycan İdman və Bədən Tərbiyəsi Dövlət Komitəsinin sədri vəzifəsində işləyib.

Xəlil Məmmədov 21 fevral 1989-cu ildə vəfat edib.

Xurşidbanu Natəvan

(1832-1897)

Şairə, Qarabağ xanı İbrahim xanın nəvəsi Xurşidbanu Mehdiqulu qızı 15 avqust 1832-ci ildə Şuşada doğulmuşdur. Evdə təhsil almışdır. Bibisi Gövhər xanım dövrünün təhsil görmüş xanımı olmuş, Xurşidbanuya yazmağı, oxumağı, şəkil çəkməyi, musiqi alətlərində çalmağı öyrətmışdi. Natəvan ərəb, fars və türk dillərini bilirdi.



Ailənin yeganə övladı və Qarabağ xanlarının sonuncu vərəsəsi olduğu üçün onu sarayda “Dürrü yekta” (Tək inci) çağırırdılar. Xalq arasında isə Xan qızı adı ilə məşhur idi. 1845-ci ildə Mehdiqulu xanın vəfatından sonra onun bütün hüquqları qızı Xurşidbanuya keçmişdir.

Xan qızı Şuşada “Məclisi-ün” (dostluq, ülfət məclisi) yaratmış və onun bütün xərclərini öz üzərinə götürmüşdü. İlk vaxtlar onun “Xurşid” imzası ilə yazdığı şeirlərin əksəriyyəti itib-batıb, cüzi hissəsi günümüze gəlib çatıb. 1870-ci ildən etibarən Natəvan (kimsəsiz, köməksiz) təxəllüsü ilə qəzəllər yazıb.

Həyatdan çox gənc getmiş 16 yaşlı oğlunun həsrətinə həsr etdiyi qəsidələrin, həyat və əbədilik və digər mövzularda onlarla şeirin müəllifi olmuşdur.

Natəvan həm də istedadlı rəssam olmuşdur. Özündən sonra “Gül dəftəri” adlanan albomda toplanmış bir sıra bədii rəsm əsəri saxlamışdır. Xeyriyyə işləri ilə məşğul olmuşdur. 1873-cü ildə Şuşaya çəkirdiyi və bu günə qədər işləyən su xətti “Xan qızı bulağı” adlanır. Azərbaycanda olan Aleksandr Düma Şuşada Natəvanın qonağı olmuş, ondan əl işi olan hədiyyə almış və öz xatirələrində bunu minnətdarlıq kimi qeyd etmişdir.

Natəvanın bir sıra şeirlərinə mahnılar bəstələnib. Mərhum bəstəkarımız Vasif Adıgözəlovun Natəvanın sözlərinə bəstələdiyi “Qərənfil” mahnı-romansı çox uğurlu alınıb. Həmçinin Məmməd Rahim “Natəvan” poemasını, İlyas Əfəndiyev “Natəvan” pyesini yazıb.

Xurşidbanu Natəvan 1 oktyabr 1897-ci ildə Şuşada vəfat etmiş, Ağdamdakı “İmarət” qəbiristanlığında dəfn edilmişdir. Erməni vandalları 1993-cü ildə Ağdam şəhərini işğal etdikdən sonra “İmarət” qəbiristanlığını, o cümlədən də Natəvanın qəbirini dağıtmışlar.

Onun adına küçə, klub, kitabxana və məktəb var. Əlyazmaları, şəxsi geyim və əşyaları arxiv və müzeylərimizdə saxlanılır.

Şairənin Bakıda heykəli, Şuşada büstü, Ağdamda qəbirüstü abidəsi qoyulub. Şuşanın işğalı zamanı Xurşidbanu Natəvanın erməni vəhşiləri tərəfindən güllələnmiş heykəli işğaldan sonra Bakıdakı Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin həyətində yerləşdirilmişdi. 2020-ci il noyabrın 8-də Şuşa şəhərinin işğaldan azad edilməsindən sonra gülləbaran edilən heykəl Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Şuşaya səfəri zamanı şəhərə qaytarılaraq öz yerinə bərpa edilmişdir.

İbrahimxəlil xan

(1726-1806)

Qarabağ xanlığının əsasını qoyan Pənahəli bəyin oğlu İbrahimxəlil xan təxminən 1726-cı ildə Şuşa yaxınlığında doğulmuşdur. 1763-1806-cı illərdə Qarabağ hakimi olmuşdur. İbrahimxəlil xanın dövründə isə Qarabağ xanlığı daha da güclənmiş, şəhərin dövrəsinə möhtəşəm qala divarları çəkilmişdi. Onun hakimiyyəti dövründə şəhərin Gəncə qapıları yaxınlığında uca bir təpənin üstündə bütün zəruri memarlıq ünsürlərinə malik olan “İç qala” tikilmişdi.



Azərbaycanın qədim feodal dövləti Qarabağ xanlığı dəfələrlə yadelli işğalçıların hücumlarına məruz qalmışdır. Xüsusilə, İran şahı Ağa Məhəmməd şah Qacarın XVIII əsrin ikinci yarısındakı hücumları daha ağır olmuşdur. Qacar müharibələr üçün ondan atlılar və vəsait tələb edirdi. Ona görə də İbrahimxəlil xan rus çarından himayə istəməyə məcbur olur. 1783-cü ildə o, Peterburqa elçilər göndərir. (Bu səhnə rəssam Q. Qacarın tərəfindən “Qarabağ xanlığından Peterburqa elçilərin gəlməsi” əsərində təsvir olunmuşdur). II Yekaterina elçiləri qəbul edir. Elçilər Qarabağ xanı İbrahimxəlil xanın Rusiya təbəəliyinə girmək xahişini imperatriçəyə bildirirlər. Təklif anlaşılıq şəkildə qəbul edilir. 1795-ci ildə Şah Qacar növbəti dəfə Şuşa qalasını mühasirəyə alır. Mühasirə 33 gün davam edir, 34-cü gün Qacar mühasirəni götürüb Gürcüstana gedir.

1796-cı ildə general V. Zubov böyük qoşun dəstəsilə Şimali Azərbaycana girir. İbrahimxəlil xan vəziri - xarici işlər naziri, böyük şair Molla Pənah Vaqifi onun yanına göndərərək Qarabağın rus təbəəliyinə keçmək təklifini təkrarlayır. 1797-ci ildə Rusiyanın yeni çarı I Pavel Azərbaycandakı qoşunları geri çağırır. Bundan istifadə edən İran şahı Qacar təkrarən Qarabağa hücum edir. Ancaq bu yürüşdə Qacar öldürülür. İbrahimxəlil Qarabağa qayıdır. 1805-ci il mayın 14-də Qarabağ xanı İbrahim xanla Rusiyanın Qafqaz qoşunlarının baş komandanı general Sisianov arasında Kürəkçay müqaviləsi (“Andlı öhdəlik”) imzalanır. Bununla da Qarabağ xanlığı Rusiyanın tərkibinə daxil olur və bundan sonra Qarabağda çarizmin mövqeyini möhkəmlətmək üçün ermənilərin bura köçürülməsinə başlanılır.

1806-cı ildə İran qoşunları təkrarən Qarabağa hücum edir. Rus qoşunlarının Şuşada yerləşən qarnizonunun rəisi mayor Lisaneviç xanın xəyanətkarlığından şübhələnərək İbrahimxəlil xanı və onun ailə üzvlərini güllələyir.

İbrahimxəlil xanın öldürülməsindən sonra oğlu Mehdiqulu xana I Aleksandr tərəfindən general-mayor rütbəsi verilmişdir. 1806-cı ildə Lisaneviçin nəzarəti altında Qarabağ xanlığına gətirilmişdir. Mehdiqulu xan 1822-ci ildə xanlığı tərk edərək İrana getmişdir. Bununla da Qarabağ xanlığı ləğv olunmuşdur. Mehdiqulu xan 1845-ci ildə vəfat etmişdir.

İslam Abdullayev

(1876-1964)

Azərbaycan xanəndəsi, Qarabağ muğam məktəbinin görkəmli nümayəndələrindən biri İslam Əbdül oğlu Abdullayev 1876-cı ilin dekabr ayında Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. İlk təhsilini Şuşa şəhər məktəbində təhsil almışdır.

1883-cü ildə Şuşada “Xanəndələr məclisi” yaratmış musiqişünas alim Mir Möhsün Nəvvab İ. Abdullayevi bu məclisə dəvət edir. Beləliklə, o, Mir Möhsün Nəvvab, Hacı Hüsü, Məşədi İsi, Mirzə Muxtar Məmmədov, Dəli İsmayıl, Keştazlı Həşim kimi sənətkarlardan dərs almış, Sadıqcanın müşayiəti ilə ifalar etmişdir. İ. Abdullayevin ilk “Segah” ifası Sadıqcanın oğlunun toyunda olmuş, həmin ifadan sonra şöhrəti yayılmışdır. 1901-1905-ci illərdə tarzən Qurban Pirimovla birlikdə Qarabağ və Gəncə məclislərində çıxış etmişdir.



Musiqişünas tədqiqatçı-alim Firudin Şuşinski yazırdı: “XX əsr Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixində “Segah” muğamını İslam Abdullayev kimi mükəmməl və incə zövqlə oxuyan ikinci bir xanəndə olmamışdır. Seyid Şuşinski söyləyirdi ki, İslam olan məclisdə nə Cabbar, nə Ələsgər, nə Keçəçi Məhəmməd, nə də mən “Segah” oxuyardım.”

Xanəndə uzun illər Azərbaycan Dövlət Estradasının solisti olmuşdur. İ. Abdullayev 1949-cu ildə 73 yaşında Azərbaycanın “Əməkdar artisti” adına layiq görülmüşdür.

“Segah” muğamını və onun bütün variantlarını – “Zabul-Segah”, “Mirzə Hüseyn segahı”, “Orta Segah”, “Xaric Segah” muğamlarını xüsusi bir şövq və məharətlə oxuduğuna görə xalq tərəfindən “Segah İslam” adlandırılmışdır. 1910-1915-ci illərdə “Sport-Rekord” və “Ekstrafon” səsyazma şirkətləri tərəfindən “Segah”, “Bayatı-Qacar”, “Şahnaz”, “Şüştər” muğamları və bir sıra təsniflər İ. Abdullayevin ifasında qramofon vallarına yazılmışdır.

İ. Abdullayev eyni zamanda pedaqoq olmuşdur. Xan Şuşinski, Yaqub Məmmədov, Sahib Şükürov kimi xanəndələrin yetişməsində böyük rol oynamışdır. Şuşada musiqi məktəbində direktor vəzifəsində işləmiş, Gəncədə xalq çalğı alətləri orkestri təşkil etmişdir. Ömrünün sonuna yaxın Ağdama köçmüş, musiqi məktəbində muğamdan dərs demiş, bir çox xanəndələrin ustadı olmuşdur.

İslam Abdullayev 22 sentyabr 1964-cü ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Kərbəlayi Səfixan Qarabaği

(1817-1910)

Görkəmli memar Kərbəlayi Səfixan Qarabaği Kərbəlayi Səfixan Qarabaği 1817-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdu. Onun valideynləri iqtisadi-siyasi vəziyyətlə bağlı Şuşadan Cənubi Azərbaycanın Əhər şəhərinə köçərək burada məskunlaşmışlar. Səfixanın gözəl əl qabiliyyətinə malik olan atası Sultan Hüseyn bəna idi. Hələ kiçik yaşlarından atasının yanında tikinti işlərinə meyl göstərən Səfixan dərin zəkaya, ağıla, düşüncəyə malik olduğunu büruzə verirdi. Əhər şəhərində, eləcə də ətraf qəsəbə və kəndlərdə tikilən bir çox binalarda məhz Səfixanın imzası - daş möhürü indiyədək qalmaqdadır.



XIX əsrin ortalarında Şuşanın gündən-günə çiçəklənərək inkişaf etməsi Sultan Hüseynin ailəsi ilə birlikdə yenidən doğma Şuşaya qayıtmasına səbəb olub. Həmin vaxt Kərbəlayi Səfixanın şöhrəti hər yana yayılmışdı. Bu səbəbdən də onun Şuşaya dönməsi həmyerlilərini çox sevindirdi. O vaxtdan da Qarabaği təxəllüsünü götürən Kərbəlayi Səfixan doğma vətəninə sənətini davam etdirdi.

Kərbəlayi Səfixanın Qarabağ memarlığının inkişafında xüsusi xidməti olub. O inşa etdiyi tikililərdə, xüsusilə məscidlərdə şərq memarlığına xas olan konstruktiv elementləri yerli ənənələrlə əlaqələndirib.

O, Təbrizdən Şuşaya gələrkən özü ilə bir qrup sənətkar - bəzək ustaları, nəqqaşlar da gətirmişdi. Şuşanın yenidən bərpa olunması məhz Səfixan Qarabağinin adı ilə bağlıdır. 1868-ci ildə Bərdə qəbiristanlığında Şeyx İbrahim sərdabəsi üzərində tikilmiş İmamzadə məscidi Azərbaycanda ilk dördminarəli məbəddir. 1870-ci ildə Ağdamda ucaldılan qoşa minarəli məscid də onun yadigarı idi. Məscidin mehrabındakı bəzək işlərini isə təbrizli dostu nəqqaş Məhəmməd Şükuhi naxışlamışdı.

1883-cü ildə onun Şuşada inşa etdiyi məşhur Gövhər Ağa məscidinin ibadət zalındakı minarələrin naxışlarını və başqa bəzək işlərini məşhur rəssam və nəqqaş Mir Möhsün Nəvvab işləmişdi. Tikilinin xonçaşəkilli kitabəsində bu sözlər yazılmışdı: “Qarabağlı memar Kərbəlayi Səfixanın işidir (1883)”.

Ağdam şəhəri Cümə məscidi (1867-1870-ci illər), “Aşağı Gövhərağa” məscidi (1889-1890-cı illər), həmçinin Şuşa şəhərində bir sıra məhəllə məscidləri və mədrəsələr (1874-1885-ci illər), Füzuli şəhərində “Hacı Ələkbər” məscidi (1889-cu il), “Horadiz cümə məscidi”, “Qoçəhmədli cümə məscidi”, “Şükür bəyin imarəti”, Tərtərin Azadqaraqoyunlu kəndində cümə məscidi və başqa rayonların kənd və qəsəbələrində geniş tikinti işləri memarın yaratdığı sənət əsərlərindəndir.

Kərbəlayi Səfixan haqqında tədqiqatlar aparan alim Şamil Fətullayevin yazdığına görə, şuşalı memar 1870-ci ildə Odessada “Tatarlar”, 1880-ci ildə Aşqabadda “Qarabağlar” məscidlərini tikmişdi. Dövrünün ən məşhur memarlarından sayılan Kərbəlayi Səfixan Qarabağinin Orta Asiyada da yadigarları

çoxdur. O, 1910-cu ildə Şuşada vəfat etmişdir. Saatlı məscidini təmir edərkən minarədən yıxılaraq vəfat edən qoca memarı Şuşadakı “Mirzə Həsən” məzarlığında dəfn ediblər.

Kərbəlayı Səfixanın Ələkbər və Gülməmməd adlı oğulları, Xurşid adlı qızı olmuşdur.

Kərim bəy Mehmandarov

(1854-1929)

Tanınmış həkim, “Difai” təşkilatının Şuşa şöbəsinin sədri Kərim bəy Mirzə Mustafa bəy oğlu Mehmandarov 2 dekabr 1854-cü ildə Şuşa şəhərində doğulmuşdur. Əslində onun adı Əbdülkərim bəy idi. Lakin bütün Qarabağ əhli ona Kərim bəy deyə müraciət edərdi.

K. Mehmandarov ilk təhsilini atası Mustafa bəydən almışdır. Sonra Şuşa qəza məktəbinin əlaçı şagirdi kimi Bakı realni məktəbində təhsil almışdır. 1872-ci ildə Bakı şəhər gimnaziyasını bitirdikdən sonra Sankt-Peterburq Tibb Cərrahlik Akademiyasına daxil olmuşdu. 1877-ci ildə akademiyanı tamamlayıb Sankt-Peterburq klinik hərbi xəstəxanasında həkim işləmişdi. Bu zaman Rusiya-Türkiyə müharibəsi ilə əlaqədar Dunayda döyüşən ordunun sanitariya dəstələrindən birinə göndərilən K. Mehmandarov bir il üç ay cəbhədə olmuşdur. O, cəbhədə cəldliyi, qayğıkeşliyi, xəstələrə qarşı həddən ziyadə mehribanlığı ilə hamının sevimlisinə çevrilir. Bu xidmətlərinə görə 1878-ci ildə üçüncü dərəcəli “Müqəddəs Anna” ordeni və birinci medalla, bir qədər sonra isə III Aleksandrın xatirəsinə gümüş medalla mükafatlandırılır.



Sənətinin vurğunu olan K. Mehmandarov 1879-cu ildə Baş Hərbi İdarə tərəfindən elmi-praktik təkmilləşmə üçün bir illiyə Peterburq klinik hospitalına göndərilir. 1880-ci ildə K. Mehmandarovu bacarıqlı bir həkim kimi, Rusiya Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin sanitariya dəstəsinin tərkibində Poltava quberniyasına göndərilir. O, burada difteriya epidemiyasına qarşı mübarizədə fəal iştirak etdiyi üçün ikinci dərəcəli “Müqəddəs Stanislav” ordeninə layiq görülür.

O, 1873-cü ildə Azərbaycana qayıtmı, Yelizavetpol quberniyasının Cavanşir qəzasında həkim kimi çalışmışdı. Sonra Şuşa şəhərinə dəyişilmişdi. Şəhərdə çalışarkən ictimai işlərdə də fəal iştirak etmişdi. “Difai” partiyasının üzvü olan K. Mehmandarov partiyanın Şuşadakı “Qarabağın birlik məclisi” adlanan şöbəsinin sədri olmuşdu. K. Mehmandarov Əhməd bəy Ağaoğlu ilə birlikdə Şuşada xəstəxana və yetim qalmış uşaqlar üçün məktəb, qiraətxana açır. O həm də Şuşa Xeyriyyə Cəmiyyətinin sədri kimi bir çox xeyirxah işlər görür. 1911-ci ildə onun təşəbbüsü ilə Şuşada ilk dəfə qız məktəbi açılır.

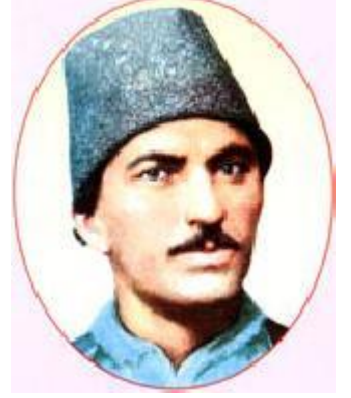
K. Mehmandarov Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə də səhiyyənin inkişafı, əhaliyə tibbi yardımın təşkili işləri üçün böyük səy göstərmişdir. Bu görkəmli həkimin, xeyirxah insanın qara günləri 1923-cü ildən sonra başlayır. Sovet hakimiyyəti onu hədsiz incidir, fiziki və mənəvi iztirablar verir. Bu iztirablar həkimin 20 dekabr 1929-cu ildə ölümü ilə nəticələnir.

Kərim bəy öncə Aleksandra Mixaylovna Dolqanova ilə ailə həyatı qurmuşdu. Bu izdivacdan Mixail adlı oğlu olmuşdu. İkinci dəfə Bəhmən Mirzə Qovanlı-Qacarın qızı Zəri xanımla evlənmişdi. İkinci nikahdan Ədil bəy, Rəşid bəy, Surxay bəy adlı oğulları, Turan xanım, Kübra xanım, Nüşabə xanım və Məhbubə xanım adlı qızları olmuşdur.

Qasım bəy Zakir

(1784-1857)

Azərbaycanın görkəmli satirik şairi, tənidiqi realizmin təməl daşını qoyanlardan biri, dövrünün qabaqcıl fikir və meyillərinin ifadəçisi Qasım bəy Əli bəy oğlu Cavanşir 1784-cü ildə Şuşada doğulmuşdur. Onun əsli Qarabağda məşhur olan Cavanşirlər nəslindəndir. Ulu babası Kazım ağa Şuşa şəhərinin əsasını qoyan Pənah xanın doğma qardaşdır. Şair mollaxanada təhsil almışdır. Klassik şərq ədəbiyyatını, ərəb və fars dillərini mükəmməl bilmişdir.



Q. Zakir gəncliyində Qarabağ süvarilərinin tərkibində çar ordusunda xidmət edərək hərbi əməliyyatlarda iştirak etmişdir. Sonralar Qarabağın Xındırstan kəndində kənd təsərrüfatı ilə məşğul olmuşdur. Q. Zakir çox gənc yaşlarında şeir yazmağa başlamışdır. Onun poeziyası janr rəngarəngliyiylə fərqlənir. O, məhəbbəti vəsf edən lirik qoşmalar, gəraylılar, qəzəllər yazmışdır. Onun lirik məhəbbət poeziyası həyatsevər, melodik və əlvandır, saflığı və sadəliyi ilə cəzbedicidir.

Q. Zakir satirik şeirlərin yeni nümunələrini - mənzum məktub, taziyanə, mənzum hekayə və təmsil janrlarını yaratmışdır. Şair öz əsərləri ilə cəmiyyətin sağlam yollarla inkişafına, xüsusilə maariflənməsinə və bu yolla cəhalətdən qurtularaq zəmanənin özbaşınalığına qarşı çıxmalarına çalışmışdır. Onun bu istiqamətdə yazdığı satiralar, o cümlədən “Aslan, qurd və çaqqal”, “Tülkü və qurd” təmsilləri, “Dərviş və fəqir” mənzum hekayəsi və başqa yazıları 1888-ci ildə Tiflisdə nəşr edilən “Ana dili” dərsliyinə salınmışdır. Şair Azərbaycanın Qarabağ torpaqlarında ermənilərin məskunlaşdırılmasına qarşı çar imperiyasının siyasətini ifşa etmişdir.

Qasım bəy Zakir ömrünün sonlarını maddi ehtiyac və çətinliklər içərisində başa vurmuşdur. O, 1857-ci ildə Şuşada vəfat etmiş və şəhərin Mirzə Həsən qəbiristanlığında dəfn edilmişdir.

Qəmər bəyim Şeyda

(1881-1933)

Azərbaycanlı şairə Qəmər bəyim Şeyda 1881-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Atası Əkbər ağa Qarabağın tanınmış mülkədarlarından olmuşdur. O, hələ kiçik ikən atası vəfat etmişdir. Ailənin böyük oğlu Məhəmməd ağa bacılarının təlim-tərbiyəsi ilə xüsusi olaraq məşğul olurdu. Onlar “ailə məktəbi”ndə -yəni evdə təhsil alırlar. Qəmər bəyim ibtidai təhsilini başa vurduqdan sonra qardaşının məsləhəti ilə Şuşa gimnaziyasında təhsilini davam etdirir. Məhəmməd ağa Qəmər bəyimin hərtərəfli inkişafı üçün böyük səy göstərir. Hətta ona at çapmaq, tüfəng atmaq da öyrədir.



XIX əsrdə Azərbaycanda mövcud olan ədəbi məclislərdən biri olan və şöhrəti Qarabağın hüdudlarını aşan “Məclisi-üns”ün növbəti yığıncaqlarının birində Xurşidbanu Natəvan yanında oturan 13-14 yaşlı Qəmər bəyimi dərnək üzvlərinə təqdim edir və ona Şeyda təxəllüsünü verdiyini deyir. Qəmər bəyim Şeyda “Məclisi-üns”ə qəbul olunandan sonra öz üzərində daha çox çalışır. Məşğələlərdə müntəzəm iştirak edir, təcrübəli şairləri dinləyir. Bu ədəbi aləm onun şair kimi formalaşmasında böyük rol oynayır.

Onun günümüzə bir neçə şeiri gəlib çatıb. Həmin şeirlərdə hüzn, kədər və şikayət motivləri daha qabarıq görsənir. Bu da onu göstərir ki, Qəmər bəyim Şeyda Natəvan üslubunda yazıb-yaradıb. Şairə əsərlərində əruz vəzninin ahəngdar bəhrlərindən geniş istifadə edib.

Qəmər bəyim Şeyda qələmini dram janrında da sınaayıb. 1918-ci ildə altı pərdəli “Zülmün daşqını” adlı pyes yazmışdır. Əsərdə dövrün varlı bəyləri arasında gedən qan davası, ədavət və düşmənçilik nəticəsində baş verən faciələr, milli qırğınlar təsvir olunub.

1924-cü ildə Qəmər bəyim Şeyda Bakıya köçür. Oğlu Bahadır iş yeri tez-tez dəyişdiyi üçün o, Bakıda, Naxçıvanda, Tiflisdə yaşamağa məcbur olur. Bahadır Naxçıvana xalq səhiyyə komissarı vəzifəsinə təyin olunur. Həmin vaxt ana da oğlu ilə ora gedir. Naxçıvanlı qadınlar arasında maarifçilik işi aparır, mütərəqqi fikirli ziyalı kimi bölgənin ictimai həyatında fəal iştirak edir. Vaxt tapıb tez-tez Qarabağa da gedir. Keçmiş tanışları və qohum-əqrəbaları ilə hal-əhval tutur.

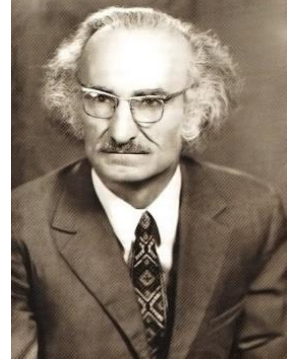
Qəmər bəyim Şeyda 1933-cü ildə Bakıda vəfat edib. Şairənin əlyazmalarının çoxu it-bata düşmüşdür.

Lətif Kərimov

(1906-1991)

Azərbaycanın Xalq rəssamı, dekorativ sənəti ustası, ornamentçi-rəssam, sənətsünas Lətif Hüseyn oğlu Kərimov 17 noyabr 1906-cı ildə Şuşada doğulmuşdur. Onun atası Məşədi Hüseyn papaqçı, anası Telli Hacı Nəsim qızı isə Qarabağın tanınmış xalçaçılarından biri olub.

1912-ci ildə Kərimovlar ailəsi İranın Məşhəd şəhərinə köçmüşlər. Burada Lətif Kərimov klassik Şərq sənəti olan kalliqrafiya üzrə təhsil almaqla yanaşı, rəssamlıq bacarığını da təkmilləşdirmişdir. 1922-ci ildə məktəbi bitirdikdən sonra Mirzə Hüseyn Ələkbərzadənin xalça emalatxanasında rəssam kimi fəaliyyət göstərərək püxtələşib və xalça sənətinə mükəmməl yiyələnib. 1929-cu ildə Azərbaycana qayıdan L. Kərimov bir müddət sonra “Azərxaç” Elmi Yaradıcılıq İstehsalat Birliyində çalışıb.



L. Kərimov 1930-cu illərdə xalq ənənələrinə əsaslanaraq klassik xalça rəsmləri hazırlayıb və xalça sənətinə bir sıra yeniliklər gətirib. Onun təşəbbüsü ilə 1937-ci ildə Bakıda mərkəzi boyaqçılıq emalatxanası yaradılıb. Rəssam ilk dəfə olaraq xalça üçün rəng şkalasını yaradıb. O, 1945-ci ildən ömrünün sonlarına kimi Azərbaycan SSR EA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun dekorativ-tətbiqi sənət şöbəsinə (1984-cü ildən etibarən isə xalça sənəti şöbəsinə) rəhbərlik edib. L. Kərimov “Azərbaycan xalçalarında ornamentlərin mənşəyi” əsərinə görə 1950-ci ildə sənətsünaslıq namizədi alimlik dərəcəsi alıb. O, 1950-ci ildə SSRİ Dövlət mükafatına, 1955-ci ildə Əməkdar incəsənət xadimi, 1960-cı ildə isə Xalq rəssamı fəxri adına layiq görülmüşdür.

L. Kərimov Azərbaycan xalçalarının dəqiq təsnifatını vermişdir ki, bu da onun “Azərbaycan xalçası” üçcildlik fundamental kitablarında öz əksini tapmışdır. Azərbaycan xalçalarını uzun müddət Şərq xalçalarının ümumi kütləsindən ayırmır və ya onları “Qafqaz xalçası” termini ilə müəyyən edirdilər. Lətif Kərimovun elmi araşdırmaları sübut etdi ki, dünya muzeylərində “Qafqaz xalçaları” adlandırılan xalçaların azı doxsan faizi Azərbaycan xalçalarıdır.

1967-ci ildə L. Kərimovun təşəbbüsü ilə Bakıda unikal muzeyin – Azərbaycan Xalça Muzeyinin əsası qoyulmuş, 26 il sonra isə muzeyə Lətif Kərimovun adı verilmişdir. Muzey yarandığı vaxt dünyada xalçaların qorunub saxlanıldığı, öyrənilməsi, sərgiləndiyi yeganə müəssisə idi.

Lətif Kərimov çoxsaylı xalça çeşniləri, bir sıra memarlıq tikililərinin bədii tərtibatı, divar bəzəkləri, zərgərlik əsərləri, parça naxışları və digər nümunələrin müəllifidir. Onun eskizləri əsasında toxunmuş “Əfşan” (1932), “Qonaqkənd” (1939), “Ləçəkturunc” (1952), “Şuşa” (1953), “Göygöl” (1958), “Qarabağ” (1960), “İslimi” (1964), “Butalı” (1965), “Bahar” (1966-1976), “Şəbi-hicran” (1975), “Zərxara” (1977), “Firdovsi” (1934), “Səməd Vurğun” (1956), “Vaqif” (1967), “Füzuli” (1972), “Nəsimi” (1974), “Səfiəddin Urməvi” (1975), “Əcəmi” (1976) və s. xalçaları Azərbaycan xalçaçılıq sənətinin qiymətli nümunələrindəndir. Rəssam bir sıra orden və medallarla təltif olunmuşdur.

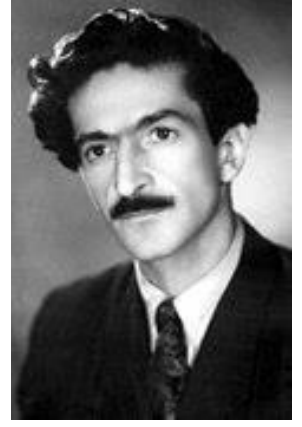
Lətif Kərimov 8 sentyabr 1991-ci ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Lətif Səfərov

(1920-1963)

Azərbaycan aktyoru, rejissor, ssenarist Lətif Bəşir oğlu Səfərov 30 sentyabr 1920-ci ildə Şuşada doğulub.

7 yaşında ikən rejissor Leo Murun “Gilan qızı” (“Tunc ay”) filminə çəkilib. Sonra yaradıcı heyətlə birlikdə Bakıya gələrək studiyada ştata qəbul olunub. 1928-1931-ci illərdə “Sevil”, “Lətif”, “Şərqə yol”, “Qızıl kol” filmlərində uşaq rollarını oynayıb. 1931-ci ildə Gəncə Pedaqoji Texnikumuna daxil olub və qiyabi təhsil alıb. Yenə Bakıya qayıdıb, əvvəl studiyanın dublyaj şöbəsində, sonra isə filmlərdə rejissor assistenti kimi çalışıb.



1940-cı ildə Moskvadakı Ümumittifaq Dövlət Kinematografiya İnstitutuna daxil olub. Məşhur rus kinorejissoru Qriqori Kozintsevdən sənətin sirlərini öyrənib. Mühəribənin başladığı üçün təhsilini yarımçıq qoyaraq Bərdəyə qayıdıb və 1941-1946-cı illərdə burada müəllimliklə məşğul olub. 1946-cı ildə Moskvaya qayıdaraq təhsilini davam etdirib. 1950-ci peşəkar kinematografçı kimi Bakıya dönüb, kinostudiyada işləməyə başlayıb. 50-ci illərin əvvəllərində bir neçə sənədli filmə quruluş verib.

1955-ci ildə ona “Sevimli mahnı” (“Bəxtiyar”) filmini çəkmək həvalə olunub. Bu lentlə o, böyük kinoda ilk filmini yaradıb. Filmin ssenarisini Boris Laskin və Nikolay Rojkov qələmə almışdı və ssenari nə qədər beynəlmiləl ruhlu idisə, film bir o qədər milli alınmışdı. O, baş rola Rəşid Behbudovu dəvət etmişdi. Çünki filmin bəstəkarı Tofiq Quliyevin lirik mahnıları məhz belə bir müğənninin rola dəvət olunmasını tələb edirdi. Rəşid Behbudovun “Arşın mal alan” filmindəki uğuru onun özünü də kinoya bağlamışdı. Beləliklə, Rəşid Behbudov bu filmilə özünün yeni bir ekran triumfunu etmiş oldu. “Bəxtiyar” filmi Azərbaycan kinosunda musiqili bədii filmin ən layiqli nümunəsinə çevrildi. Tofiq Quliyevin filmdəki “Zibeydə”, “Qızıl üzük”, “Bakı” mahnıları dillər əzbəri oldu. Rejissor bu filmə həm də çox maraqlı bir aktyor ansamblı yarada bilmişdi. Rəşid Behbudovla yanaşı tanınmış aktyorlar Ağasadiq Gəraybəyli, Ağahüseyn Cavadov, Münəvvər Kələntərli və digərlərinin oyunu filmin ümumi ahənginə xüsusi təsir göstərmişdi.

“Qızmar günəş altında”, “Leyli və Məcnun” kimi filmləri ilə Azərbaycan kinosuna yeni nəfəs gətirən L. Səfərov ekranın estetik funksiyası ilə bağlı nəzəri görüşlərini müəyyən qədər də olsa reallaşıdırı bildi.

L. Səfərov 1958-ci ildə Azərbaycan Kinematografçılar İttifaqının sədri seçilib. Sonra “Koroğlu” filmini lentə almağa başlayıb. 1963-cü ildə Azərbaycan Kinematografçılar İttifaqının katibliyindən çıxarılıb.

Lətif Səfərov 1963-cü il dekabrın 9-da ov tufəngi ilə intihar edib.

Müğənni Şövkət Ələkbərovanın həyat yoldaşı olmuşdur.

Azərbaycan Dövlət Film Fondunda rejissor Lətif Səfərovun şəxsi arxivi saxlanılır.

Mehdi Məmmədov

(1918-1985)

Azərbaycanın görkəmli teatr rejisoru, aktyoru və pedaqoqu Mehdi Əsədulla oğlu Məmmədov 1918-ci il mayın 22-də Şuşada doğulsa da, məktəb təhsilini Bakıda alıb. Yeddinci sinifdən Bakı Türk İşçi Teatrının tamaşalarında kütləvi səhnələrə çıxan M. Məmmədov 1935-ci ildə Bakı Teatr Məktəbini bitirib, həmin il Moskvaya ali rejissor təhsili almaq üçün getmişdir.

1940-ci ildə Gəncə Dövlət Dram Teatrında Məmməd Hüseyin Təhmasibin “Bahar” dramını diplom işi kimi tamaşaya hazırlayıb. Təyinatla Gəncəyə göndərilən gənc rejissor 1945-ci ilin yay mövsümünün sonunadək burada işləyərmişdir.

Ayrı-ayrı illərdə Gəncə Dövlət Dram Teatrında (1942-1945), Milli Dram Teatrında (1960-1963), Opera və Balet Teatrında (1956-1960), Azərbaycan Dövlət Rus Dram Teatrında (1978-1982) baş rejissor kürsüsünü tutub.

Milli Dram Teatrında ilk işi 1946-cı ildə Şekspirin “On ikinci gecə” komediyasının tamaşası olub. M. Məmmədov həm romantik, həm də realist səpkili tamaşalara quruluşlar verib.

1945-cı ildən ömrünün sonuna qədər Azərbaycan Dövlət Teatr İnstitutunda aktyor və rejissor sənətindən dərs demiş, kafedra müdiri vəzifəsində işləmişdir. 1968-ci ildə “Azərbaycan dramaturgiyasının estetik problemləri” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1960-cı ildən professor vəzifəsini tutan, sənətsünaslıq doktoru M. Məmmədov “Azərbaycan dramaturgiyasının estetik problemləri”, “Teatr düşüncələri”, “Teatrlar. Aktyorlar. Tamaşalar”, “Hüseyn Ərəblinski”, “Onun sənət ulduzu”, “Moskva Akademik Bədaye Teatrı”, “Aleksandr Tuqanov” (rus dilində), “Rejissor sənəti”, “Sabit Rəhman” və digər kitabların müəllifidir.

Zəngin elmi təfəkkürə malik olan M. Məmmədov milli teatrşünaslıq elmimizin inkişafında, resenziya janrının formalaşmasında səmərəli fəaliyyət göstərmişdir.

1971-1976-cı illərdə Azərbaycan Teatr Cəmiyyətinin sədri seçilmişdir.

Görkəmli alimin yazdığı və dərslik kimi keçilən “Rejissor sənəti”, “Həyat və sənət yollarında”, “Mah teatr” kitabları elmi dəyərlərini bu gün də saxlamaqdadır.

Sənətdə qazandığı uğurlara görə M. Məmmədov respublikanın Əməkdar incəsənət xadimi (21 iyul 1949), Xalq artisti (26 aprel 1958) və SSRİ Xalq artisti (7 avqust 1974) fəxri adlarına layiq görülmüşdür.

Teatr tariximizdə fəlsəfi-psixoloji üslubun ustası olan M. Məmmədov Akademik teatrda hazırladığı Hüseyn Cavidin “İblis” faciəsinə görə 1984-cü ildə Azərbaycan Dövlət mükafatı ilə təltif olunub.

Mehdi Məmmədov 1985-ci il yanvar ayının 8-də qəflətən vəfat edib. Bakıda Fəxri xiyabanda dəfn olunub.



Məcid Behbudov

(1873-1945)

Xanəndə Məcid Behbudalı oğlu Behbudov 18 aprel 1873-cü ildə Şuşada anadan olmuşdur.

Xanəndəliyə 1904-cü ildən başlamışdır. O, əvvəllər tarzən Qarabağ və Gəncə məclislərində, sonralar isə Zaqafqaziyanın kənd və şəhərlərində oxumuşdur. M. Behbudov uzun illər Tiflisdə tarzənlərdən Məşədi Zeynal, Rzabala və kamançaçı Ruben Qaraxanov ilə “Dvoryanski klub”da xanəndəlik etmişdir.

O, Mirzə Hüseyn Segahı, Şüştər və Çahargah muğamlarının, bir çox xalq mahnısının mahir ifaçısı sayılırdı. M. Behbudov həmçinin musiqili tamaşalarda da çıxış etmiş, Təbriz, İstanbul, Sofiya şəhərlərində konsertlər vermişdir. 1910-cu ildə artıq Gürcüstanda məşhur olan müğənnilərdən biri idi.

1910-cu ildə Riqa şəhərində “Qrammofon” şirkəti onun ifasında Azərbaycan muğam, təsnif və xalq mahnılarını lentə almışdır. O, “Mirzə Hüseyn segahı”nı, “Şüştər”i, “Çahargah”ı xüsusi məharətlə ifa etmişdir.

M. Behbudov Azərbaycanda opera teatrının inkişafına da yaxından kömək göstərmişdir. O, hələ 1911-ci ildə Saşa Oqanezaşvilinin “Fərhad və Şirin” operasında Xosrov rolunda oynamışdır. M. Behbudov Üzeyir Hacıbəyovun opera və operettalarında, Məşədi Cəmil Əmirovun “Seyfəl-Mülk” operasında da çıxış etmişdir.

M. Behbudov Firuzə Vəkilova ilə ailə həyatı qurmuş və bu izdivacdan SSRİ Xalq artisti Rəşid Behbudov, RSFSR xalq artisti Ənvər Behbudov və Azərbaycan SSR əməkdar artisti Nəcibə Behbudova dünyaya gəlmişlər.

Məcid Behbudov 6 sentyabr 1945-ci ildə Qazaxda vəfat etmişdir.



Məhəmməd Keçəçioğlu

(1864-1940)

Xanəndə Məhəmməd Məşədi Xəlil oğlu 18 iyun 1864-cü ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Onun atası Məşədi Xəlil tanınmış keçə ustası idi və Məhəmməd də atasından keçəçilik sənətini öyrənmişdir. Ona görə də xalq arasında Keçəçioğlu adı ilə məşhur olmuşdur.

Məhəmməd Keçəçioğlu Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında xüsusi rol oynamışdır. Xanəndəlik sənətini Şuşada Xarrat Qulunun məktəbində və məşhur xanəndə Məşədi İsidən öyrənmişdir.

Məhəmməd Keçəçioğlu ilk dəfə Bakı tamaşaçıları qarşısında 1902-ci ildə çıxış etmişdir. Həmin konsertdə Məhəmməd Keçəçioğlu “Şüştər” muğamını çox böyük ustalıqla oxumuşdu. Bu konsertdən sonra Bakının mədəni həyatı Keçəçi Məhəmmədi cəlb edir. O, 1904-cü ilin əvvəllərində Bakıya köçür. Məhəmməd Keçəçioğlu burada məşhur tarzənlərdən Məşədi Zeynal, Mərdi Canıbəyov, sonralar isə Qurban Pirimov ilə əməkdaşlıq etmişdir.

Qastrol səfərləri də onun yaradıcılığında geniş yer tutur. Xanəndəliklə yanaşı, pedoqoji fəaliyyətlə də məşğul olmuşdur. 1926-cı ildə Ü. Hacıbəyov tərəfindən Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasına dəvət olunmuş və gənc xanəndələr yetişdirmişdir.

Onun repertuarında klassik muğamlar, təsnif və xalq mahnıları əsas yer tuturdu, həmçinin, “Nəva”, “Mahur”, “Bayatı-Qacar” muğamını orijinal bir şəkildə ifa edirdi. Xüsusilə onun Cabbar Qaryağdıoğlu ilə birgə Füzulinin “Leyli və Məcnun” poemasından səhnələri duet şəklində oxumaları çox məşhur idi. Onun ifasında bir sıra muğam, təsnif və xalq mahnıları “Sport-rekord” (Varşava, 1912) və “Ekstrafon” (Kiyev, 1914) şirkətləri tərəfindən qrammofon valına yazılmışdır.

Məhəmməd Keçəçioğlu 20 noyabr 1940-cı ildə Qubada vəfat etmişdir.



Məhəmməd Mirzə Qacar

(1872-1920)

Məhəmməd Mirzə Qacar hərbi xadim, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ordusunun general-mayoru. Azərbaycan Qacarlar sülaləsi nəslinin nümayəndəsi, Fətəli şahın nəvəsi şahzadə Bəhmən Mirzənin 31 oğlundan biridir. Bəhmən Mirzənin beşinci arvadı Çiçək xanımdan olan dördüncü oğludur. General Əmir Kazım Mirzə Qovanlı Qacarı və general Əmənulla xan Mirzənin kiçik qardaşdır.]

1872-ci ildə Şuşada doğulub. Sankt-Peterburqdakı hərbi kadet korpusunu bitirib.

1910-cu ildən böyük knyaz, general-feldmarşal Mixail Nikolayeviç adına birinci Kuban-kazak batareyasının komandiri olub. Birinci Dünya müharibəsində Kazak süvari qoşunlarında döyüşüb.

O, 1918-ci ilin noyabrında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ordusunun təşkilinə başlanılarda onun sıralarına qoşulmuşdur. Hərbi Nazirlik bərpa edildikdən sonra polkovnik Məhəmməd Mirzə Qacar birinci topçu briqadasının komandiri təyin olunmuşdur. Azərbaycan ordusunun təşkilatlanmasında göstərdiyi xidmətlərinə görə hökumətin 1919-cu il 25 iyun tarixli qərarı ilə ona general-mayor rütbəsi verilmişdir. Bir müddət Birinci Piyada Diviziyasına rəhbərlik edib, daha sonra Gəncə Qarnizonunun rəisi təyin edilib. Məhəmməd Mirzə Qacar 1919-cu il dekabrın 1-də Baş Topçu İdarəsinin rəisi, 1920-ci il martın 15-də Azərbaycan ordusunun təchizat rəisi təyin olunmuşdur.

Məhəmməd Mirzə Qacar 1920-ci ilin mayında bolşevik işğalına qarşı başlamış Gəncə üsyanının əsas təşkilatçılarından biri olmuşdur. Üsyan işğalçı bolşevik ordu birləşmələrinin birgə əməliyyatı nəticəsində amansızcasına yatırılmış, qardaşları general Əmir Kazım Mirzə Qovanlı Qacar və general Feyzulla Mirzə Qacar Qovanlı (1864-1920) ilə birlikdə öldürülür. Feyzulla Mirzə Qacar Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ordusu süvari diviziyasının komandiri olmuşdur.

Məhəmməd Mirzə Qacar Dünya müharibəsinə qədər nümunəvi xidmətinə görə ikinci dərəcəli “Müqəddəs Anna” ordeni ilə (qılıncla birgə) və həmin ordenin dördüncü dərəcəsi ilə (igidliyə görə) təltif olunub. Birinci Dünya müharibəsində İkinci və üçüncü dərəcəli “Müqəddəs Stanislav” ordeninə (qılıncla və bantla birgə) layiq görülüb.

Məşədi Cəmil Əmirov

(1875-1928)

Tarzən, bəstəkar, musiqi xadimi Məşədi Cəmil Əmiraslan oğlu Əmirov 1875-ci ildə Şuşada anadan olmuş və ilk təhsilini mədrəsədə almışdır. Onun uşaqlığı və gənclik illəri ehtiyac içində keçmişdir. 12 yaşında ikən atası Kərbəlayi Əmiraslan bəyi itirən Məşədi Cəmil Şuşanın Torpaq meydanında bişmiş noxud satmağa başlayır və buna görə də təhsilini yarımçıq dayandırır. Məşədi Yaxşı xanım oğlunu bir dərzinin yanına şagird qoyur. Məşədi Cəmil tezliklə Şuşada bir dərzi kimi məşhurlaşır.



Dövrün bir çox sənətkarları kimi Məşədi Cəmil də böyük musiqişünas Nəvvabdan klassik Azərbaycan muğamlarının sirlərini öyrənir. Məşədi Cəmil Şuşa məclislərində ilk dəfə Qaragöz Zülfüqarla çalib-oxumağa başlayır. Onun musiqiçi kimi yetişməsində Mir Möhsün Nəvvabın musiqi məclislərinin böyük rolu olmuşdur.

1910-cu ildə Cəmil Əmirov bir qrup musiqiçi ilə Riqa şəhərindəki “Qrammofon” şirkətinə dəvət olunur. Burada o, bir sıra muğam və xalq mahnılarını vala yazdırır.

1911-ci ildə musiqi təhsili almaq üçün Türkiyənin İstanbul şəhərinə gedir. İki ilə yaxın İstanbulda yaşayır və təhsil alır. Məşədi Cəmil Türkiyədə Azərbaycan musiqisinin fəal təbliğatçısı kimi çıxış edir. Türkiyəlilər tarı sinədə çalmağı ilk dəfə Məşədi Cəmildə görürlər. Türkiyənin “Şəhbal” jurnalı Məşədi Cəmil və Azərbaycan musiqisi haqqında böyük bir məqalə yazıb Məşədi Cəmilin tarla şəklini dərc edir.

Gəncəyə döndükdən sonra şəhərdə musiqi məktəbi açmaq istəyən Məşədi Cəmilə Çar Rusiyası icazə vermir. Lakin o, muğam kursu açır. Seyid Şuşinski, Bülbül, Zülfü Adıgözəlov, Əli Cavad oğlu, Əbdürrəhman Fərəcov və Musa Şuşinski kimi sənətkarlar bu kursdan faydalanır. SSRİ qurulduqdan sonra 1921-ci ildə Məşədi Cəmil Gəncədə dram truppası yaradır. Truppa iki ilə yaxın bir müddətdə Gəncə, Şəki, Qazax mahallarında musiqili dramlar, opera tamaşaları ilə çıxış etmişdir. Gəncədə yaşadığı müddət ərzində tədrisən qarmon, kamança, skripka və pianoda ifa etməyi də öyrənmişdi.

1923-cü ildə isə uzun mübarizədən sonra Məşədi Cəmil, nəhayət ki, Gəncədə musiqi məktəbi açmaq üçün icazə alır və elə ilk ildə məktəbə 39 tələbə qəbul edilir. Məşədi Cəmilin oğlu Fikrət Əmirov, Qənbər Hüseyinli, Telman Hacıyev və başqaları bu məktəbin yetirmələridir. Bundan əlavə o, məktəbdə tardan dərs demiş, həm də xalq çalğı alətlərindən ibarət orkestrə rəhbərlik etmişdir. Sonralar bu məktəb böyüyərək 1928-1929-cu tədris ilində musiqi texnikumuna çevrilmişdi.

Məşədi Cəmil həm də Azərbaycan musiqi tarixində muğamları ilk nota salanlardandır. O, 1912-ci ildə Heyratı muğamını nota salıb “Şəhbal” jurnalında nəşr etdirir. 1915-ci ildə uzun çalışmadan sonra

Məşədi Cəmil “Seyfəl-mülk” operasını yazır və əsəri səhnələşdirmək üçün bir çox sənətkarları Gəncəyə dəvət edir. Opera Gəncədə iki dəfə oynandıqdan sonra Tiflisə dəvət alır və 1916-cı il 3 iyunda Tiflis Kozyanın teatrında səhnələşdirilir. Operanın quruluşçu rejissoru Sidqi Ruhulla olur. Tiflis səfərindən sonra opera İrəvanda səhnələşdirilir.

Məşədi Cəmil 1923-cü ildə “Namuslu qız” operettasını yazır və bu əsər də Gəncədə uğurla tamaşaya qoyulur. 1924-cü ildə “Namuslu qız” operettası ayrıca kitabça şəklində çap edilərək Azərbaycanın bir çox yerlərinə göndərilir. Operetta Şuşada, Ağdaşda, Şəkiddə, Bərdədə, Zaqatalada, Ağdamda və Tiflisdə tamaşaya qoyulur.

Məşədi Cəmil Əmirov 1928-ci ildə Gəncədə vəfat etmiş və bu şəhərdə də dəfn olunmuşdur.

Məşədi Məmməd Fərzəliyev

(1872-1962)

Xanəndə Məşədi Məmməd Fərzəliyev 1872-ci ildə Şuşada anadan olmuşdur. O, gənc yaşlarından Şuşanı tərk etmiş, bir müddət Gəncədə, sonralar isə Tiflis, Batumi, Vladıqafqaz, İstanbul və başqa şəhərlərdə yaşamış, xanəndəlik etmişdir. Xanəndə Zaqafqaziyada, Orta Asiyada, Türkiyədə, hətta Avropanın bir çox ölkələrində görkəmli sənətkar kimi tanınırdı.



M. M. Fərzəliyev hələ Şuşada olarkən toy məclislərində və xalq şənliklərində çıxış etmişdir. O, ilk dəfə Şuşada Xandəmirovun teatrında verilən Şərq konsertində böyük uğur qazanmışdı.

M. M. Fərzəliyevin oxuduğu “Bayatı-Kürd”, “Rast”, “Şur”, “Çahargah”, “Zabul-Segah”, “Kürdü-Şahnaz”, “Heyratı”, “Mənsuriyyə”, “Səmayi-Şəms”, “Qarabağ şikəstəsi”, “Arazbarı”, “Kərəmi”, “Əfşarı” və s. muğamlar geniş xalq kütlələri tərəfindən böyük rəğbətə qarşılanmışdır. M. M. Fərzəliyev “Şüştər” ustası kimi daha məşhur idi.

M. M. Fərzəliyev 1912-ci ildə Varşava şəhərində fəaliyyət göstərən “Sport-Rekord” şirkəti tərəfindən bir dəvət almış, 40-a qədər muğam, təsnif və mahnını oxuyub vala yazdırmışdır. Daha sonra Kiyev şəhərində “Ekstrafon” şirkəti tərəfindən muğam və xalq mahnılarını qrammofon valına yazdırmışdır. M. M. Fərzəliyev bütün muğam və mahnılarında ən çox Natəvanın qəzəllərini ifa edərmiş.

Məşədi Məmməd 1913-cü ilin yazında Zubalov adına xalq evi tərəfindən Tiflisə dəvət edilir. 1926-cı ildə M. M. Fərzəliyev Rusiyanın bir çox şəhərlərində, Polşa, Almaniya, Fransa, Belçika, İngiltərə, Avstriya, Rumıniya, Türkiyə və İranda konsertlər verir.

1923-cü ildə Məşədi Cəmil Əmirov tərəfindən Gəncə şəhərinə dəvət edilən xanəndə şəhər musiqi məktəbində muğamatdan dərs deməyə başlayır.

1929-cu ildə M. M. Fərzəliyev yenidən xaricə qastrol səfərinə çıxmış, bir daha Azərbaycana qayıtmamışdır.

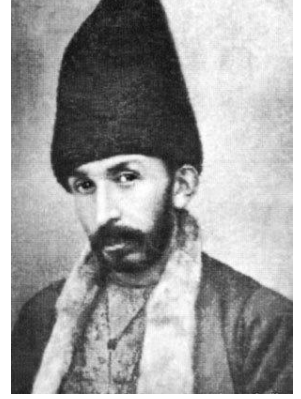
Xanəndə Türkiyədə Məşədi Məhəmməd Fərzəliyev deyil, Mehmet Ferzalı adı ilə “Azəri muzik heyəti”nin rəhbəri kimi fəaliyyət göstərmiş. Axtarışlar nəticəsində xanəndənin ifasında 3 lent yazısı aşkarlanmışdır.

Uzun illər Türkiyənin İstanbul şəhərində yaşayan və 1962-ci ildə 90 yaşında dünyasını dəyişən M. M. Fərzəliyev, əslində, sovet hökumətinin, onun repressiyalarının, ağır təzyiqlərinin əlindən bu ölkəyə pənah aparmışdı.

Mir Möhsüm Nəvvab

(1833-1918)

Rəssam, astronom, ədəbiyyatşünas, nəqqaş, tarixçi, xəttat və musiqişünas alim Mir Möhsüm Nəvvab 1833-cü ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. O, Hacı Seyid Əhmədin ailəsində doğulmuş və bütün ömrü boyu doğma şəhərindən kənara çıxmamışdır. İlk təhsilini ruhani məktəbində alan Nəvvab ərəb, fars, türk dillərini mükəmməl mənimsəmiş, sonra isə Abbas Sarıcalı mədrəsəsində astronomiya, kimya, riyaziyyat və digər elmlərin əsaslarına yiyələnmişdir.



Mir Möhsüm Nəvvabı ilk öncə musiqişünas, Azərbaycan dilində yazılmış “Vüzühül-ərqam” (“Rəqəmlərin izahı”) risaləsinin müəllifi kimi tanıyırlar. Ən yaxşı klassik ənənələr ruhunda qələmə alınmış həmin əsər Şərqdə bu qəbildən yaradılmış son risalələrdən biridir. Azərbaycanda isə, Nəvvab sonuncu kimyagərlərdən, münəccimlərdən və köhnə məktəbə mənsub rəssamlardandır.

Uzun ömrü boyunca Nəvvab Şuşanın mədəni və ictimai həyatında fəal iştirak edib. Şeirlər yazmış, özünün açdığı mətbəədə kitablar nəşr etmiş, məktəblərdə dərs demiş, elm və incəsənətin müxtəlif sahələrinə həsr olunmuş iyirmidən artıq kitab yazmış, “Məclisi-fəramuşan” adlı ədəbi, “Məclisi-xanəndə” adlı musiqi məclisləri qurmuşdur. Şairlərdən Abdulla bəy Asi, Fatma xanım Kəminə, Məşədi Eyyub Baqi, Xan Qarabaği, Abdulla Həsən Şahid, ifaçı və müğənnilərdən Hacı Hüsü, Məşədi Cəmil Əmirov, İslam Abdullayev, Seyid Şuşinski və başqaları həmin məclislərin üzvləri idilər.

Mir Möhsümün əsərləri içərisində “Təzkireyi-Nəvvab” toplusu daha artıq maraq doğurur. Burada orta əsrlərdə Qarabağdan çıxmış 100-dən artıq şairin həyatı və yaradıcılığı haqqında məlumatlar toplanmışdır. Təzkirə 1913-cü ildə Bakıda kitab şəklində nəşr olunmuşdur.

Nəvvab riyaziyyat, kimya və astronomiya ilə maraqlanırdı. O öz evində iki teleskop qoyaraq, kiçik bir rəsədxana və kimya laboratoriyası yaratmışdı. 1899-cu ildə dərslik kimi qələmə aldığı “Kifayətül-ətfal” kitabında o, göy cisimlərinin yerləşməsi və günəş tutulmaları haqda cədvəllər tərtib etmişdir.

“Nəsihətnamə” əsərində onun cavanlara verdiyi nəsihətlərin sayı 500-dən artıqdır. Tanınmış pedoqoq və alimin etik görüşləri onun “Kifayətül-ətfal”, “Nurül-Ənvar” və “Pəndnamə” kimi kitablarında da öz əksini tapmışdır.

Qarabağ və bütün Azərbaycan incəsənətinə ən böyük töhfəsini isə Nəvvab heç şübhəsiz, öz bədii yaradıcılığı ilə vermişdi. Bir çox akvarel rəsmləri, kitab miniatürləri və bir neçə bina və məscidə vurduğu naxışlar bizə yadigar qalmışdır.

Mir Möhsüm Nəvvabın məşhur musiqi traktatı “Vüzühül-ərqam” ilk dəfə 1913-cü ildə Bakıda nəşr olunmuşdur. Həmin risaləsində Mir Möhsüm ayrı-ayrı muğamların, bəzi dəstgahların mənşəyi və onların

adlarının kökü haqqında məsələləri araşdırır, muğamların şeir mətnləri ilə əlaqəliliyi, ifaçı ilə dinləyicinin qarşılıqlı münasibətləri, akustika baxımından onların optimal yerləşməsi problemlərinə toxunur. Nəvvab ilk dəfə olaraq burada dəstgah terminindən istifadə edir, o vaxt Qarabağda məlum olan altı dəstgahın adını çəkir: Rast, Mahur, Şahnaz, Rahavi, yaxud Rahab, Çahargah və Nəva. Alim həmin əsərində Qarabağ musiqiçiləri tərəfindən ifa olunan 82 mahnı və muğamın adlarını da qeyd etmişdir. Əsərdə Mir Möhsün bir neçə muğamın mənşəyini və onların adının etimologiyasını araşdırır.

Müəllifin “Təvarixi-rəzm və şurişi-taifeyi-əraməniyyəyi-Qafqaz ba firqeyi-müsəlmanan” (“Qafqaz erməniləri tayfasının müsəlmanlarla savaş və iğtişəş tarixləri”) adlandırdığı kitabı real faktlar əsasında qələmə alınıb və ermənilərin 1905-1906-cı illərdə xalqımıza qarşı törətdiyi vəhşilik və cinayət əməllərini, mənfur niyyətlərini tam gərəckliyi ilə əks etdirir. Tarixçilərin stolüstü kitabına çevrilən bu əsər “1905—1906-cı illərdə erməni-müsəlman davası” adı ilə ilk dəfə 1993-cü ildə nəşr Bakıda edilmişdir.

Mir Möhsüm Nəvvab 1918-ci ildə Şuşa şəhərində dünyasını dəyişmişdir.

Mirzə Məmmədqulu Təbib

(1819-1875)

Şair, həkim Mirzə Məmmədqulu bəy Molla Həsən bəy oğlu Qayıbov 1819-cu ildə Şuşa şəhərində dünyaya göz açmışdır. İbtidai təhsilini atasından almışdır. Atasının vəfatından sonra anasının və əmisinin himayəsində böyümüşdür.

Anası oxumağa həvəsini görüb, onu İsfahana göndərir. Məmmədqulu İsfahanda mədrəsədə təhsil alır və orada təbabətin sirlərinə yiyələnir. Onu yüksək biliyinə görə şah sarayında həkim vəzifəsində saxlamaq istəyirlər. Lakin o, doğma Qarabağa qayıdır.

Mirzə Məmmədqulu bəy Şuşada Gövhərnisə bəyim ağa İbrahimxəlil xan qızı Cavanşirin şəxsi həkimi kimi fəaliyyət göstərir. Gövhərnisə bəyim ona Dargalı mülkündə xeyli torpaq ayırır. Mirzə Məmmədqulu bəy sonra Xurşidbanu bəyim Sarıcalı-Cavanşirin və Bəhmən mirzə Qovanlı-Qacarın yanında həkim kimi çalışmışdır.

Mirzə Məmmədqulu həm də şair idi. “Həkim” və “Təbib” təxəllüsləri ilə şeirlər yazırdı.

Mirzə Məmmədqulu bəy Təbib 1875-ci ildə Şuşada vəfat etmişdir.

Mirzə Məmmədqulu bəyin Məsum bəy, Cavad bəy adlı oğulları olmuşdur. Mirzə Məmmədqulu Təbibin oğlu Mirzə Cavad bəy Qayıbov 1863-cü ildə Şuşa şəhərində doğulmuş, Rus-Tatar məktəbini bitirmişdi. Savadlı olduğundan dolayı mirzə ünvanı daşımış və həkimlik fəaliyyəti ilə məşğul olmuşdur. Mirzə Cavad bəy 1931-ci ildə vəfat etmişdir.



Mirzə Rəhim Fəna

(1841-1931)

Rəhim bəy Mirzə Məmmədbağır oğlu Mirzəyev 1844-cü ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. İbtidai təhsilini molla yanında almışdır. Sonra mədrəsədə, Mirzə Əbdülqasim Mirzə Əli oğlu Kəbirinin yanında oxumuşdur. Daha sonra Tiflisdə təhsilini davam etdirmiş, ərəb, fars, türk dilləri ilə yanaşı, rus dilinə də mükəmməl yiyələnmişdir. Savadlı olduğuna görə mirzə adı daşıyırdı. Mirzə Rəhim Fəna təxəllüsü ilə şeirlər yazmışdır.



Rəhim bəy Fəna Xan qızı Xurşidbanu Natəvanin yanında xidmət etmişdir. 1864-cü ildə Mirzə Rəhim Fənanın təşəbbüsü ilə Şuşada "Məclisi-üns" ədəbi məclisi yaradılmışdır. Sonralar o, məclisin rəhbərlərindən biri olmuşdur. "Məclisi-üns" haqqında dəyərli xatirələri ikicildlik "Azərbaycan ədəbiyyatı" əsərində əlavə şəkildə çap edilmişdir. Mirzə Rəhim Fəna hələ uşaqlıq çağlarından elmə böyük həvəs göstərmişdir. Kamil qələm ustası kimi püxtələşmiş ədəbin ərəb, fars və Azərbaycan dillərində nəzm və nəsrə yazdığı əsərlərin bir qismi Azərbaycan MEA M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda mühafizə olunur. Arxivdə mühafizə qorunub saxlanılan, ötən yüzilliyin əvvəllərində erməni millətçilərinin törətdiyi qırğınlardan bəhs edən, Azərbaycan türkcəsində qələmə alınmış "1905-ci il hadisəsi" adlı əsəri mühüm yer tutur. Həmin əlyazmada 1905-ci ildə qanlı çaxnaşmalara məkan olan Şuşa, Zəngəzur, Cəbrayıl, Cavanşir, Bakı, Tiflis, Gəncə, Ağdam, Qazax və s. kimi ərəzilərdə baş vermiş tarixi hadisələrdən bəhs olunur. M.R.Fənanın bu əsəri qələmə almaqda başlıca məqsədi, özünün qeyd etdiyi kimi, müsəlmanlara qarşı acıma hissi oyatmaq, onların çarəsiz duruma düşmələrini bəyan etmək deyil, gələcək nəsilləri islam ümmətinin başına gətirilmiş bu olmazın müsibətlərdən hali etməklə, onları ennəni şovinizminin bir daha baş verəcək zərərli fəaliyyətinin qanlı nəticələrindən qorumaq olmuşdur.

Mirzə Rəhim Fəna həmçinin "Tarixi-cədidi Qarabağ" adlı əsər qələmə almışdır.

Mirzə Rəhim bəy 1931-ci ilin fevral ayının 11-də Bakı şəhərində vəfat etmişdir. Mirzə Rəhim bəyin Əsəd bəy adlı oğlu olmuşdur.

Münəvvər Rzayeva

(1929-2004)

Azərbaycanda ilk monumentalçı qadın heykəltəraş Münəvvər Məcid qızı Rzayeva 6 iyun 1929-cu ildə Şuşada tanınmış xalça ustası Məcid kişinin ailəsində anadan olmuşdur.

1950-ci ildə Bakıda Əzim Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Məktəbini, 1956-cı ildə isə V. İ. Surikov adına Moskva Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının heykəltəraşlıq fakültəsini bitirmişdir.

1943-cü ildən müxtəlif sərgilərin iştirakçısı olub. M. Rzayeva 1953-cü ildən Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının üzvü seçilmişdir. Eyni zamanda, Mədəniyyət Nazirliyinin Dövlət Komissiyasının üzvü olmuş, AMEA Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyində bərpaçı rəssam kimi fəaliyyət göstərmiş və bir sıra heykəlləri bərpa etmişdir.

Onun əsərləri Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində, Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyində, Ordubadi Muzeyində, Siyəzən Mədəniyyət Evində və Bədii Fondada saxlanılır.

M. Rzayeva psixoloji portret ustası idi. Heykəlləri qranit, mərmər, bürünc, ağac və s. materiallardan istifadə edərək yaradırdı. Yaradıcılığını, əsasən, sənət adamlarının heykəlləri, o cümlədən dövlət xadimlərinin və əmək qəhrəmanlarının heykəlləri, büstləri, baryefləri təşkil edirdi. Hüseyn Cavid, Sergey Yesenin, Nəriman Nərimanov, Mikayıl Müşfiq, Nazim Hikmətin büstləri onun yaradıcı fəaliyyətində xüsusi yer tutur.

Heykəltəraş 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar rəssamı adına layiq görülüb.

M. Rzayevanın ən son əsəri Azərbaycanın Qusar rayonunda yerləşən dağın 3763 m. hündürlüyündəki "Heydər Zirvəsi"nə bərkidilən Azərbaycanın ümummilli lideri Heydər Əliyevin tunc baryefi (uz. 82 sm., eni 59 sm., çəkisi 42 kq.) olmuşdur. Baryef 1998-ci ildə mayın 10-da Heydər Əliyevin 75 illik yubileyi münasibətilə alpinistlər dəstəsi tərəfindən fəth edilmiş ən uca dağ zirvəsinə bərkidilmişdir.

Münəvvər Rzayeva 6 iyun 2004-cü ildə Bakı şəhərində vəfat etmişdir.



Nəcəf bəy Vəzirov

(1854-1926)

Dramaturq, publisist, teatr xadimi Nəcəf bəy Fətəli bəy oğlu Vəzirov 17 fevral 1854-cü ildə Şuşada doğulmuşdur. İlk təhsilini Şuşada, orta təhsilini Bakıda almışdır. 1878-ci ildə Moskvada Petrovski-Razumovski adına Kənd Təsərrüfatı Akademiyasını bitirmişdir.

N. Vəzirov Azərbaycan professional teatrının yaradıcılarından biridir. İlk dəfə 1873-cü ildə Həsən bəy Zərdabi ilə birlikdə M. F. Axundovun “Lənkəran xanının vəziri” və “Hacı Qara” komediyalarını tamaşaya qoymuşdur.

1875-ci ildən “Əkinçi” qəzetində çap olunmağa başlamışdır.

Dramatik əsərlərində XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan kəndinin - mülkədarların, kəndlilərin, ziyalıların, burjuaziyanın, işbazların və firıldaqçıların real həyatdakı iç üzünü açaraq tənqid etmişdir. “Əti sənin, sümüyü mənim”, “Nə əkərsən, onu biçərsən”, “Gəmi lövbərsiz olmaz”, “Daldan atılan daş topuğa dəyər” əsərlərində o dövrdə uşaqların ailədə tərbiyə prinsiplərini və münasibətlərini kəskin tənqid atəşinə tutmuşdur. “Yağışdan çıxdıq, yağmura düşdük” əsərində Hacı Qənbərin simasında var-dövlət ehtirası, insani münasibətlərin saxtalaşdırılması, ikiüzlülük tənqid olunur. İlk Azərbaycan faciəsi olan “Müsibəti Fəxrəddin” əsərində Avropada təhsil almış liberal bəy oğlunun buradakı feodal qaydalarla razılaşmadığını, onlara qarşı etiraz səsinə qaldıran gəncin obrazını yaratmışdır. N. Vəzirov əsərlərində çar üsul-idarəsinin Azərbaycanda apardığı siyasətə qarşı səsinə qaldırır. Onun dram əsərləri Zaqafqaziyada, Volqaboyunda, Şimali Qafqazda, İranda, Türkiyədə böyük uğurla səhnəyə qoyulmuşdur.

Əxlaq və ailə-məişət mətləbləri, ənənəvi nadanlıq və ona qarşı mübarizə mövzusu, Şərqdə və Rusiyada milli-ictimai hərəkat, beynəlmillilik və xalqlar dostluğu ideyası, qadın azadlığı məsələsi Nəcəf bəy Vəzirovun yazdığı məqalələrin əsas mövzusunun təşkil edirdi.

Əsərləri bir sıra xarici dillərə tərcümə olunmuşdur.

Nəcəf bəy Vəzirov 9 iyul 1926-cı ildə Çuxuryurdda vəfat etmiş, Bakıda dəfn olunmuşdur.

Lənkəran Dövlət Dram Teatrı onun adını daşıyır.



Nəriman bəy Nərimanbəyli

(1889-1937)

Azərbaycan milli istiqlal hərəkatının fəal iştirakçılarından biri, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinin üzvü, ictimai-siyasi və dövlət xadimi Nəriman bəy Haşım oğlu Nərimanbəyli 1889-cu ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur.

Ailəsi İrəvana köçdüüyü üçün, orta təhsilini İrəvan gimnaziyasında almışdır. Atası Haşım bəy Haşım bəy İrəvanda azərbaycanlılar üçün ana dilində məktəb açmış və xeyriyyə cəmiyyətinin təşkilində fəal iştirak etmişdir. Haşım bəyin Azərbaycan məktəbləri üçün başqa müəllimlərlə birlikdə tərtib etdiyi “Ana dili” kitabı 1907-ci ildə İrəvanda, sonralar isə üç dəfə Tiflisdə çap edilmişdi. Son vaxtlaradək İrəvanda mövcud olan iki azərbaycanlı məktəbdən biri “Haşım bəyin məktəbi” adlanırdı.



Nəriman bəy Moskva Universitetinin fizika-riyaziyyat şöbəsində, sonra isə Xarkov Universitetinin hüquq fakültəsində təhsil almışdır. Burada “Azərbaycanlı tələbələrin həmyerlilər cəmiyyəti”nin rəhbərliyinə seçilmiş, inqilabi fəaliyyət göstərmişdir. Onun iştirakı ilə cəmiyyət üzvlərinin verdikləri tamaşaların gəliri Birinci dünya müharibəsindən zərər çəkmiş müəllimlərin ailələrinə paylanırdı.

N. Nərimanbəyli 1915-ci ildə ali təhsilini başa vurub vətənə qayıtmış, vəkil işləməklə yanaşı, Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyətinin rəhbərlərindən biri olmuşdur. Rusiyada Fevral inqilabından (1917) sonra “Müsavat” partiyasına daxil olmuş, Qafqaz müsəlmanlarının Bakı qurultayında, “Müsavat” partiyasının birinci qurultayında iştirak etmişdir.

N. Nərimanbəyli 1918-ci ilin fevralında Zaqafqaziya seyminin üzvü seçilmiş, seymin müsəlman fraksiyasının, Zaqafqaziya Federasiyasının süqutundan (26 may 1918) sonra isə Azərbaycan Milli Şurasının (27 may 1918) üzvü olmuşdur. 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Milli Şurasının Tiflisdə keçirilən iclasında Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi haqqında Akt - İstiqlal bəyənnaməsi qəbul edilmişdir. N. Nərimanbəyli İstiqlal bəyənnaməsini imzalayanlardan və müstəqilliyin lehinə səs verən Milli Şura üzvündən biri olmuşdur. Milli Şuranın “Azərbaycan Məclisi-Məbusanının təsis haqqında qanun”una (19 noyabr 1918) əsasən, seçkisiz Cümhuriyyət Parlamentinin tərkibinə daxil edilmişdir. Parlamentdə “Müsavat” və bitərəflər fraksiyasının üzvü olan N. Nərimanbəyli 4-cü hökumət kabinetində dövlət müfəttişi vəzifəsini tutmuşdur. O, Bakıda keçirilən bir sıra mədəni tədbirlərdə yaxından iştirak etmişdir. Aprel işğalından (1920) sonra müxtəlif idarələrdə hüquq məsləhətçisi olmuş, təqiblərə məruz qalaraq işdən çıxarılmış, sonralar vəkil işləmişdir.

Nəriman bəy 1937-ci ildə repressiyasının qurbanı olmuşdur.

Pənahəli xan

(1693-1758)

İbrahimxəlil ağa oğlu Pənahəli bəy 1693-cü ildə anadan olmuşdur. Qarabağın Cavanşirlər tayfasına mənsubdur. Cavanşirlərin yaşadığı oymaqlardan biri də Dizaq mahalında yerləşən Sarıcalı oymağı idi. İbrahimxəlil ağanın böyük oğlu Fəzləli bəy Nadir şahın sarayında eşikağası vəzifəsinə təyin olunmuşdu. Ancaq bir dəfə şahın qəzəbinə düşər olaraq qətlə yetirilmişdir. Fəzləli bəyin digər qardaşı Pənahəli bəy onun yerinə eşikağası vəzifəsinə təyin olunsada qardaşının aqibətinə tuş gələcəyini düşünərək 1738-ci ildə altı nəfər qohumu ilə sarayı tərk edərək Qarabağa qayıtmışdır.



1747-ci ildə Nadir şah öldürüldükdən sonra mərkəzi hakimiyyət iflic vəziyyətinə düşdüyündən Əfşarlar imperiyasının ucqarlarında mərkəzdənqaçma meyilləri üçün şərait yarandı. Azərbaycanda 20-yə yaxın müstəqil və yarım-müstəqil xanlıqlar təşəkkül tapdı.

Pənahəli bəy Sarıcalı Cavanşir 1748-ci ildə Qarabağ xanlığının əsasının qoymuş və özünü xan elan etmişdir. Xanlıq Araz və Kür çayları arasındakı ərazidə yerləşirdi. Qarabağ xanlığı İrəvan xanlığı, Şəki xanlığı, Gəncə xanlığı, Naxçıvan xanlığı, Qaradağ xanlığı, Cavad xanlığı və Şamaxı xanlığı ilə həmsərhəd idi.

Pənahəli xan xanlığın əsasını qoyandan sonra müdafiə işlərinin gücləndirmək üçün 1748-ci ildə Kəbirli mahalında Bayat qalasını, 1751-ci ildə Tərnəkütdə Şahbulağı qalasını tikdirdi. Onun tikdirdiyi üçüncü qala Şuşa qalası idi. Şuşa qalası əlçatmaz dağlarda yerləşirdi. Lakin monqolların yürüşlərindən (XIII əsr) sonra qala dağılmış və Pənahəli xan tərəfindən bərpa edilmişdir. Şuşa qalası Qarabağ xanlığının iqtisadi, siyasi paytaxtına çevrilmişdir.

Pənahəli xanın yeritdiyi düzgün siyasət nəticəsində qonşu xanlıqlar və xanlığın tərkibində olan müləklər Pənahəli xana yaxınlaşmışlar. Buna görə də Urmiyalı Fətəli xan Əfşar, Məhəmməd həsən şah Qacar Qarabağ xanlığına hücumlar etmişdilər. Xanlığı yalnız Fətəli xan tabe etdirə bilsə də, Kərim xan Zəndin Fətəli xana müharibə elan etməsi Qarabağ xanlığının asılılıqdan qurtarmasına səbəb olmuşdu. Lakin Kərim xan Zənddə Fətəli xanı məğlub edib Urmiyanı tutduqdan sonra Qarabağ xanlığını tabe etdirib onun idarəsinin Pənahəli xanın oğlu İbrahimə tapşırmış, Pənahəli xanı isə Şiraza aparmışdır. Bununla da Qarabağ xanlığına böyük zərbə vurmuşdur.

Qarabağ tarixçisi Mirzə Camal yazır ki, Pənah xan Nadir şahın ölümündən sonra 12 illik hakimiyyəti dövründə özünü görkəmli sərkərdə və dövlət xadimi kimi göstərə bilmişdir.

Pənahəli xan 1758-ci ildə Şirazda dünyasını dəyişmişdir. Onun nəşi Qarabağa gətirilərək Ağdam yaxınlığındakı İmarət qəbiristanlığında dəfn olunmuşdur. Erməni vandalları 1993-cü ildə Ağdam şəhərini işğal edəndən sonra İmarət qəbiristanlığını dağırmışlar.

Pənahəli xanın ölümündən sonra Qarabağda hakimiyyət onun böyük oğlu İbrahimxəlilə keçmişdir.

Ramiz Qəmbərov

(1962-1992)

Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı, Şuşa özünümüdafiə batalyonunun komandiri, Birinci Qarabağ müharibəsi döyüşçüsü Ramiz Bulud oğlu Qəmbərov 2 iyul 1962-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur.

1979-cu ildə H. Hacıyev adına Şuşa şəhər orta məktəbini bitirmişdir. 1980-ci ildə hərbi xidmətə çağırılmış, 1982-ci ildə ordudan tərxis olunaraq Şuşaya qayıtmışdır. 1986-cı ildə Azərbaycan İnşaat Mühəndisləri İnstitutuna daxil olmuşdur. Amma təhsilini başa çatdıra bilməmişdir. Erməni təcavüzkarlarının başlatdığı Qarabağ müharibəsi minlərlə qeyrətli Azərbaycan oğulları kimi Ramizi də torpaqlarımızın müdafiəsinə qalxmağa məcbur etmişdir. Ramiz 1988-ci ildən xalq hərəkətinə qoşulmuşdur.



O, 1992-ci ildə könüllü özünümüdafiə batalyonu yaratmış və bu batalyonun başçısı olmuşdur. Onun taboru Şuşa şəhərinin, Kərkicahan, Kosalar, Nəbilər, Qaybalı, Malıbəyli, Quşçular, Göytala kəndlərinin müdafiəsində mərdliklə vuruşmuşdur. 29 aprel 1992-ci ildə erməni işğalçıları Kosalar və Kərkicahan kəndləri yaxınlığındakı postlara hücum edən zaman R. Qəmbərovun taboru döyüşə atılmış və bu döyüşdə cəsur komandir ağır yaralanmışdır. Bir gün sonra, 30 aprel 1992-ci ildə dünyasını dəyişmişdir. O, Şuşa şəhərində dəfn edilmişdir, lakin onun Bakıdakı Şəhidlər Xiyabanında simvolik məzarı var.

Qəmbərov Ramiz Bulud oğlu ölümündən sonra Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür.

Bakı şəhərindəki küçələrdən biri onun adını daşıyır. Ramiz Qəmbərov haqqında rejissor Kəmalə Musazadənin quruluşunda “Şuşalı şəhid” adlı film çəkilib.

Sadıqcan

(1846-1902)

Musiqiçi, tarzən, bəstəkar və Azərbaycan tarını təkmilləşdirən sənətkar Sadıqcan — Mirzə Əsəd oğlu Sadıq 1846-cı ildə Şuşada anadan olmuşdur. Ailələri maddi cəhətdən o qədər də imkanlı olmayıb, atası gözətçi işləyib. Şuşa kimi bir mühitdə böyüyən Sadıqın hələ uşaq yaşlarından incəsənətə, musiqiyə sonsuz həvəsi olub. Atası oğlundakı gözəl səsi duyaraq, onu Xarrat Qulunun məktəbinə aparır. Şuşanın bu məşhur xanəndəsi yeniyetmənin səsini yoxlayaraq, məlahətli avazından xoşu gəlir və məktəbinə qəbul edir.



Xalq mahnılarını özünəməxsus şəkildə oxuyan Sadıqın 18 yaşında səsi qəflətən batır. Amma musiqiyə, sənətə bağlılığı onu ruhdan salmır. O, bir müddət tütək, ney, sonra da kamança çalır. Bu alətləri gözəl dinləndirsə də, özünü ancaq tarda tapır.

1890-cu illərdə Sadıqcanın rəhbərliyi altında Şuşada ansambl təşkil olunur. Ansamblın tərkibinə, o dövrün tanınmış müğənniləri və musiqiçiləri daxil idi.

Sadıqcanın gözəl çalğısı haqqında eşidən şamaxılı Mahmud ağa onu Şirvana dəvət edir. Şamaxı məclislərində məharətli ifası ilə özünə çoxlu pərəstişkar qazanan Sadıqcan, bir müddət sonra Qarabağa qayıdır. Xurşidbanu Natəvanın təşkil etdiyi “Məclisi-üns” Sadıqsız keçinməzdi. Sadıqcan şənliklərdə və musiqi məclislərində iştirak etməkdən başqa, Şuşa və Tiflisdə tamaşaların fasilələri zamanı konsert verirdi. 1880-ci ildə Təbrizdə Nəsrəddin şah Qacarin oğlunun toy məclisinə dəvət alan Mirzə Sadıq xanəndə Hacı Hüsü ilə birlikdə elə gözəl məclis aparırlar ki, Hacı Hüsü ən yaxşı xanəndə, Sadıqcan isə ən gözəl tarzən sayılaraq Nəsrəddin şah tərəfindən “Şiri-Xurşid” ordeni ilə mükafatlandırılırlar.

Sadıqcan həm də pedaqoq kimi tanınırdı. Tarzənin tanınmış şagirdlərindən — Qurban Pirimov, Məşədi Cəmil Əmirov, Məşədi Zeynal Haqverdiyev, Şirin Axundov, Mərdi Canıbəyov, Həmid Malıbəyli və digərlərini qeyd etmək olar. Sadıqcan 1901-ci ildə Şuşada təşkil olunan Birinci Şərq konsertində iştirak edərək, orada ilk dəfə tarda “Mahur” muğamını solo ifa edir.

Sadıqcan ilk olaraq tarın ifasında və quruluşunda bir sıra əhəmiyyətli dəyişikliklər edir. Sadıqcana qədər tarı adət üzrə diz üstündə qoyub əyilərək çalardılar. Sadıqcan bu bəsit qaydanı sıradan çıxardaraq həmin alətin tarixində ilk dəfə onu sinə üzərində çalmağa başlayır. Sadıqcana qədər tarın beş simi var idi. O, tara altı sim də əlavə edərək 11-ə çatdırır. Onun yaratdığı yeni tar daha gözəl, daha mükəmməl hesab olunurdu. Azərbaycan musiqi tarixində bir sıra muğamların yaranması və təkmilləşdirilməsi Sadıqcanın yaradıcılığı və Azərbaycan tarı ilə bağlıdır.

Sadıqcan 1902-ci ildə Şuşada 56 yaşında vəfat etmişdir.

Bakının Xətai rayonunda küçə onun adını daşıyır. İlyas Əfəndiyevin “Xan qızı Gülsənubərlə tarzən Sadıqcanın nağlı” povesti tarzənə həsr olunub. 2005-ci ildə rəssam Bayram Qasımxanlı Sadıqcanın portretini çəkib.

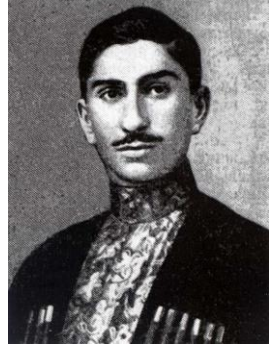
Seyid Şuşinski

(1889-1965)

Xanəndə Seyid Şuşinski – Mir Mövsüm ağa Seyid İbrahim oğlu 12 aprel 1889-cu ildə Şuşa qəzasının Horadiz kəndində anadan olmuşdur.

Seyid Şuşinski - Şuşa xanəndəlik məktəbinin ən parlaq nümayəndəsi idi. Cabbar Qaryağdıoğlu onu “Şərqi musiqisinin incisi” adlandırmışdı.

Nadir və gözəl səsə malik Seyid Şuşinski xanəndəlik sənətinin sirlərinə yiyələnmək üçün ən əvvəl iki il Nəvvabın yanında oxumuşdu. Sonrakı müəllimi Cabbar Qaryağdıoğlu olmuşdu. Seyid Şuşinski ifa üçün mürəkkəb muğam olan “Cahargah”ı xüsusilə böyük məharətlə oxuyardı. Onun yaradıcılığında Hafız, Füzuli, Seyid Əzim Şirvani qəzəllərilə yanaşı, Cavidin və Sabirin şerlərinə də müraciət edirdi. Sabirin “Millət necə tarac olur-olsun, nə işim var” şerini “Müxalif”də oxuyardı. Seyid Şuşinski siyasi-ictimai mövzuda şeir və qəzəl oxuyan, xalqı mübarizəyə çağıran ilk xanəndə olmuşdur. O, bir sıra mübariz ruhlu mahnılar da oxumuşdur. “Ayl ey millət”, “Mən bir türkmən”, “Millət istərsən” və s.



Seyid Şuşinski, Mirzə Cəlil, Əblürrəhim bəy Haqverdiyev, Hüseyn Cavid, Hüseyn Ərəblinski kimi sənətkarlarla dostluq edirdi. “Molla Nəsrəddin” jurnalının bir neçə nömrəsinin çıxmasına maddi yardım göstərmişdi. Seyid Şuşinski həm də mesenat idi. O, dövrün teatr aktyorlarına çox kömək etmişdi. Özü də aktyor kimi bir sıra rolları oynamışdı. Üzeyir Hacıbəyovun müxtəlif illərdə Tiflisdə, Şuşada və Bakıda tamaşaya qoyulan “Leyli və Məcnun” operasında Məcnun, İbn Səlam, “O olmasın, bu olsun”, “Arşın mal alan” musiqili komediyalarında Sərvər və Əsgər rollarında çıxış etmişdir.

Seyid Şuşinski “Cahargah”dan başqa “Mahur”, “Nəva”, “Məsnəvi”, “Mani”, “Arazbarı”, “Heyratı” kimi muğamların gözəl ifaçısı idi. O, novator sənətkar olaraq, bir çox muğamları birləşdirib onları yeni variantda oxumuşdur (“Rast-Humayun”, “Qatar-Bayatı”, “Şur-Şahnaz”). “Rast”da və “Kürdi-Şahnaz”da “Dilkəş”i ilk dəfə Seyid Şuşinski ifa etmişdir.

1926-1933-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında, 1943-cü ildən isə Bakı Musiqi Məktəbində xanəndəlik üzrə dərslər demişdir.

1956-cı ildə Azərbaycan Xalq artisti adına layiq görülmüşdür.

Seyid Şuşinski 1 noyabr 1965-ci ildə Bakıda vəfat etmiş, Fəxri xiyabanda dəfn edilmişdir.

Səfərəli bəy Vəlibəyov

(1856-1902)

Görkəmli maarif xadimi, pedaqoq Səfərəli bəy Şıxhəsən bəy oğlu Vəlibəyov 1856-cı ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Molla yanında təhsil alarkən ərəb və fars dillərinə mükəmməl yiyələnmişdir. 1875-1879-cu illərdə Şuşa şəhər məktəbində təhsil almışdır. 1879-cu ildə A. O. Çernyayevski tələbə toplamaq məqsədi ilə Şuşada olarkən gənc Səfərəli bəylə söhbət aparmış, zirək və bacarıqlı olduğunu görüb onu Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının nəzdində açılmış Azərbaycan bölməsinə aparmış və seminariyanın 2-ci sinfinə qəbul etmişdir.



O, Zaqafqaziya (Qori) müəllimlər gimnaziyasını bitirən ilk üç azərbaycanlıdan biri olmuş, ömrünün 18 ilini pedaqoji işə sərf etmişdir. Bu müddət ərzində o, onlarla istedadlı gənc yetişdirmişdir. C. Məmmədquluzadə, N. Nərimanov, S. S. Axundov və bir çox başqaları ibtidai təhsillərini Səfərəli bəy Vəlibəyovdan almışlar.

Qori Müəllimlər Seminariyası nəzdində açılmış ibtidai məktəbə müəllim olmadığına görə Çernyayevski özü rəhbərlik edirdi, məktəbdə şagirdlərə Azərbaycan və rus dillərində dərs keçilirdi, onlar əsas şöbəyə hazırlanırdılar. Çernyayevski sonralar bu vəzifəni tutmağa S. Vəlibəyovu hazırlamışdı. 1881-ci ildə seminariyanı bitirən S. Vəlibəyov burada rəhbər vəzifəsində saxlanılır və 1896-cı ilə qədər fəaliyyət göstərir.

1883-cü il yay tətili zamanı Şuşada istirahət edən S. Vəlibəyov burada bir məktəb açaraq uşaqlara savad öyrədirdi. Onun məktəbində müxtəlif təbəqələrdən 25 nəfər şagird təhsil alırdı. O, tədrisi səs üsulu ilə aparırdı və yerli məktəbdarlara da səs üsulunun üstünlüyünü izah edirdi.

XIX əsrin 90-cı illərində Qafqaz təhsil orqanının bəzi mürtəcə başçıları Azərbaycan dilini seminariyanın tədris proqramından çıxarmağa cəhd edirdilər. S. Vəlibəyov buna qarşı çıxmışdı. Onun bu prinsipiallığı Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasından azad olunması ilə nəticələnmişdi.

Onun “Vətən dili” (II hissə, A. Çernyayevski ilə birlikdə) dərsliyi, rus dilindən etdiyi tərcümələr, “Qüdrəti-Xuda”, “Üsuli-cədid”, tarix, ədəbiyyat, coğrafiya kitabları və “Xəzineyi-əxbar” adlı ensiklopedik səciyyəli əsəri uzun illər azərbaycanlı uşaqların sevdikləri kitablar olub. S. Vəlibəyov 1895-ci il yanvarın 1-də yüksək səviyyəli pedaqoji xidmətinə görə III dərəcəli Müqəddəs Anna ordeni ilə təltif olunmuşdu.

S. Vəlibəyov 1896-cı ildə Bakıya köçmüş, burada iki il müəllimlik etmişdir. Daha sonra isə Bakı Gömrükxanasında tərcüməçi vəzifəsində çalışmışdır. Səfərəli bəy Bəhmən Mirzə Qacar-Qovanlının qızı Xurşud xanım ilə ailə qurmuşdur. Nigar xanım və Sürəyya xanım adlı qızları olmuşdur.

Səfərəli bəy Vəlibəyov 1902-ci il avqustun 31-də Bakıda ürək xəstəliyindən vəfat etmişdir.

Səməd bəy Mehmandarov

(1856-1931)

Xalq Cümhuriyyətinin hərbi naziri, görkəmli xadim, artilleriya generalı Səməd bəy Sadıx bəy oğlu Mehmandarov 16 oktyabr 1856-cı ildə Lənkəranda anadan olmuşdur. Əslən Şuşadan olan atası dövlət xidməti ilə əlaqədar olaraq Lənkəranda yaşamışdır. İlk təhsilini Bakıda gimnaziya təhsili almış, 1873-cü ildə Peterburqdakı 2-ci Konstantin hərbi məktəbinə daxil olmuşdur. 1875-ci ildə Mehmandarov praporşik rütbəsi (ilkın zabit rütbəsi) alaraq, 1-ci Türküstan topçu briqadasına göndərilmişdir. 1894-cü ildə Varşava hərbi dairəsinə göndərilmiş, 1898-ci ildə isə Əlahiddə Zabaykalye hərbi divizionuna dəyişilmişdir.



XIX əsrin sonlarında S. Mehmandarov xalqın maariflənməsini son dərəcə vacib sayırdı və vətəndən uzaqlaşmasına baxmayaraq, dövrü mətbuat orqanlarında bu bir sıra yazılar çap etdirmişdir. Onun ictimai narahatlığını əks etdirən “Müsəlmanların geriliyinin səbəbləri”, “İbtidai qıraət dərsləri”, “Müsəlman mühafizəkarlığı əleyhinə”, “Şiələrin dini şəbihləri”, “Müsəlmanların öz-özlərinə işgəncə vermələri haqqında” və s. məqalələri Tiflisdə nəşr olunan “Novoye obozreniye” qəzetinin səhifələrində dərc olunmuşdur. S. Mehmandarov 1904-1905-ci illər Rusiya-Yaponiya müharibəsində iştirak etmiş, 7-ci Şərqi Sibir artilleriya divizionunun komandiri, eyni zamanda, Port-Arturun Şərq cəbhəsinin artilleriya rəisi olmuşdur. Müharibədə göstərdiyi şücaətlərinə görə dördüncü dərəcəli “Müqəddəs Georgi” ordeni ilə təltif edilmiş və general-mayor rütbəsinə layiq görülmüşdür. S. Mehmandarov Birinci dünya müharibəsinin də iştirakçısı olmuş, əvvəlcə birinci piyada diviziyasına, sonra isə 2-ci Qafqaz ordusuna komandanlıq etmiş, həmin vəzifələrdə də ona tapşırılan ən məsuliyyətli tapşırıqları uğurla yerinə yetirmişdir. Hərbi akademiya təhsilinin olmamasına baxmayaraq, 1915-ci il martın 22-də tam general rütbəsinə layiq görülmüşdür. Fevral inqilabından (1917) sonra rus ordusunun bolşevikləşməsi və ordu daxilində anarxiyanın artması ilə əlaqədar Mehmandarov istefa verərək 1918-ci ilin payızında vətəne qayıtmışdır.

1918-ci il noyabrın 1-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Hökuməti Hərbi Nazirliyi bərpa etmək barədə qərar qəbul edərkən S. Mehmandarov Cümhuriyyət ordusunda xidmətə çağırılaraq, hərbi nazirin müavini təyin edilmiş, nazirliyin və ordunun formalaşdırılması ona tapşırılmışdır. Mehmandarovun peşəkarlığı, təşkilatçılıq qabiliyyəti, başlıcası isə Azərbaycanın müstəqilliyinə sədaqəti yeni şəraitdə də tezliklə öz təsdiqini tapmış və 1918-ci il dekabrın 25-də o, hərbi nazir təyin edilmişdir. S. Mehmandarov Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ordusu quruculuğunun memarı idi. 1918-ci il noyabrın 17-də Müttəfiq dövlətlər adından Bakıya daxil olan ingilis qoşunlarının komandanlığı Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hərbi qüvvələrinin, o cümlədən Hərbi Nazirliyin Bakıdan çıxarılmasını tələb etmişdir. Bununla əlaqədar

nəzirlik Gəncəyə köçürülmüş və 1919-cu ilin ortalarına kimi orada fəaliyyət göstərmişdir. Paytaxtdan ayrı düşmək qarşısında dayanan mürəkkəb vəzifələrin həllinin operativliyinə təsir göstərsə də, S. Mehmandarovun işgüzarlığı, ətrafına topladığı zabitlərin və generalların iş keyfiyyətlərindən məqsədyönlü istifadə etməsi mövcud çətinliklərin həllində bir dinamiklik yaratmışdır. Zabit kadrlarının sayının artırılmasını S. Mehmandarov ordu quruculuğunun milli zəmin üzərində təkmilləşdirilməsinin mühüm şərti sayırdı. Məhz onun təşəbbüsü ilə Gəncə hərbi məktəbinin bazasında əvvəlcə Praporşiklər məktəbi, sonra isə Hərbiyyə məktəbi açılmışdı. Eyni zamanda, İstehkamçılar məktəbi, Hərbi dəmiryolçular məktəbi, Şuşa hərbi-feldşer məktəbi fəaliyyət göstərmişdir. 1920-ci il martın sonlarında Qarabağa erməni təcavüzünün qətiyyətlə dəf olunması və Cümhuriyyətin ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi Mehmandarovun hərbi nazir kimi fəaliyyətinin dəyərli nəticələri olmuşdur.

Aprəl işğalı (1920) ilə əlaqədar Mehmandarov vəzifəsindən istefa vermişdir. Azərbaycanın müstəqilliyinə qənim kəsilmiş qüvvələr onu Gəncə üsyanının təşkilində günahkar bilərək, 1920-ci il iyunun 4-də general Əlağa Şıxlinski ilə birlikdə həbs etmişdilər. Yalnız Nəriman Nərimanovun işə qarışmasından sonra Mehmandarov bolşevik terrorundan xilas olmuş və Ə. Şıxlinski ilə bərabər bir il Moskvada yaşamaq məcburiyyətində qalmışdır. S. Mehmandarov 1921-ci ilin yayında Bakıya qayıdaraq, Xalq Hərbiyyə və Bəhriyyə Komissarlığında işə düzəlmiş, 1924-1928-ci illərdə Birləşmiş Komandirlər məktəbində müəllim işləmiş, 1929-cu ildə təqaüdə çıxmışdır.

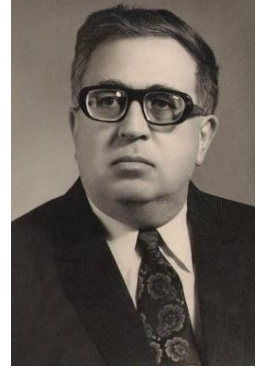
Səməd bəy Mehmandarov 1931-ci il fevral 12-də vəfat etmiş, Bakıdakı Çənberəkənd qəbiristanlığında dəfn edilmişdir.

Soltan Hacıbəyov

(1919-1974)

Azərbaycan bəstəkarı, dirijor, pedaqoq, professor Soltan İsmayıl oğlu Hacıbəyov 8 may 1919-cu ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur.

1936-cı ildən atasının əmisi oğlu Üzeyir Hacıbəylinin ailəsində yaşamışdır. Orta məktəbi bitirdikdən sonra musiqi texnikumuna daxil olmuş, eyni zamanda musiqili komediya teatrında dirijor vəzifəsində çalışmışdır. Onun ilk əsəri xor və simfonik orkestr üçün yazılmış “Pioner” kantatası və “Qızıl gül” musiqili komediyasıdır. “Qızıl gül” əsəri 1940-cı ildə Bakı Musiqili Komediya teatrının səhnəsində böyük müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuşdur. 1939-cu ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq şöbəsinə daxil olmuşdur.



Konservatoriyada oxuduğu illərdə bəstəkar seçdiyi sənətin texnikasına daha dərinlən yiyələnmək üçün müxtəlif janrlara müraciət edir. O, iki prelüd və fortepiano üçün sonata, İ. Zamanlının sözlərinə yazılmış “Çiçəklərin söhbəti”, “Neft haqqında nəğmə” mahnılarını, “Quşcuğaz”, “Tənha yelkən ağarır” romanslarını yazır.

İkinci Dünya müharibəsi illərində S. Hacıbəyov “Döyüşçülər nəğməsi”, 416-cı Taqanroq diviziyasına həsr edilmiş xalq çalğı alətləri orkestri üçün marş əsərlərini ərsəyə gətirir.

1945-ci ildə Türkmənistan Opera və Balet teatri S. Hacıbəyova “Kəminə və Qazı” operasını yazmağı sifariş edir. Həmin əsərin simfonik parçası “Karvan” adlanır. 1955-ci ildən əsər yenidən nəşr olunaraq müstəqil şəkildə repertuarlara daxil olur. Orta Asiya mənzərəsini musiqi dili ilə canlandıran bəstəkar “Karvan”ı “Şur” muğamı üzərində bəstələnmişdir.

Bəstəkar uşaqlar üçün “İsgəndər və Çoban” operasının və 6 uşaq nəğməsinin də müəllifidir. 1950-ci ildə S. Hacıbəyovun “Gülşən” baleti meydana gəlir. Müasir mövzuya həsr olunmuş bu əsərdə insanların qarşılıqlı münasibətlərinə, əxlaqi keyfiyyətlərinə, estetik mövzulara toxunulmuşdur. O, 1950–1953-cü illərdə bir sıra xalq mahnı və muğamlarını xalq çalğı alətləri orkestri üçün işləmişdir. 1950-ci illərdə bəstəkar Bolqarıstan və Çexoslovakiyaya gedir və vətənə qayıtdıqdan sonra “Bolqar süitəsi” və “Çex rəqsi” əsərlərini bəstələyir.

S. Hacıbəyov bir çox tamaşalara - M. İbrahimovun “Məhəbbət”, “Kəndçi qızı”, S. Vurğunun “İnsan”, S. S. Axundovun “Eşq və intiqam”, S. Rəhmanın “Əliqulu evlənir” və digərlərinə musiqi bəstələmişdir.

1948-ci ildən S. Hacıbəyov Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında müəllimlik emiş, 1948–1962-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının bədii rəhbəri, sonra isə direktoru vəzifəsində, 1969–1974-cü illərdə Ü. Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının rektoru vəzifəsində çalışmışdır.

O, 24 may 1960-cı ildə Azərbaycan SSR Xalq artisti, 26 iyul 1973-cü ildə isə SSRİ Xalq artisti fəxri adına layiq görülmüşdür.

Soltan Hacıbəyov 1974-cü il sentyabrın 19-da Bakıda vəfat etmişdir.
Sumqayıt Musiqi Məktəbi onun adını daşıyır.

Süleyman Ələsgərov

(1924-1999)

Bəstəkar, Azərbaycan SSR xalq artisti Süleyman Əyyub oğlu Ələsgərov 22 fevral 1924-cü ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. 1940-cı ildə Şuşa orta ixtisas musiqi məktəbinin tar sinfini bitirdikdən sonra Bakıya gəlmiş, əvvəlcə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının nəzəriyyə şöbəsinə, sonra isə bəstəkarlıq şöbəsinə daxil olmuş, həmin sinfi fərqlənmə diplomu ilə qurtarmışdır.



S. Ələsgərovun tələbəlik illərində yaratdığı violençel və fortepiano ilə simfonik orkestr üçün ikili konsert diqqətəlayiqdir. Bu, Azərbaycan bəstəkarlarının həmin janrdə yazdığı ilk əsərlərdən biridir. İlk dəfə 1947-ci ilin iyununda Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında çalınan ikili konserti dinləyicilər hərarətlə qarşılamişlar.

Bəstəkarın diplom işi müasirlərimizin həyatına həsr etdiyi “Vətən” simfoniyası olmuşdur. 1948-ci ildə S. Ələsgərov Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını bitirib, Bakı orta ixtisas musiqi məktəbində dərs deməyə başlamışdır.

O, 1949-1951-ci illərdə həmin musiqi məktəbinin direktoru, 1951-1952-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası Mahnı və Rəqs ansamblının bədii rəhbəri, 60-cı illərdə isə Musiqili Komediya Teatrının direktoru və baş dirijoru vəzifələrində işləmişdir.

1956-cı ildə S. Ələsgərov Ü. Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının Azərbaycan xalq musiqisi kafedrasına müəllim dəvət edilmiş və 1971-ci ildən həmin kafedranın müdiri vəzifəsində çalışmışdır.

1967-ci ildə “Milyonçunun dilənçi oğlu” tamaşasına görə bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli adına respublika mükafatına layiq görülmüşlər. Bəstəkarın “Ulduz” operettası həm ölkəmizin bir çox şəhərlərində, həm də onun hüdudlarından uzaqlarda tamaşaya qoyulmuş və C. Cabbarlı adına “Azərbaycanfilm” kinostudiyasında ekranlaşdırılmışdır.

S. Ələsgərovun yaradıcılıq bioqrafiyasında “Bahadır və Sona” operası (librettosu Ə. Bədəlbəyli və Ş. Qurbanovundur) mühüm mərhələ olmuşdur. Opera 1962-ci ildə M. F. Axundov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdur.

S. Ələsgərov bir neçə kantata və poema yaratmışdır. O, “Vətənə eşq olsun!”, “Bahar təranələri”, “Bir bayraq altında” kantatalarının müəllifidir.

S. Ələsgərovun lirik mahnıları mövzu və emosionallığına görə müxtəlifdir. Onun rus və Azərbaycan klassik şairlərindən A. S. Puşkinin, M. F. Axundovun, M. Ə. Sabirin, S. Vurğunun şeirlərinə yazdığı mahnı və romansları bəstəkarın maraqlı vokal lirikası qrupunu təşkil edir.

O, 1972-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının Qarabağ filialının rəhbəri kimi çalışmışdır.

18 iyun 1974-cü ildə Azərbaycan SSR-in Xalq artisti fəxri adına layiq görülmüşdür.

Süleyman Ələsgərov Azərbaycan musiqi sənətinin inkişafındakı xidmətlərinə görə 21 fevral 1999-cu il “Şöhrət” ordeni ilə təltif edilmişdir.

Süleyman Ələsgərov 21 yanvar 2000-ci ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Süleyman Sani Axundov

(1875–1939)

Dramaturq, nasir, maarif xadimi Süleyman Sani Rzaqulu bəy oğlu Axundov 3 oktyabr 1875-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur.

S. S. Axundov uşaq yaşlarında atasını itirdiyi üçün dayısı Səfərəli bəy Vəlibəyovun himayəsində böyümüşdür. S. S. Axundov 1885-1894-cü illərdə Qori Müəllimlər Seminariyasında təhsil aldıqdan sonra III dərəcəli rus-tatar məktəbinə müəllim təyin edilmişdir. O, ömrünün sonuna kimi pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuş, yazıçı, jurnalist kimi tanınmışdır.

S. S. Axundov 1906-cı ildə Bakıda çağırılmış Azərbaycan müəllimlərinin I qurultayında iştirak etmişdir. 1920–1921-ci illərdə Qarabağ vilayətinin maarif şöbəsinin müdiri, 1922–1930-cu illərdə Bakıda məktəb müdiri vəzifələrində çalışmışdır. 1922-ci ildə Azərbaycan Ədib və Şairlər İttifaqının ilk sədri seçilmişdir.

S. S. Axundovun ilk yaradıcılıq əsəri “Tamahkar” komediyasıdır. O, bu əsərini Mirzə Fətəli Axundovun “Hacı Qara” əsərinin təsiri ilə 1899-cu ildə yazmışdır. Bu komediyasında o, dövrün bir sıra mənfiliklərinə, o cümlədən xəsisliyə, tamahkarlığa, qadın əsarətinə qarşı çıxmışdır. 1907-ci ildə qələmə aldığı “Dibdat bəy”, “Türk birliyi” adlı komediyaları ilə Azərbaycan teatr səhnəsinə siyasi-ictimai mövzu gətirmişdir. “Laçın yuvası”, “Qaranlıqdan işığa”, “Şahsənəm və Gülpəri”, “Səadət zəhmətdədir”, “Molla Nəsrəddin Bakıda”, “Eşq və intiqam” və s. pyeslərin müəllifidir.

S. S. Axundov həm də nasirdir. “Qonaqlıq” (1905), “Kövkəbi-hürriyyət” (1905), “Yuxu” (1905) onun ilk hekayələridir. S. S. Axundovun yazdığı “Qan bulağı” (1923), “Ümid çırağı” (1923), “Cəhalət qurbanı” (1923), “Nə üçün” (1925), “Təbrik” (1925), “Sona xala” (1926), “Namus” (1926), “Mister Qreyin köpəyi” (1927), “Son ümid” (1927), “İki dost, iki düşmən” (1927), “Gənc maşinistka və qoca yazıçı” (1935) hekayələri Azərbaycan nəsrinin qiymətli nümunələrindəndir.

XX əsr Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının formalaşmasında, inkişafında da onun böyük xidməti vardır. Ədib “Qorxulu nağıllar” (1912–1914) başlığı altında yazdığı “Əhməd və Məleykə”, “Abbas və Zeynəb”, “Nurəddin”, “Qaraca qız”, “Əşrəf” ilə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatına forma, məzmun, üslub yenilikləri gətirmişdir.

Süleyman Sani Axundov 29 mart 1939-cu ildə, 63 yaşında vəfat etmişdir.



Sürəyya Qacar

(1910-1992)

Opera müğənni Sürəyya xanım Sədrəddin Mirzə qızı Qacar 1 may 1910-cu ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdu. 1927-ci ildə Bakı Pedaqoji Texnikumunu bitirmişdi.

1927-1939-cu illərdə Azərbaycan Opera və Balet Teatrının solisti olub. Onu teatra Hüseynqulu Sarabski dəvət edib. S. Qacarı teatrda gəlişi bir bayram əhvali-ruhiyyəsi yaradıb. Çünki o zaman teatrda Leylini, Əslini, Gülçöhrəni oynaya biləcək aktrisalara böyük ehtiyac var idi. Dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun”unda Leyli obrazı onun teatrda ilk rolu olub. Daha sonra o, “Əsli və Kərəm”də Əsli, “O olmasın, bu olsun”da Gülnaz, “Arşın mal alan”da Asya, Zülfüqar Hacıbəylinin “Aşıq Qərib” operasında Şahsənəm partiyalarını ifa edib.



1940-cı ildən Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında solist, 1968-ci ildən vokal üzrə məsləhətçi-müəllim işləmişdir. Repertuarında Azərbaycan xalq mahnıları, muğamlar, eləcə də xarici ölkə xalqlarının və bəstəkarlarının mahnıları əsas yer tuturdu.

S. Qacar Azərbaycan SSR Xalq artisti fəxri adına layiq görülmüş, “Şərəf nişanı” ordeni ilə təltif edilmişdir.

Sürəyya Qacar 27 iyul 1992-ci ildə Bakıda vəfat edib.

Şəmsi Bədəlbəyli

(1911-1987)

Tanınmış Azərbaycan aktyoru və rejissoru Şəmsi Bədəl bəy oğlu Bədəlbəyli 23 fevral 1911-ci ildə Şuşa şəhərində görkəmli pedaqoq və ictimai xadim Bədəl bəy Bədəlbəylinin və Rəhimə xanım Qacarın ailəsində dünyaya gəlmişdir.

Bakıda orta məktəbi bitirdikdən sonra Ş. Bədəlbəyli Azərbaycan Pedaqoji Texnikumuna daxil olur. 1927-1932-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında təhsil alır. İki il xalq çalğı alətləri şöbəsində, daha sonra kompozisiya nəzəriyyəsi sinfində Üzeyir Hacıbəylinin tələbəsi olur.

Həmin illərdə Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında böyük qardaşı, bəstəkar və dirijor Əfrasiyab Bədəlbəylinin rəhbərlik etdiyi orkestrdə tar çalır. Eyni zamanda, dramaturq və rejissor Cəfər Cabbarlı ilə dostlaşaraq, ona səhnə ilə bağlı fəaliyyətində köməklik göstərir. Bu da onun rejissorluq sənətinə marağını artırır və o, C. Cabbarlının əsərlərinin tamaşalarında rejissor assistenti kimi çalışmışdır.

1930-1932-ci illərdə “Gənc işçi” qəzeti redaksiyasında “İncəsənət və ədəbiyyat” şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışır, həmin qəzetin səhifələrində bir sıra tamaşalar haqqında məqalələri dərc olunur.

1933-cü ildə Ş. Bədəlbəyli Xalq Maarif Komissarlığı tərəfindən Moskvaya təhsil almağa göndərilir. Görkəmli rejissorlardan Kote Marcanaşvili və Aleksey Popovdan təhsil alır.

1941-ci ildə İkinci Dünya müharibəsi başladıqdan bir müddət sonra İrana ezam olunan rejissor “Vətən uğrunda” qəzetində ədəbi işçi kimi çalışır, həm mədəniyyət mövzusunda yazılar yazır, həmçinin Təbriz şəhərində iranlı həvəskar aktyorlarla birlikdə Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan”, Zülfüqar Hacıbəyovun “Əlli yaşında cavan”, “Evləkən subay” əsərlərini tamaşaya qoyur. Ş. Bədəlbəyli 1942-ci ildə vətənə qayıdır.

1943-cü ildə Ş. Bədəlbəyliyə Azərbaycan incəsənətinin inkişafında böyük nailiyyətlərinə görə Azərbaycan Ali Soveti Rəyasət Heyəti tərəfindən Əməkdar incəsənət xadimi fəxri adı verilir. 1943-1949-cu illərdə Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrında bədii rəhbər vəzifəsində çalışır.

1949-1956-cı illərdə Ş. Bədəlbəyli M. Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının direktoru və bədii rəhbəri vəzifəsində işləyir. 1964-cü ildə Ş. Bədəlbəyli Azərbaycanın Xalq artisti fəxri adına layiq görülür.

Ş. Bədəlbəyli 1976-cı ildə Azərbaycan Teatr Cəmiyyəti İdarə Heyətinin sədri seçilir. 1978-ci ildə onun təşəbbüsü ilə Bakıda Azərbaycan Teatr Cəmiyyətinin nəzdində “Dostluq” teatrı yaradılır – burada müxtəlif respublikaların tanınmış teatr kollektivlərinin qastrol tamaşaları təşkil olunur.

Şəmsi Bədəlbəyli 23 may 1987-ci ildə vəfat etmiş, Bakıda Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur.



Teymur Elçin

(1924-1992)

Şair, publisist Teymur Elçin - Teymur Süleyman oğlu Əliyev 1924-cü il martın 28-də Şuşa şəhərində anadən olmuşdur. 1931-ci ildə ailəsi ilə Bakıya köçmüş, burada 132 sayılı şəhər orta məktəbini bitirmişdir.

1941-1948-ci illərdə ADU-nun filologiya fakültəsində təhsil almışdır. Eyni zamanda “Gənc işçi” qəzeti redaksiyasında ədəbi işçi, 1941-1942-ci illərdə Azərbaycan Radio Komitəsində İctimai-siyasi verilişlər baş redaksiyasında ştatdankənar müxbir, 1942-1943-cü illərdə diktör, redaktor, məsul redaktor, 1945-1946-cı illərdə, Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun



komsomol komitəsinin katibi, Azərbaycan Lenin Komsomolu Gənclər İttifaqı (LKGİ) Bakı şəhər komitəsinin birinci katibi (1946-1948), Azərbaycan LKGİ Bakı komitəsinin katibi (1949-1950), “Azərənşər”in siyasi-ictimai ədəbiyyat şöbəsinin müdiri (1950–1952), Azərbaycan Nazirlər Soveti yanında Radio Məlumat Komitəsi sədrinin müavini (1952–1953), Azərbaycan Nazirlər Soveti nəşriyyat qrupunun rəisi, katibliyin müdiri (1953–1955), Azərbaycan KP MK Elm və Mədəniyyət şöbəsinin təbliğat və təşviqat şöbəsi müdirinin müavini (1955–1957), Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin sədri (1957–1964), Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi (KP MK) Təbliğat və Təşviqat şöbəsinin müdiri (1964–1975), Azərbaycan mədəniyyət nazirinin müavini (1975–1988) vəzifələrində çalışmışdır.

Şairin bir sıra siyasi, lirik, əmək və uşaq şeirlərinə mahnılar bəstələnmişdir. “Qar qız” mənzum pyesi M. Qorki adına Gənc Tamaşaçılar Teatrında tamaşaya qoyulmuşdur (1983).

Teymur Elçin ən məhsuldar uşaq şairlərindən biri idi. “Qar qız”, “Bip-Bip”, “Qulaq asın, danışım”, “Qızılduz, Yaşar və Nur nənə”, “Toğrul babanın nağıl ağacı” adlı kitablarında Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının ən gözəl nümunələrini yaratmışdır. Şair, rus və digər xarici ölkə ədəbiyyatı nümayəndələrinin əsərlərini də dilimizə böyük ustalıqla tərcümə etmişdir. Həmçinin elimizin, dilimizin qəhrəmanlıq eposu sayılan “Kitabi Dədə Qorqud” un motivləri əsasında yazdığı “Oğul Buğac” poeması şairin yaradıcılığında uşaqlar üçün yazdığı ən gözəl nümunələrdəndir.

T. Elçin xidmətlərinə görə “Qırmızı Əmək Bayrağı” ordeni (1971), “Şərəf Nişanı” ordeni (1979) və digər fərmanlarla təltif edilmişdir.

Teymur Elçin 1992-ci il martın 19-da Bakıda vəfat etmişdir.

Üzeyir Hacıbəyov

(1885-1948)

Bəstəkar, musiqişünas, SSRİ Xalq artisti, professor, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı, Azərbaycan EA-nın akademiki, Azərbaycan professional musiqi sənətinin banisi Üzeyir Əbdülhüseyn oğlu Hacıbəyov 18 sentyabr 1885-ci ildə Şuşada doğulmuşdur. Atası Əbdülhüseyn Hacıbəyov kənd mirzəsi idi, anası Şirinbəyim xanım Əliverdibəyovlar nəslindən gəlirdi. 1899-1904-cü illərdə Qori Müəllimlər Seminariyasında təhsil almışdır. 1911-1912-ci illərdə Moskva filarmoniya cəmiyyətində fərdi kurslarda, sonra isə Peterburq konservatoriyasında təhsil almışdır.



1908-ci ilin yanvarında Ü. Hacıbəyov qardaşları Ceyhun və Zülfüqarla birlikdə H. Z. Tağıyevin teatrında M. Füzulinin eyniadlı poeması əsasında “Leyli və Məcnun” operasını tamaşaya qoymuşdur. Bu tamaşada Ceyhun Hacıbəyov İbn Salam rolunda çıxış etmişdir. Bu əsərlə Şərq muğam teatrının əsası qoyulur. Əsər böyük rəğbətlə qarşılır və bu gün də opera səhnəsindən düşmür. Bundan sonra Ü. Hacıbəyov “Şeyx Sənan”, “Rüstəm və Söhrab”, “Əsli və Kərəm”, “Şah Abbas və Xurşidbanu”, “Harun və Leyla” musiqili muğamlı operalarını yaradır.

Ü. Hacıbəyov yaradıcılığının zirvəsi “Koroğlu” operasıdır. Bu epik qəhrəmanlıq dastanı XVII-XVIII əsrdə kəndli üsyanlarından sonra xalq hərəkatı birliyinin klassik musiqi nümunələri ilə obrazlı təzahür ifadəsidir. “Koroğlu” operasının musiqi dramaturgiyasını monumental xor səhnələri təşkil edir. Keçmiş dövrün məişəti və adət-ənənələri onun “Ər və arvad”, “O olmasın, bu olsun”, çox şöhrət tapmış “Arşın mal alan” musiqili komediyalarında daha dolğun əksini tapır. Bu əsərlər, xüsusilə “Arşın mal alan” dünyanın bir sıra ölkələrində dəfələrlə oynanıb. “Arşın mal alan”ın motivləri əsasında 1917, 1945 və 1956-cı illərdə Bakıda, 1937-ci ildə isə Amerikada eyniadlı film çəkilmişdir. O, muğam operalarına və musiqili komediyasına librettoları özü yazırdı. Nizaminin “Sənsiz” və “Sevgili canan” qəzəllərinə yazdığı romanslar ölməz sənət nümunələridir.

O, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət himninin (sözləri Əhməd Cavadındır), Azərbaycan SSR-nin Dövlət himnini (sözləri S. Vurğun və S. Rüstəmdir) müəllifidir. “Firuzə” əsəri yarımçıq qalmışdır. Ü. Hacıbəyov respublikada musiqi təhsilinə xüsusi qayğı ilə yanaşırdı. Musiqi məktəbi yaradaraq burada xalq çalğı alətləri şöbəsi təşkil etmiş, xor kollektivini formalaşdırmışdı. M. Maqomayevlə birlikdə ilk Azərbaycan mahnıları toplusunu nəşr etmişdir. 1938-1948-ci illərdə Azərbaycan dövlət konservatoriyasının müəllimi və rektoru olmuşdur.

Ü. Hacıbəyov publisist (jurnalist) kimi də geniş fəaliyyət göstərir. O, “İttihad”, “Həyat”, “İrşad”, “Tərəqqi”, “Həqiqət”, “İqbal”, “Yeni İqbal” qəzetlərində və “Molla Nəsrəddin” jurnalında çoxlu məqalə, felyeton və satirik miniatürlər dərc etdirmişdir

2009-cu ildən bəri Azərbaycanda Üzeyir Hacıbəyovun xatirəsinə Beynəlxalq Musiqi Festivalı keçirilir. Festivalda Azərbaycan musiqiçiləri ilə yanaşı yaxın və uzaq ölkələrdən olan əcnəbi musiqiçilər də iştirak edirlər. Respublikamızda hər il Üzeyir bəyin anadan olduğu gün – 18 sentyabr “Musiqi günü” kimi qeyd edilir.

Onun Şuşada və Bakıda ev-muzeyləri açılmış, heykəlləri ucaldılmışdır. Şuşanın işğalı zamanı Üzeyir Hacıbəyovun erməni vəhşiləri tərəfindən güllələnmiş heykəli işğaldan sonra Bakıdakı Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin həyətində yerləşdirilmişdi. 2020-ci il noyabrın 8-də Şuşa şəhərinin işğaldan azad edilməsindən sonra gülləbaran edilən heykəl Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Şuşaya səfəri zamanı şəhərə qaytarılaraq öz yerinə bərpa edilmişdir.

Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına (Bakı Musiqi Akademiyası), Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinə onun adı verilmişdir. Bakıda Üzeyir Hacıbəyovun adına küçə, onun adını daşıyan gəmi vardır. Bəstəkar və şairlər onun xatirəsinə əsərlər həsr etmişlər (F.Əmirov “Bəstəkarın xatirəsinə”). Onun həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş 2 seriyalı “Üzeyir ömrü” (ssenari müəllifi və rejissoru Anar) bədii filmi, sənədli filmlər çəkilməmişdir.

Üzeyir. Hacıbəyov dəfələrlə SSRİ Ali Sovetinə deputat seçilmiş, orden və medallarla təltif olunmuşdur.. Üzeyir Hacıbəyov 1948-ci il noyabrın 23-də Bakıda ürək çatışmazlığından vəfat etmiş, Birinci Fəxri Xiyabanda dəfn olunmuşdur.

Yaqub Quliyev

(1900-1942)

Sovet Ordusunun general-mayoru, İkinci Dünya müharibəsi iştirakçısı Yaqub Allahqulu oğlu Quliyev 1900-cü il yanvarın 25-də Şuşa şəhərində anadan olub. Şuşada keçən ağır həyat şəraitindən qurtulmaq üçün atası Allahqulu kişi köçüb Türkmənistanın Mərv şəhərinə gəlir. Onda oğlu Yaqub altı aylıq körpə idi. Şəhərdə dolanmaq çətin olduğu üçün Allahqulu kişi köçüb Yolötən qəsəbəsində əbədi məskan salır. Burada nə azərbaycanca, nə də türkməncə məktəb yox idi. Ona görə də həddi-bulluğa çatan Yaqubu atası rus məktəbinə qoyur.



1918-ci ilin yazında Mərv şəhərində orduya yeni gələnlər üçün iki aylıq hərbi kurs açılır. Hərbi işə marağı olan Y. Quliyev əlaçı əsgər olduğuna görə həmin kursa oxumağa göndərilir. O, burada hərbi təlimlər keçir, müxtəlif silahları həvəslə öyrənir.

1924-cü ildə Yaqub Daşkənddəki Orta Asiya milli hərbi məktəbə təhsil almağa göndərilir. Məktəbi əla qiymətlərlə bitirən Y. Quliyev orada müəllim saxlanılır və eskadron komandiri vəzifəsinə təyin olunur. 1929-cü ildə gənc zabit Y. Quliyevə daha mühüm vəzifə tapşırılır. O, ikinci Türkmənistan süvari alayının nəzdindəki hərbi məktəbin rəisi təyin olunur.

1932-ci ildə Yaqub ikinci Türkmənistan süvari alayının qərargah rəisi təyin olunur. Bir il sonra o, M. Frunze adına Hərbi Akademiyaya oxumağa göndərilir. Deməli, Orta Asiya komandirləri arasında ilk ali hərbi təhsil alan həmyerlimiz Yaqub Quliyev olmuşdur. Həmçinin Böyük Vətən müharibəsi illərində ilk dəfə general-mayor rütbəsi ilə təltif olunan da Yaqub Quliyevdir.

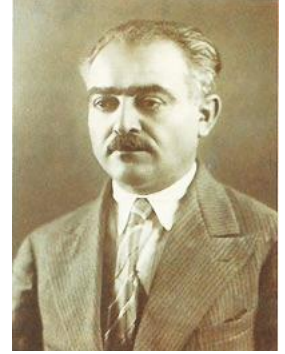
Hər iki generalımızın - Həzi Aslanovun 55-ci Əlahiddə Tank alayı və süvari korpus komandirinin müavini Yaqub Quliyevin 222-ci süvari alayı faşist feldmarşalı Manşteynin tank ordusunun darmadağın edilməsində qeyri-adi döyüş məharəti göstərmişlər. Bu döyüşlərdəki əvəzsiz komandirlik rəşadətinə görə general-mayor Yaqub Quliyev Lenin ordeninə, Həzi Aslanov isə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı kimi şərəfli ada layiq görülürlər.

1942-ci il dekabrın 22-də Stalinqrad yaxınlığındakı Liski çayı uğrundakı ağır döyüşlərdə qəhrəmanlıqla həlak olan, 4-cü süvari korpusunun komandir müavini, general Yaqub Quliyevi çoxları türkmən kimi tanıyırdı. Müharibədən iyirmi beş il keçəndən sonra türkmən tarixçisi Roza Bazarova general haqqında yazdığı monoqrafiyasında ilk dəfə etiraf etmişdir ki, general Yaqub Quliyev azərbaycanlıdır. Tarixçi R. Bazarova 1970-ci il yanvarın 25-də “Ədəbiyyat və sənət” qəzetində monoqrafiyadan bir parçanı dərc etdirmişdir. Tarixçi R. Bazarova yazır: “O, Azərbaycan torpağında – Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Milliyyətcə azərbaycanlıdır. Onun həyat yolu sıradan döyüşçüdən generaladək yüksəlmiş həqiqi insanın həyat yoludur”.

Yusif Vəzir Çəmənəminli

(1877-1943)

Dövlət xadimi və yazıçı, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Osmanlı Türkiyəsində ilk səfiri Yusif Mirbaba oğlu Vəzirov 1877-ci ildə Şuşada doğulmuşdur. 1915-ci ildə Kiyev Universitetinin hüquq fakültəsini bitirmişdir. On bir dil bilməmişdir. Y. V. Çəmənəminli 1906-cı ildən çap olunmağa başlamışdır. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın şəhər və kəndlərinin həyatını burada əlvan boyalara əks etdirmişdir. “Polis şineli”, “Zeynal bəy” kimi əsərləri çarizmin Azərbaycanda apardığı qəddar siyasətə həsr olunmuşdur. Y. V. Çəmənəminli universiteti bitirdikdən sonra bir müddət Simferopol, Odessa, Saratov, İstanbul və Parisdə yaşamışdır.



Yusif Vəzir Bakıya qayıtdıqdan sonra "Azərbaycan" qəzetində "Xarici siyasətimiz", "Milli və mədəni islərimiz" başlığı ilə silsilə məqalələrini çap etdirir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Nazirlər Şurasının sədri Nəsihbəy Usubbəyovun təklifi ilə 1919-cu ildə yeni yaranmış respublikanın səfiri kimi İstanbula göndərilir. Yusif Vəzir İstanbulda diplomatik işlə məşğul olmaqla yanaşı, öz ədəbi fəaliyyətini də davam etdirir. Belə ki, Azərbaycanı və Azərbaycan ədəbiyyatını türk aləminə tanıtmaq üçün elmi müşahidələrlə zəngin olan “Azərbaycan ədəbiyyatına bir nəzər”, “Tarixi, coğrafi və iqtisadi Azərbaycan” adlı kitablarını yazıb 1921-ci ildə onları İstanbulda çap etdirir.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Yusif Vəzir tutduğu vəzifəsinin artıq bitmiş olduğunu elan edib, Parisdə Siyasi Elmlər İnstitutunun diplomatika fakültəsində təhsil alan kiçik qardaşı Mirinin (Mirabdulla) yanına gedir.

Ümumittifaq İcraiyyə Komitəsinin 18 yanvar 1926-cı il tarixli qərarına əsasən Yusif Vəzir sovet vətəndaşlığına qəbul olunur. Həmin il Vətənə qayıdıb yaradıcılıqla məşğul olmuş, qəzet və jurnallarla əməkdaşlıq etmişdir.

Yusif Vəzir ilk əvvəl “Bakı işçisi” nəşriyyatında bədii şöbənin redaktoru, sonralar Dövlət Plan Komitəsinin ictimai-mədəni bölməsində ixtisası üzrə vəkil işləmiş və eyni zamanda müəllimliklə də məşğul olmağa başlamışdı. Əvvəlcə, Azərbaycan Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq və pedaqoji fakültəsində, sonralar isə Pedaqoji, Tibb və Neft institutlarında Azərbaycan və rus dilləri kafedrasında dərs demişdi. Eyni zamanda Yusif Vəzir Ruhulla Axundovun redaktəsi ilə çıxmış “Rusca-Azərbaycanca lüğət”in müəlliflərindən biri olmuşdur.

Yusif Vəzir 1930-1935-ci illərdə Azərbaycan Neft İnstitutunda işləyən zaman, həmin institutda çıxan “Neft İnstitutunun əxbarı” jurnalında “Neft və onun tarixi” adlı məqaləsi ilə bərabər bir çox məqalələr yazıb çap etdirmişdir.

1937-ci ildə cürbəcür bəhanələrlə işdən kənar edilir.

1938-ci ildə “Kommunist” qəzetində çıxan bir elanda bildirilirdi ki, Özbəkistan SSR-nin Urgənc şəhərindəki Xorəzm Vilayət Pedaqoji institutunda rus dilində dərs deməyə müəllim yeri tutmaq üçün müsabiqə elan olunur. Yusif Vəzir sənədlərini toplayıb Urgənc şəhərinə göndərir. Müsabiqədən keçib rektorluqdan dəvət alır. 1938-ci ilin avqust ayında Yusif Vəzir Urgəncə yola düşür. O, Urgənc pedaqoji institutuna baş müəllim və eyni zamanda institut kitabxanasına müdir təyin olunur.

Y. V. Çəmənəminli Stalin repressiyasının qurbanı olmuşdur. O, 1940-cı il yanvar ayının 25-də Urgəncdə həbs edilib Bakıya gətirilir. O, altı aya yaxın Keşlə həbs düşərgəsində saxlandıqdan sonra 1940-cı ilin iyul ayının 3-də Nijni Novqorod vilayətinin Suxobezvodnaya stansiyasındakı həbs düşərgəsinə göndərilir və 1943-cü il yanvar ayının 3-də həbs düşərgəsində vəfat edir və yanvarın 4-də Betluqa çayının sahilindəki qəbiristanlıqda dəfn olunur. 1956-cı ildə Yusif Vəzirə bəraət verilmişdir.

Y. V. Çəmənəminlinin ilk romanı olan “Studentlər”in mövzusu yazıçının Kiyev həyatından götürülmüşdür. Qarabağ xanının vəziri böyük şair Vaqifin həyatından bəhs edən “Qan içində” və “İki od arasında” əsərlərini 1936-1937-ci illərdə yazır. “Qızlar bulağı”, “Həzrəti Şəhriyar” və bir sıra başqa roman, komediya və ssenarilər onun qələminin məhsuludur. Y. V. Çəmənəminlinin əsərləri dilinin sadəliyi, yumşaq bədii təsviri və özünəməxsus lirik çalarlarıyla seçilir. Onun əsərləri Parisdə, İstanbulda nəşr olunmuşdur.

Bakıda və Şuşada küçə, məktəb, kitabxana, respublikada bir sıra başqa mədəni-maarif müəssisələri onun adı ilə adlandırılmışdır.

Zabul Qasım

(1873-1927)

Xanəndə Zabul Qasım və ya Qasım İbrahim oğlu Abdullayev 1873-cü ildə Şuşada anadan olmuşdur.

O dövrdə, Azərbaycan xalqının məclislərində “Segah” muğamı daha populyar idi. Lakin XIX əsrin son illərində xanəndələr “Zabul-segah”a daha çox meyl edirdilər. Bu populyarlığın əsas səbəbi tarzən Sadıqcanın tarın qoluna “Zabul” pərdəsini əlavə etməsi idi. “Zabul” muğamını xüsusilə yaxşı ifa etdiyinə görə tanınan Qasım Abdullayev xalq arasında “Zabul Qasım” adı ilə məşhurlaşmışdı.



XX əsrin əvvəllərində Zabul Qasım Bakıda bir neçə dəfə konsert vermiş və tamaşaçıların böyük rəğbətini qazanmışdır. Zabul Qasım ilk dəfə Bakı tamaşaçıları qarşısına 1903-cü ilin yanvar ayının 27-də H. Z. Tağıyevin teatr binasında verilən “Şərq konserti”ndə Cabbar Qaryağdıoğlu, Şəkili Ələsgər və Seyid Mirbabayevlə birlikdə çıxmışdır.

Zabul Qasım təkcə peşəkar xanəndə deyildi, o, eyni zamanda bir opera artisti kimi də tanınmışdı. Onu səhnəyə ilk dəfə dəvət edən və sənətkarlığına yüksək qiymət verən görkəmli bəstəkar Zülfüqar Hacıbəyov olmuşdur. O, görkəmli bəstəkarın xahişi ilə 1913-cü il avqust ayının 7-də Şuşa Yay klubunda tamaşaya qoyulmuş “Leyli və Məcnun” operasında Məcnunun atası rolunu ifa etmişdi.

Zabul Qasım 1914-cü ildə “Sport-Rekord” şirkətinin dəvəti ilə Tiflis şəhərinə gedərək səsini vala yazdırmışdır. Həmin vaxt Zabul Qasım “Zabul-segah”, “Bayatı-Şiraz”, “Hümayun”, “Şur”, “Mahur–Hindi” və bir neçə təsnif oxumuşdur.

O, ömrünün son illərində Şuşa musiqi məktəbində muğamatdan dərs demiş, incəsənət işçilərinin respublika həmkarlar ittifaqı şurasının sədri vəzifəsində çalışmışdır.

Qasım Abdullayev 1927-ci ildə Şuşada vəfat etmişdir.

Zakir Bağırov

(1916-1996)

Azərbaycan bəstəkarı, professor Zakir Cavad oğlu Bağırov 16 mart 1916-cı ildə Şuşada dünyaya gəlmişdir.

İlk musiqi təhsilini 1932-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının nəzdindəki fəhlə fakültəsində almış, 1935-ci ildə təhsilini davam etdirmək üçün Moskva Dövlət Konservatoriyası nəzdində musiqi texnikumuna göndərilmişdir. O, musiqi texnikumunu bitirdikdən sonra könüllü olaraq cəbhəyə gedərək İkinci Dünya müharibəsində iştirak etmişdir. Müharibədən sonra ordudan tərxis olunan Z. Bağırov Moskva Dövlət Konservatoriyasının nəzəriyyə-bəstəkarlıq fakültəsinə daxil olmuş və 1949-cu ildə həmin konservatoriyanı müvəffəqiyyətlə bitirmişdir. Üzeyir Hacıbəyovdan dərslər alan Z. Bağırov özünü həmişə onun yetirməsi hesab etmişdir.



1949-cu ildə Moskva Dövlət Konservatoriyasını bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında müəllim, musiqi nəzəriyyəsi kafedrasının müdiri işləmişdir.

Z. Bağırovun musiqi folklorumuzun toplanması və nota salınması sahəsində fəaliyyəti də çox önəmlidir. O, 1935-ci ildə ilk dəfə olaraq görkəmli bəstəkar Tofiq Quliyevlə birlikdə tarzən Mansur Mansurovun ifasında “Rast”, “Düğah” və “Segah-zabul” muğamlarını nota yazmış və çap etdirmişdir. O, həmçinin “Azərbaycan xalq rəqsləri” məcmuəsinin müəlliflərindən biridir.

O, 1950-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü, həmçinin bu təşkilatın İdarə Heyətinin üzvü olmuş, müxtəlif illərdə M. Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının bədii rəhbəri, Respublikanın Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin bədii rəhbəri, Azərbaycan Musiqi Fondunun İdarə Heyətinin sədri vəzifələrində çalışmışdır.

Onun yaradıcılığında “Aygün” və “Qoca Xattabçı” operaları, iki musiqili komediya - “Qaynana”, “Kəndimizin səsi”, bir uşaq baleti, fortepiano ilə simfonik orkestr üçün, tar ilə simfonik orkestr üçün, kamança ilə simfonik orkestr üçün konsertlər, xalq çalğı alətləri orkestri üçün süitələr, kamera-instrumental əsərlər, mahnı və romanslar, bədii və sənədli filmlərə, dram tamaşalarına yazılmış musiqi xüsusi yer tutur.

Z. Bağırov 1959-cu ildə “Şərəf Nişanı” ordeninə, 1960-cı ildə “Azərbaycan SSR Əməkdar incəsənət xadimi” fəxri adına layiq görülmüşdür.

Zakir Bağırov 8 yanvar 1996-cı ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Zakir Bağirov

(1929-1989)

Azərbaycanın mədəniyyət və elm xadimi, Azərbaycan SSR mədəniyyət naziri, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı Zakir Nəriman oğlu Bağirov 21 dekabr 1929-cu ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur.



Z. Bağirov Moskva Aviasiya İnstitutunda təhsil alan ilk azərbaycanlı gənclərdən biri olub. Lakin, idman zamanı ayağının sınması ona karyerasını pilot kimi davam etdirməyə mane olur. Moskvadan Bakıya qayıtdıqdan sonra səhhəti ilə bağlı uzun müddətli müalicələrdən sonra yenidən təhsilini davam etdirmək qərarına gəlir. Azərbaycan Dövlət Universitetinə qəbul olur. 1953-cü ildə həmin ali məktəbi əla qiymətlərlə bitirir və Fəlsəfə kafedrasında saxlanılır. Pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı, elmə olan marağı onu o vaxtkı SSRİ EA-nın Fəlsəfə İnstitutunun aspiranturasına aparır. Nəhayət, Z. Bağirov təhsilini başa vurub yenidən Azərbaycana qayıdır. Azərbaycan Elmlər Akademiyasında fəlsəfə şöbəsinin müdiri vəzifəsinə təyin olunur.

Z. Bağirov göstərdiyi fəaliyyətlər nəticəsində Azərbaycanın mədəniyyət naziri vəzifəsinə layiq görülür (1971–1988). Onun təşəbbüsü ilə Bakıda müasir tələblərə cavab verən Bakı Xoreoqrafiya Məktəbi tikilir, Mahnı Teatrı təşkil olunur. Üzeyir Hacıbəyovun, Səməd Vurğunun, Cəfər Cabbarlının ev-muzeyləri məhz onun nazir olduğu dövrdə açılır. Azərbaycan sirk kollektivi də Z. Bağirovun təşəbbüsü ilə yaradılır.

Zakir Bağirov 31 mart 1989-cu ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Zülfü Adıgözəlov

(1898-1963)

Muğam ustası Zülfü (Zülfüqar) Səməd oğlu Adıgözəlov 1898-ci ildə Şuşada anadan olmuşdur. İlk təhsilini Ağcabədidə alıb. 1926-cı ilin sonlarından başlayaraq o, bir xanəndə kimi Gəncə toylarında da fəal iştirak edirdi.

1927-cü ildə Şuşada muğam axşamlarından birində Zülfü Adıgözəlovun ifasını dinləyən Cabbar Qaryağdıoğlu onu Bakıya dəvət edir.

Zülfü Adıgözəlov muğam dəstgahını tam şəkildə bəm və orta tessiturada özünəməxsus oxuma məktəbini yaratmışdır

Xanəndənin ifa etdiyi və lentə, qrammofon vallarına yazdırdığı “Rast”, “Mahur-hindi”, “Segah-Zabul”, “Bayatı-Şiraz”, “Humayun” muğam dəstgahları, bir sıra təsniflər, “Nəbi”, “Mən gedirəm Zəngilana”, “Dedim bir busə ver”, “Kəklük” və digər mahnılar musiqi xəzinəmizin nadir inciləridirlər. Məhz qədim klassik muğamlarımızı, təsnif və xalq mahnılarını oxuyarkən onların ənənəvi forma və quruluşunu saxlamaqla xanəndə özünəməxsus nəfəsləri, dəst-xətti ilə ifaçılıq sənətinə yeniliklər gətirmişdir.

Azərbaycan kinosunun inkişafında da Zülfü Adıgözəlovun xidmətləri var. “Səbuhi”, “Bakılılar”, “Kəndlilər” filmlərinin çəkilişinə dəvət alan unudulmaz xanəndəmiz bu məşhur filmlərdə məlahətli səsinə əbədiləşdirib.

Zülfü Adıgözəlov muğam dəstgahların ayrı-ayrı uyğun şöbələrini birləşdirərək mikrosilsilə kimi müstəqil şəkildə təfsir etmişdir. Bu baxımdan “Əraq-Pəncgah”, “Hasar-müxalif”, “Vilayəti-Dilkeş” muğamları gözəl nümunələrdir. 1943-cü ildə Azərbaycan SSR Əməkdar artisti fəxri adına layiq görülmüşdür.

Zülfü Adıgözəlov 31 may 1963-cü ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Oğlu Vasif Adıgözəlov (1935-2006) bəstəkar, pedaqoq, musiqi xadimi, professor, Azərbaycan SSR xalq artisti, “Şöhrət” və “İstiqlal” fəxri adlarına layiq görülmüşdür.

Digər oğlu Rauf Adıgözəlov (1940-2002) skripkaçı, müğənni, professor, Əməkdar incəsənət xadimi olmuşdur.

Nəvəsi Yalçın Adıgözəlov dirijor, Bakı Musiqi Akademiyasının dirijorluq kafedrasının professoru, Azərbaycan Respublikasının xalq artistidir.



Zülfüqar Hacıbəyov

(1884-1950)

Bəstəkar, Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrının banilərindən biri Zülfüqar Əbdülhüseyn oğlu Hacıbəyov 17 aprel 1884-cü ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur.

Z. Hacıbəyov Şuşa ikiillik rus-tatar məktəbini bitirdikdən sonra Şəhər Duması və qəza idarəsində kargüzar və tərcüməçi işləmişdir.

1907-ci ildə Z. Hacıbəyov öz ailəsi ilə birlikdə Şuşadan köçüb Bakıya gəlmiş və bir müddət jurnalist-publisist kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Z. Hacıbəyov musiqili-təşkilatçılıq işlərinin müxtəlif sahələrində çalışmağa başlayır. Azərbaycan Xalq Hərbi-Dəniz komissarlığının Siyasi İdarəsinin incəsənət şöbəsində dəftərxana müdiri, klub-teatr şöbəsinin rəisi, Siyasi İdarənin maarif hissəsinin rəisi vəzifəsində çalışır. Eyni zamanda “Qızıl əsgər” sarayına (indiki M. Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası) rəhbərlik edir.

Zülfüqar kiçik qardaşları Üzeyir Hacıbəyov və Ceyhun Hacıbəyovun həyatda formalaşmalarında çox böyük rol oynamışdır.

Z. Hacıbəyov Azərbaycan konsert birlikləri idarəsinə musiqi rəhbəri, Xalq çalğı alətləri orkestrinin Azərbaycan şöbəsinə baş məsləhətçi (1928), Azərbaycan radio verilişləri şəbəkəsinin musiqi bölməsinin bədii rəhbəri (1933-1937), Azərbaycan Dövlət Estradasının bədii rəhbəri (1937) işləmişdir.

Z. Hacıbəyov ilk Azərbaycan operettası – “50 yaşında cavan” (1910) əsərinin müəllifidir. Bu, Azərbaycan səhnəsində məzhəkə janrının ilk nümunəsi sayılır. Mətni də, musiqisi də Zülfüqar Hacıbəyova məxsusdur. Əsərin ilk tamaşası 1911-ci ilin aprel ayında Tiflis şəhərinə Gürcü Zadəganları Teatrında olmuşdur. Sonralar operetta Bakıda, Naxçıvanda, İrəvanda və Şuşada göstərilmişdir. Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığına yeni bir cərəyan gətirən “Aşıq Qərib” operasında xalq rəvayətinin obrazlarına musiqi təəcəssümünü ilk dəfə Z. Hacıbəyov vermişdir. O, 1917-ci ildə “Üç aşıq və ya Məlikməmməd” adlı fantastik süjetə malik bir operanın səhnəyə qoyulması üçün xüsusi geyimlər də hazırlamışdır. Buna baxmayaraq, sovet hökumətinin təzyiqi nəticəsində əsər tamaşaya qoyulmamışdır.

XX əsrin birinci rübündə məşhurlaşan “Kənd qızı”, “Çoban qız” və “Əsgər nəğməsi” bəstəkarın ilk mahnıları sayılır.

Zülfüqar Hacıbəyov 1932-ci ildə “Kölə qadınların rəqsi” adlı simfonik pyes bəstələmişdir. 1935-ci ildə oğlu Niyazi ilə birlikdə Cəfər Cabbarlının eyniadlı pyesi əsasında çəkilən ilk səsli Azərbaycan filmi – “Almaz”a musiqi yazmışdır. Z. Hacıbəyovun son əsəri 1950-ci ildə Zakir Bağirovla birlikdə yazdığı kantata olub.

Z. Hacıbəyov milli musiqimizin inkişafı yolunda göstərdiyi xidmətlərə görə 1943-cü ildə Əməkdar incəsənət xadimi adına layiq görülür.



O, məşhur azərbaycanlı dirijor və bəstəkar, SSRİ Xalq artisti Niyazi Tağızadənin (Hacıbəyov) (1912-1984) və dirijor, Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi Çingiz Hacıbəyovun (1913-1971) atası olmuşdur.

Zülfüqar Hacıbəyov 30 sentyabr 1950-ci ildə Bakı şəhərində vəfat etmişdir.